

Institut pro kriminologii
a sociální prevenci

14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici

Kjóto, Japonsko, 7.–12. března 2021

**14. kongres OSN
o prevenci kriminality a trestní justici
Kjóto, Japonsko, 7.–12. března 2021**

Tato publikace byla přeložena z anglických originálů *Kyoto Declaration on Advancing Crime Prevention, Criminal Justice and the Rule of Law: Towards the Achievement of the 2030 Agenda for Sustainable Development; Comprehensive strategies for crime prevention towards social and economic development; Integrated approaches to challenges facing the criminal justice system; International cooperation and technical assistance to prevent and address all forms of crime: terrorism in all its forms and manifestations, and new and emerging forms of crime; Workshop 1. Evidence-based crime prevention: statistics, indicators and evaluation in support of successful practices; Workshop 2. Reducing reoffending: identifying risks and developing solutions; Workshop 4. Current crime trends, recent developments and emerging solutions, in particular new technologies as means for and tools against crime*, publikovaných na stránkách Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu (*United Nations Office on Drugs and Crime*) <http://www.unodc.org/congress/en/documentation.html>

Text Kjótské deklarace byl přeložen péčí Ministerstva vnitra ČR a je publikován se souhlasem MV ČR.

Překlad ostatních dokumentů:

Mgr. Daniel Soukup, Ph.D.

Předmluva:

PhDr. Miroslav Scheinost

Technická redakce:

Lucie Černá

ISBN 978-80-7338-197-4

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2022

www.kriminologie.cz

Obsah

Předmluva	7
Kjótská deklarace o rozvoji prevence kriminality, trestní spravedlnosti a právního státu: k dosažení Agendy 2030 pro udržitelný rozvoj	11
Komplexní strategie prevence kriminality směřující k sociálnímu a ekonomickému rozvoji	27
Integrované přístupy k výzvám, jimž čelí systém trestní justice	49
Mezinárodní spolupráce a odborná pomoc při prevenci a řešení všech forem kriminality: terorismus ve všech svých formách a projevech a nové a vznikající formy kriminality	65
Workshop 1. Prevence kriminality založená na důkazech: statistiky, indikátory a hodnocení podporující úspěšné postupy	85
Workshop 2. Snižování recidivy: identifikace rizik a vývoj řešení	107
Workshop 4. Současné trendy kriminality, aktuální vývoj a vznikající řešení, zejména nové technologie jakožto prostředky trestné činnosti i nástroje v boji proti ní	127

Předmluva

Kongresy OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli jsou pořádány pravidelně každých pět let již od roku 1955. Od roku 2005 jsou pořádány pod názvem Kongresy OSN o prevenci kriminality a trestní justici (*United Nations Congresses on Crime Prevention and Criminal Justice*). V roce 2005 byl tento kongres uspořádán v thajském Bangkoku, v roce 2010 v Salvadoru (Brazílie), v roce 2015 v Dauhá (Katar). Lze např. připomenout, že první kongres, pořádaný v roce 1955 v Ženevě, přijal Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni. V pořadí již čtrnáctý kongres byl uspořádán s ročním posunem oproti pravidelné periodicitě v roce 2021 v japonském Kjótu.

V deklaraci přijaté na tomto kongresu členské státy OSN připomněly hlavní zásadu Deklarace z Dauhá o integraci prevence kriminality a trestní spravedlnosti do širší agendy OSN pro řešení sociálních a ekonomických výzev, pro podporu právního státu na národní a mezinárodní úrovni a pro účast veřejnosti. Vyjádřily hluboké znepokojení nad tím, že kriminalita nabývá stále více nadnárodní, organizovaný a komplexní charakter a že zločinci stále více využívají k provádění svých nezákonných aktivit nové a nově se objevující technologie, včetně internetu, což vytváří bezprecedentní výzvy v oblasti prevence a boje proti stávajícím i novým a nově se objevujícím formám kriminality. Vzhledem k tomu upozornily na potřebu včasné adaptace a posílení mezinárodního právního rámce pro mezinárodní spolupráci v trestních věcech.

Za významné je třeba považovat opětovné potvrzení primární role a odpovědnosti států a vlád při definování strategií a zásad prevence kriminality.

Zúčastněné státy rovněž vyjádřily vážné znepokojení nad situací vyvolanou nemocí koronaviru (covid-19) a jejími sociálními a ekonomickými důsledky, které vytvořily nové příležitosti pro zločince a organizované zločinecké skupiny a v různých formách a v různé míře transformovaly jejich modus operandi, a současně daly vzniknout výzvám, kterým čelí trestní spravedlnost.

Mimo jiné v deklaraci vyzvaly k rozvíjení účinných opatření k řešení hospodářského rozměru kriminality a zbavování zločinců a zločineckých organizací nezákonných zisků a k rozvíjení strategií pro předcházení praní špinavých peněz a nezákonným finančním tokům a boji proti nim.

Za povšimnutí rovněž mj. stojí závazek podporovat nápravné prostředí v nápravných zařízeních, podporovat rozvoj potřebných dovedností pro opětovné začlenění, ale i podporovat nápravné prostředí v komunitě s cílem usnadnit opětovné sociální začlenění pachatelů s aktivním zapojením místních komunit, a to s náležitým zohledněním potřeby chránit společnost a jednotlivce a práva obětí a pachatelů.

V souladu s přijatou Deklarací byla na kongresu věnována mimořádná pozornost strategiím prevence kriminality ve vazbě na sociální a ekonomický rozvoj, potřebě mezinárodní spolupráce při čelení výzvám, které před trestní justici kladou současné trendy vývoje kriminality a také potřebě reintegrace pachatelů, což zahrnuje snahu o snižování jejich recidivy.

Z řady dokumentů, projednávaných na kongresu, jsme proto k publikaci v českém překladu vybrali kromě základního dokumentu – Deklarace – právě ty dokumenty,

kteře se zabývají strategiemi prevence kriminality, riziky a výzvami, kterým čelí systémy trestní justice, mezinárodní spoluprací zejména při boji proti terorismu a novým a vznikajícím formám kriminality a dále otázkami snižování recidivy a aktuálními formami kriminality, zejména těmi, které využívají nové technologie.

Předkládaná publikace navazuje na předchozí publikace IKSP, rovněž zveřejněné v ediční řadě Prameny, které obdobně zprostředkovávaly hlavní dokumenty, přijaté na kongresech OSN, ať už se jednalo o 13. kongres v Dauhá, 12. kongres v Salvadoru a kongresy předchozí. Považujeme za důležité seznamovat odbornou veřejnost s těmi-to významnými dokumenty, projednávanými a přijímanými na nejvyšší mezinárodní úrovni; s dokumenty, které z maximálního možného nadhledu mapují trendy vývoje kriminality a trestní justice a stanovují hlavní směry dalšího úsilí v těchto oblastech na úrovni mezinárodní i národní, a to nejen deklaratorně, ale i doporučováním konkrétních opatření a postupů. Je třeba upozornit i na to, že přeložené materiály obsahují řadu odkazů na další prameny, oficiální dokumenty a odborné publikace.

Miroslav Scheinost

**Kjótská deklaráce o rozvoji prevence
kriminality, trestní spravedlnosti
a právního státu: k dosažení Agendy
2030 pro udržitelný rozvoj**

My, hlavy států a vlády, ministři a zástupci členských států,

shromáždění na Čtrnáctém kongresu Organizace spojených národů o prevenci kriminality a trestní spravedlnosti v japonském Kjótu, konaném ve dnech 7. až 12. března 2021, půl století po Čtvrtém kongresu konaném v Kjótu v roce 1970, na kterém se mezinárodní společenství zavázalo ke koordinaci a prohloubení snah o prevenci kriminality v kontextu sociálního a ekonomického rozvoje;

zohledňující 65leté dědictví kongresů OSN o prevenci kriminality a trestní spravedlnosti, jejich neutuchající významnou roli největších a nejrozmanitějších mezinárodních fór v oblasti prevence kriminality a trestní spravedlnosti a jejich výsledky při prosazování diskusí o zásadách a profesionálních postupech a závazcích mezinárodního společenství;

připomínající Deklaraci z Dauhá o integraci prevence kriminality a trestní spravedlnosti do širší agendy OSN pro řešení sociálních a ekonomických výzev, pro podporu právního státu na národní a mezinárodní úrovni a pro účast veřejnosti,¹ přijatou Třináctým kongresem Organizace spojených národů o prevenci kriminality a trestní spravedlnosti, ve které jsme znovu potvrdili potřebu začlenit otázky prevence kriminality a trestní spravedlnosti do širší agendy OSN, aby se zlepšila koordinace celého systému;

uznávající potřebu stavět na pokroku dosaženém od Třináctého kongresu, včetně přijetí Agendy 2030 pro udržitelný rozvoj² a jejího dosavadního naplňování, jakož i výzvách, které je třeba překonat;

prohlašujeme následující:

1. Vyjadřujeme hluboké znepokojení nad negativním dopadem kriminality na právní stát, lidská práva, socioekonomický rozvoj, veřejné zdraví a bezpečnost, životní prostředí a kulturní dědictví;

2. Vyjadřujeme rovněž hluboké znepokojení nad tím, že kriminalita nabývá stále více nadnárodní, organizovaný a komplexní charakter a že zločinci stále více využívají k provádění svých nezákonných aktivit nové a nově se objevující technologie, včetně internetu, což vytváří bezprecedentní výzvy v oblasti prevence a boje proti stávajícím i novým a nově se objevujícím formám kriminality;

3. Zavazujeme se přispívat k plnění Agendy 2030 pro udržitelný rozvoj prostřednictvím našeho úsilí v oblasti prevence kriminality a trestní spravedlnosti, přičemž si jsme dobře vědomi, že udržitelný rozvoj a právní stát jsou vzájemně propojeny a vzájemně se podporují, že kriminalita je překážkou udržitelného rozvoje a že dosažení udržitelného rozvoje je faktorem, který umožňuje státům účinně předcházet kriminalitě a bojovat proti ní;

4. Zavazujeme se podporovat právní stát prostřednictvím vícerozměrných přístupů;

1 Rezoluce Valného shromáždění 70/174, příl.

2 Rezoluce Valného shromáždění 70/1.

5. Zavazujeme se zintenzivnit soustředěné celosvětové úsilí v předcházení kriminalitě a boji proti ní usnadňováním a posilováním mezinárodní spolupráce v trestních věcech;

6. Upozorňujeme, s ohledem na rychle se měnící realitu, na potřebu včasné adaptace a v případě potřeby posílení mezinárodního právního rámce pro mezinárodní spolupráci v trestních věcech;

7. Zavazujeme se posilovat kapacitu orgánů činných v trestním řízení a dalších institucí trestní spravedlnosti jako ústředních složek právního státu, jakož i odborníků v oblasti účinné prevence kriminality a boje proti ní, a poskytovat technickou pomoc v tomto ohledu;

8. Zavazujeme se, že naše orgány činné v trestním řízení, instituce trestní spravedlnosti a další příslušné instituce budou účinné a vhodně využívat nové a pokročilé technologie jako nástroje proti kriminalitě s přiměřenými a účinnými zárukami bránícími špatnému užívání a zneužívání těchto technologií v tomto ohledu;

9. Zdůrazňujeme svou primární roli a odpovědnost jakožto států a vlád při definování strategií a zásad prevence kriminality;

10. Zavazujeme se posilovat multidisciplinární úsilí v oblasti prevence kriminality a boje proti ní prostřednictvím spolupráce a koordinace mezi orgány činnými v trestním řízení a jinými institucemi trestní spravedlnosti, jakož i dalšími vládními sektory, ale i podporovat jejich práci zapojením a podporou partnerství více zúčastněných stran se soukromým sektorem, občanskou společností, akademickou obcí a vědeckou komunitou, případně s dalšími relevantními zúčastněnými stranami;

11. Potvrzujeme znovu svůj závazek posilovat ústřední roli Komise pro prevenci kriminality a trestní spravedlnost jako hlavního orgánu pro tvorbu zásad OSN v oblasti prevence kriminality a trestní spravedlnosti;

12. Potvrzujeme znovu úlohu Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu jako vedoucího subjektu OSN poskytujícího podporu členským státům v oblasti prevence kriminality a trestní spravedlnosti poskytováním technické pomoci a budováním kapacit, jakož i prostřednictvím vlastní normativní práce, výzkumu a odborných znalostí ve spolupráci s příslušnými zúčastněnými stranami, kterým se snažíme poskytovat dostatečné, stabilní a předvídatelné financování, a úlohu mezivládních fór se sídlem ve Vídni, včetně orgánů pro tvorbu zásad a jejich pomocných orgánů, v rámci systému OSN pro prevenci kriminality a trestní spravedlnost jako nejcennější a globální zdroj znalostí, vstupů, pokynů a osvědčených postupů v oblasti prevence kriminality a trestní spravedlnosti v rámci jejich příslušných mandátů;

13. Vyjadřujeme vážné znepokojení nad situací vyvolanou nemocí koronaviru (co-vid-19) a jejími sociálními a ekonomickými důsledky, které vytvořily nové příležitosti pro zločince a organizované zločinecké skupiny a v různých formách a v různé míře transformovaly jejich modus operandi, a současně daly vzniknout výzvám, kterým čelí trestní spravedlnost v několika aspektech;

14. Vyjadřujeme rovněž vážné znepokojení nad zranitelností věznic, zejména pokud jde o zdraví, bezpečnost a ochranu, z hlediska reálného rizika rychlého šíření viru v uzavřeném prostředí, které může být dále komplikováno dlouhodobými výzvami, jakými jsou přeplnění věznic a špatné podmínky, které v nich panují;

15. Zavazujeme se přijmout rozhodné kroky a akční opatření k řešení výzev a odstranění mezinárodních překážek, které nemoc COVID-19 vytváří a prohlubuje v oblasti prevence kriminality a trestní spravedlnosti, mimo jiné mnohostranným přístupem a posilováním odolnosti orgánů činných v trestním řízení a dalších institucí trestní spravedlnosti prostřednictvím mnohostranné spolupráce a partnerství s více zúčastněnými stranami, se zvláštním důrazem na naléhavé potřeby budování kapacit a technické pomoci v rozvojových zemích v tomto ohledu, a to se zohledněním dlouhodobých sociálních a ekonomických důsledků pandemie, včetně udržitelného rozvoje a mezinárodních spolupráce, a s vědomím toho, že nejchudší a nejzranitelnější lidé jsou následky pandemie zasaženi nejvíce;

16. Uznáváme, s ohledem na přetrvávající zkušenosti s pandemií covid-19 a v rámci přípravy na podobné budoucí výzvy, že je třeba přezkoumat systémy trestní spravedlnosti a zvýšit jejich účinnost, odpovědnost, transparentnost, inkluzivnost a schopnost reakce prostřednictvím podpory digitalizace;

17. Doporučujeme multilaterální přístup k prevenci kriminality a boji proti ní a k podpoře právního státu na místní, národní, regionální a mezinárodní úrovni a znovu potvrzujeme ústřední roli OSN, včetně role Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu jako vedoucího subjektu OSN při podpoře členských států v tomto ohledu;

18. Důrazně znovu potvrzujeme odpovědnost všech států za plnou podporu a ochranu všech lidských práv a základních svobod, jakož i za dodržování zásady lidské důstojnosti, při nestranném výkonu spravedlnosti a při veškerém našem úsilí v oblasti prevence kriminality a boje proti ní;

19. Důrazně znovu potvrzujeme odpovědnost všech států za dodržování Charty Organizace spojených národů v plném rozsahu a za úplné respektování zásad svrchované rovnosti a územní celistvosti států, jakož i zásady nezasahování do vnitřních záležitostí jiných států při veškerém našem úsilí v oblasti prevence kriminality a boje proti ní;

20. Zavazujeme se, jako signatáři níže uvedených listin, plně a účinně využívat Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a její protokoly,³ Úmluvu OSN proti korupci,⁴ tři mezinárodní úmluvy o kontrole drog, příslušné mezinárodní úmluvy a protokoly týkající se boje proti terorismu a další relevantní mezinárodní závazky, mimo jiné jako základ pro snazší mezinárodní spolupráci;

3 Organizace spojených národů, Sbíрка smluv, sv. 2225, 2237, 2241 a 2326, č. 39574.

4 Tamtéž, sv. 2349, č. 42146.

Usilujeme proto o podniknutí následujících kroků:

Rozvoj prevence kriminality

Řešení příčin kriminality, včetně jejích hlavních příčin

21. Rozvíjet, provádět a hodnotit strategie prevence kriminality a účinnost těchto strategií, které se zabývají příčinami, včetně hlavních příčin, a rizikovými faktory, díky nimž jsou různé segmenty společnosti zranitelnější vůči kriminalitě, a sdílet osvědčené postupy pro posilování naší kapacity;

Prevence kriminality založená na důkazech

22. Posilovat strategie prevence kriminality založené na důkazech shromažďováním a analýzou dat pomocí systematických a jednotných kritérií s ohledem na Mezinárodní klasifikaci trestných činů pro statistické účely a hodnotit účinnost těchto strategií;

23. Zlepšovat kvalitu a dostupnost dat o trendech kriminality s ohledem na vývoj statistických ukazatelů a dobrovolně je sdílet, abychom posilovali svou schopnost lépe porozumět globálním trendům v kriminalitě a zlepšovali účinnost strategií pro prevenci kriminality a boj proti ní;

Řešení hospodářského rozměru kriminality

24. Rozvíjet a provádět účinná opatření k řešení hospodářského rozměru kriminality a zbavit zločince a zločinecké organizace nezákonných zisků, mimo jiné identifikací, sledováním, zabavením, konfiskací, vymáháním a vrácením výnosů z trestné činnosti a vytvořením pevných vnitrostátních rámců pro finanční vyšetřování, a rozvíjet strategie pro předcházení praní špinavých peněz a nezákonným finančním tokům a boj proti nim;

25. Zvážit, přezkoumat a provést účinná opatření k regulaci nakládání se zabavenými a zkonfiskovanými výnosy z trestné činnosti, s přihlédnutím ke studii vypracované Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu o účinné správě zabaveného a zkonfiskovaného majetku a nakládání s ním,⁵ za účelem účinného uchovávání a správy těchto výnosů z trestné činnosti;

Strategie prevence kriminality šité na míru

26. Prosazovat na míru šité strategie prevence kriminality, které zohledňují místní kontext, mimo jiné podporou kultury zákonnosti, která přihlíží ke kulturní rozmanitosti založené na dodržování zásad právního státu, mezi širokou veřejností, mimo jiné za účelem posilování spolupráce mezi zúčastněnými stranami a policií, podpory pozitivního řešení konfliktů a policejní práce zaměřené na komunitu v souladu s vnitrostátními právními předpisy, a prevenci kriminality související s gangy a městským prostředím a všech forem organizovaného zločinu;

⁵ Efektivní správa zabaveného a zkonfiskovaného majetku a nakládání s ním (Viedeň, 2017).

Začleňování hlediska rovnosti žen a mužů do prevence kriminality

27. Začleňovat hledisko rovnosti žen a mužů do zásad, programů, právních předpisů a dalších opatření v oblasti prevence kriminality, mimo jiné za účelem prevence všech forem genderově podmíněného násilí, kriminality a viktimizace, včetně zabití souvisejících s pohlavím, a to provedením analýzy specifických potřeb a okolností, jakož i zajištěním účasti postižených skupin;

28. Předcházet domácímu násilí a bojovat proti němu, a za tímto účelem přijmout účinná opatření v rámci našich vnitrostátních právních předpisů, jako jsou zajištění vhodného vedení případů, koordinace úlohy institucí sociálního zabezpečení a trestní spravedlnosti a zajištění bezpečného prostředí pro oběti;

Děti a mládež v prevenci kriminality

29. Řešit potřeby a chránit práva dětí a mládeže s náležitým ohledem na jejich zranitelnost, zajistit jejich ochranu před všemi formami kriminality, násilí, zneužívání a vykořisťování online i offline, jako je sexuální zneužívání a vykořisťování dětí a obchodování s lidmi, zejména s ohledem na zvláštní zranitelnost dětí v souvislosti s převaděčstvím migrantů, jakož i s nábořem organizovanými zločineckými skupinami, včetně gangů a teroristických skupin;

Posílení postavení mládeže v oblasti prevence kriminality

30. Umožnit mladým lidem, aby se ve svých komunitách stali aktivními činiteli pozitivních změn pro podporu úsilí o prevenci kriminality, mimo jiné organizováním sociálních, vzdělávacích, kulturních, rekreačních, sportovních a mládežnických programů a fór pro mládež, jakož i využíváním platform a aplikací sociálních médií a dalších digitálních nástrojů k posílení jejich hlasu;

Rozvoj systému trestní spravedlnosti

Ochrana práv obětí a ochrana svědků a ohlašujících osob

31. Chránit práva a zájmy obětí trestných činů a usilovat o to, aby jim byla poskytována pomoc v každé fázi trestního řízení, přičemž je třeba věnovat náležitou pozornost zvláštním potřebám a okolnostem obětí, včetně věku, okolnostem souvisejícím s pohlavím a dalšími potřebami a zdravotním postižením, jakož i škodám způsobeným kriminalitou, včetně traumat, a usilovat o to, aby byly obětem poskytnuty prostředky, které by mohly pomoci při jejich zotavení, včetně možnosti získat náhradu a odškodnění;

32. Povzbuzovat oběti, aby hlásily trestné činy, tím, že jim bude poskytována odpovídající podpora, a to i v rámci trestního řízení, jako je například dobrý přístup k překladatelským službám;

33. Přijímat vhodná opatření k zajištění účinné ochrany svědků v trestním řízení a ohlašujících osob;

34. Poskytovat odborníkům odpovídající zdroje a školení k posílení jejich schopnosti poskytovat pomoc a podporu zaměřenou na oběti, které zohlední konkrétní potřeby obětí;

Zlepšování podmínek ve vězení

35. Zlepšovat v tomto ohledu podmínky zadržení pro zadržené osoby jak před procesem, tak po něm, jakož i kapacity vězeňských, nápravných a dalších příslušných úřadů, mimo jiné podporou praktického uplatňování příslušných ustanovení Standardních minimálních pravidel OSN pro zacházení s vězni (Pravidla Nelsona Mandely),⁶ a Pravidel OSN pro zacházení s vězňnými ženami a ne vazební opatření pro pachatelky (Bangkokská pravidla);⁷

36. Přijímat opatření k řešení přeplněnosti zajišťovacích zařízení a ke zlepšení celkové účinnosti a kapacity systému trestní spravedlnosti, mimo jiné zvážením použití alternativ k vazbě u zadržení před řízením a trestům odnětí svobody, s náležitým přihlédnutím ke Standardním minimálním pravidlům OSN pro ne vazební opatření (Tokijská pravidla);⁸

Omezování opakované kriminality prostřednictvím rehabilitace a opětovného začlenění

37. Podporovat nápravné prostředí v nápravných zařízeních, mimo jiné navrhováním a prováděním účinných léčebných programů založených na individuálním posouzení potřeb a rizik pachatelů a poskytováním přístupu pachatelů k odbornému a technickému vzdělávání a vzdělávacím programům na podporu rozvoje potřebných dovedností pro opětovné začlenění;

38. Podporovat nápravné prostředí v komunitě s cílem usnadnit opětovné sociální začlenění pachatelů s aktivním zapojením místních komunit, a to s náležitým zohledněním potřeby chránit společnost a jednotlivce a práva obětí a pachatelů;

39. Podporovat partnerství více zúčastněných stran za účelem omezení opětovného páchaní trestných činů podporou koordinace spolupráce mezi příslušnými vládními orgány, jako jsou úřady práce a sociální péče a místní samosprávy, jakož i partnerství veřejného a soukromého sektoru mezi těmito orgány a komunitou, včetně spolupracujících zaměstnavatelů a komunitních dobrovolníků, kteří poskytují podporu pro dlouhodobou a sociální reintegraci pachatelů;

40. Zvyšovat povědomí o významu přijetí pachatelů veřejností za členy komunity a o významu zapojení komunity při napomáhání jejich dlouhodobé a sociální reintegraci;

41. Kde je to vhodné, podporovat spolupráci při předávání odsouzených osob, aby strávily zbývající část výkonu trestu ve své vlastní zemi, případně uzavírat v tomto

6 Rezoluce Valného shromáždění 70/175, příl.

7 Rezoluce Valného shromáždění 65/229, příl.

8 Rezoluce Valného shromáždění 45/110, příl.

ohledu dvoustranné nebo vícestranné dohody nebo úmluvy s přihlédnutím k právům odsouzených osob a otázkám souvisejícím se souhlasem, nápravou a reintegrací, je-li to vhodné, a zvyšovat povědomí těchto vězňů o dostupnosti těchto opatření;

42. Usnadňovat, pokud je to vhodné a v souladu s vnitrostátními právními rámci, procesy restorativní justice v příslušných fázích trestního řízení s cílem pomáhat při zotavení obětí a reintegraci pachatelů, jakož i předcházet kriminalitě a recidivě a posoudit jejich užitečnost v tomto ohledu;

Začleňování hlediska rovnosti žen a mužů do systémů trestní spravedlnosti

43. Vypracovat a provádět vhodné a účinné zásady a plány k dosažení rovnosti žen a mužů a odstranění překážek pro rozvoj žen a posilování jejich postavení v orgánech činných v trestním řízení a dalších institucích trestní spravedlnosti na všech úrovních a v tomto ohledu se zavázat k přijetí dalších konkrétních opatření k zajištění úplného, účinného a urychleného plnění Pekingské deklarace a akční platformy⁹ a výstupních dokumentů přijatých na dvacátém třetím zvláštním zasedání Valného shromáždění;¹⁰

44. Začlenit hledisko rovnosti žen a mužů do systému trestní spravedlnosti podporou opatření zohledňujících rovnost žen a mužů, která řeší genderově specifické potřeby pachatelů i obětí, včetně ochrany žen a dívek před reviktimizací v trestním řízení;

Řešení zranitelnosti dětí a mládeže v kontaktu se systémem trestní spravedlnosti

45. Zřizovat nebo posilovat systémy soudnictví pro mladistvé nebo jiná podobná řízení, která budou řešit závažnost protiprávního jednání a míru odpovědnosti mladistvých, jakož i jejich zranitelnost a příčiny, včetně hlavních příčin, a rizikové faktory jejich protiprávního jednání, aby byla usnadněna jejich náprava a reintegrace, mimo jiné podporou praktického uplatňování příslušných ustanovení Standardních minimálních pravidel soudnictví nad mládeží (Pekingská pravidla);¹¹

46. Provádět a případně posilovat opatření na pomoc s nápravou a reintegrací dětí a mládeže zapojené do jakýchkoliv forem organizovaných zločineckých skupin, včetně gangů a teroristických skupin, a současně chránit jejich práva a plně zohledňovat důležitost zajištění spravedlnosti a ochrany bezpečnosti obětí těchto zločineckých skupin a společnosti během provádění těchto opatření;

Zlepšení procesů vyšetřování trestných činů

47. Podporovat používání a sdílení osvědčených postupů u zákonem a důkazy podložených metod dotazování určených k získávání pouze dobrovolných prohlášení, čímž se sníží riziko použití protiprávních, zneužívajících a donucovacích opatření během

9 Zpráva ze Čtvrté světové konference o ženách, Peking, 4.–15. září 1995 (publikace Organizace spojených národů, prodejní č. E.96.IV.13), kap. I, rezoluce 1, přílohy I a II.

10 Rezoluce Valného shromáždění S-23/2, příl., a rezoluce S-23/3, příl.

11 Rezoluce Valného shromáždění 40/33, příl.

procesů vyšetřování trestných činů a umožní se získání nejlepších možných důkazů, čímž se zvýší legitimita a kvalita vyšetřování trestných činů, stíhání a odsouzení, stejně jako účinné využití zdrojů, a nadále prosazovat spolupráci mezi lidmi z praxe, odborníky a dalšími příslušnými zúčastněnými stranami na vypracování souboru mezinárodních pokynů pro nenásilné metody dotazování a procesních záruk v tomto ohledu;

Podpora právního státu

Přístup ke spravedlnosti a rovné zacházení před zákonem

48. Zajistit rovný přístup ke spravedlnosti a uplatňování práva pro všechny, včetně zranitelných členů společnosti, bez ohledu na jejich postavení, mimo jiné přijetím vhodných opatření k zajištění uctivého zacházení bez jakékoli diskriminace či předpojatosti ze strany institucí trestní spravedlnosti;

Přístup k právní pomoci

49. Přijímat opatření k zajištění přístupu k včasné, účinné, přiměřeně zajištěné a cenově dostupné právní pomoci osobám, které nemají dostatečné prostředky, popř. pokud to vyžadují zájmy spravedlnosti, a zvyšovat povědomí o dostupnosti této pomoci, mimo jiné podporou praktického uplatňování příslušných ustanovení Zásady a pokynů OSN pro přístup k právní pomoci v systémech trestního práva,¹² nástrojů Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu k zajištění kvality služeb právní pomoci v procesech trestní spravedlnosti a dalších souvisejících nástrojů, podporou rozvoje nástrojů poradenství, shromažďováním a sdílením údajů o přístupu k právní pomoci a rozvojem specializované sítě poskytovatelů právní pomoci za účelem výměny informací a osvědčených postupů a vzájemné pomoci při výkonu jejich práce;

Národní zásady ukládání trestů

50. Podporovat vnitrostátní zásady, postupy nebo pokyny pro ukládání trestů tak, aby zacházení s pachateli z pohledu přísnosti trestů odpovídalo závažnosti přečinů podle národních právních předpisů;

Efektivní, odpovědné, nestranné a inkluzivní instituce

51. Zajistit integritu a nestrannost orgánů činných v trestním řízení a dalších institucí zahrnujících systém trestní spravedlnosti, jakož i nezávislost soudnictví a zajistit spravedlivou, účinnou, odpovědnou, transparentní a vhodnou správu a výkon spravedlnosti při zohlednění dokumentů¹³ uvedených v příslušných rezolucích Valného shromáždění a Hospodářské a sociální rady;

12 Rezoluce Valného shromáždění 67/187, příl.

13 Mezi tyto dokumenty patří Základní zásady nezávislosti soudnictví a jejich doplňkový dokument, Bangaloreské zásady soudního řízení, Základní zásady pro roli právníků a Zásady pro roli státních zástupců a Istanbulská deklarace o transparentnosti soudních procesů a opatření pro účinné provádění Istanbulské deklarace.

52. Přijímat účinná legislativní, správní, soudní nebo jiná příslušná opatření k prevenci, vyšetřování, stíhání a trestání všech forem mučení, ukončit beztrestnost v tomto ohledu a zabránit jinému krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání;

Efektivní protikorupční úsilí

53. Efektivně využívat stávající nástroje mezinárodní protikorupční architektury, zejména uplatňováním Úmluvy OSN proti korupci a Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a případně dalších příslušných nástrojů;

54. Rozvíjet, odpovídajícím způsobem zajišťovat a provádět účinné zásady a opatření, mimo jiné zlepšováním způsobů shromažďování a hodnocení údajů za účelem analýzy korupce a posilování integrity, transparentnosti a odpovědnosti veřejných institucí s cílem holisticky předcházet, odhalovat, vyšetřovat, stíhat a soudit korupci, aby tak byla ukončena beztrestnost pachatelů;

55. Zajistit uplatňování vhodných opatření k účinnému narušení stávajících vazeb mezi organizovanými zločineckými skupinami a korupcí, mimo jiné prevencí úplatkářství a praní výnosů z trestné činnosti přes legitimní ekonomiku a bojem proti nim, a rozvíjet tak strategie pro prevenci nezákonných finančních toků a boje proti nim;

56. Poskytovat ochranu před jakýmkoli nespravedlivým zacházením s osobami, které v dobré víře a na základě odůvodněných předpokladů ohlásí korupční jednání příslušným orgánům, a tím podporovat ohlašování korupce;

57. Vyšetřovat, stíhat a trestat hrozby a násilné činy, spadající do jejich jurisdikce, spáchané proti novinářům a pracovníkům médií, jejichž pracovní povinnosti je vystavují konkrétnímu riziku zastrašování, obtěžování a násilí, a to na základě nestranného, účinného a efektivního vyšetřování, zejména v rámci boje proti korupci a organizované trestné činnosti, a to i během konfliktů a po nich, s cílem ukončit beztrestnost kriminality páchané proti nim v souladu s vnitrostátními právními předpisy a platným mezinárodním právem;

58. Zvyšovat povědomí veřejnosti o prostředcích pro hlášení případů korupce, mimo jiné šířením informací o odpovědnosti a právech ohlašujících osob, včetně dostupných opatření na jejich ochranu;

Sociální, vzdělávací a další opatření

59. Zajišťovat přístup ke kvalitnímu vzdělávání a podporovat osvětové činnosti týkající se práva a zásad, včetně vzdělávání v oblasti veřejného práva pro všechny, s cílem předat veřejnosti hodnoty, dovednosti a znalosti nezbytné pro podporu kultury zákonnosti zohledňující kulturní rozmanitost, a to na základě dodržování zásad právního státu;

Podpora mezinárodní spolupráce a technická pomoc při prevenci a řešení všech forem kriminality

Mezinárodní spolupráce, mimo jiné prostřednictvím budování kapacit a technické pomoci

60. Aktivně se účastnit nedávno spuštěného mechanismu pro hodnocení uplatňování Úmluvy Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a jejích protokolů a mechanismu pro hodnocení uplatňování Úmluvy OSN proti korupci a přispívat k nim, a to s cílem pomáhat členským státům při uplatňování těchto nástrojů, identifikovat a dokládat konkrétní potřeby technické pomoci, sdílet osvědčené postupy a podporovat účinnou mezinárodní spolupráci;

61. Zvyšovat účinnost a efektivitu ústředních orgánů a dalších příslušných orgánů odpovědných za usnadňování mezinárodní spolupráce, například za vzájemnou právní pomoc a vydávání osob, mimo jiné zajišťováním odpovídajících lidských a materiálních zdrojů, odborných znalostí a nástrojů, jako jsou moderní nástroje komunikace a řízení případů, posilováním programů budování kapacit a technické pomoci a aktualizací a rozšiřováním nástrojů, jako jsou portál pro správu znalostí Sdílení elektronických zdrojů a zákonů o kriminalitě, nástroj pro psaní žádostí o vzájemnou právní pomoc a adresář příslušných vnitrostátních orgánů, a to za spolupráce a koordinace Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu;

62. Posilovat účinnou mezinárodní spolupráci v trestních věcech, mimo jiné v oblastech vydávání osob a vzájemné právní pomoci, a účinně řešit stávající výzvy a obtíže, zejména pokud jde o žádosti, a podporovat osvědčené postupy, usnadňovat využívání stávajících regionálních a mezinárodních nástrojů, včetně Úmluvy proti korupci a Úmluvy proti organizovanému zločinu, jako právního základu pro vydávání osob a vzájemnou spolupráci při poskytování právní pomoci, a podle potřeby provádět a uzavírat dohody nebo ujednání na posílení mezinárodní spolupráce v tomto ohledu;

63. Zřizovat nebo posilovat regionální a meziregionální síť pro spolupráci orgánů činných v trestním řízení a dalších osob působících v oblasti trestní spravedlnosti za účelem výměny informací a osvědčených postupů s cílem mimo jiné budovat vzájemnou důvěru a dále usnadňovat mezinárodní spolupráci;

64. Usnadňovat formální a, v rozsahu povoleném vnitrostátními právními předpisy, neformální výměnu informací a komunikaci nezbytnou k prevenci kriminality a boji proti ní, mimo jiné podporou mezinárodních organizací, jako je Mezinárodní organizace kriminální policie (INTERPOL);

65. Pokračovat v posilování mezinárodní spolupráce prostřednictvím technické pomoci a budování kapacit, mimo jiné s podporou Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu, a navázat na probíhající iniciativy a osvědčené postupy, jako je Globální program pro provádění Deklarace z Dauhá;

66. Propagovat, usnadňovat a podporovat nejširší opatření technické pomoci, včetně materiální podpory a školení, s cílem umožnit orgánům činným v trestním řízení

a institucím trestní spravedlnosti účinně předcházet kriminalitě a bojovat proti ní, a to s přihlédnutím ke konkrétním výzvám, kterým čelí rozvojové země, a jejich konkrétním potřebám;

67. Uznávat zásadní roli účinné mezinárodní spolupráce při prevenci kriminality a boji proti ní a za tímto účelem zdůrazňovat význam řešení, odstraňování a efektivní reakce na mezinárodní výzvy a překážky, zejména taková opatření, která této spolupráci brání a která nejsou v souladu s Chartou Organizace spojených národů a závazky vyplývajícími z mezinárodního práva, a v tomto ohledu naléhavě žádat státy, aby v souladu se svými mezinárodními závazky upustily od uplatňování těchto opatření;

Mezinárodní spolupráce za účelem zbavení zločinců jejich výnosů z trestné činnosti

68. Posilovat mezinárodní spolupráci a pomoc v oblasti identifikace, sledování, zajištění, zabavení a konfiskace výnosů nebo jiného majetku a nástrojů trestné činnosti a jejich likvidace, včetně jejich vrácení, a to i v souladu se všemi příslušnými ustanoveními a zásadami Úmluvy proti organizovanému zločinu a Úmluvy proti korupci, a dle potřeby věnovat v konkrétních případech zvláštní pozornost uzavírání dohod nebo oboustranně přijatelných ujednání v tomto ohledu ohledně vrácení a konečné likvidace zkonfiskovaného majetku podle čl. 57 odst. 5 Úmluvy proti korupci, jakož i řádně zvážit možnost sjednání dohody o opatřeních ke zvýšení transparentnosti a odpovědnosti, a to se zohledněním skutečnosti, že v souladu s článkem 4 Úmluvy nemohou státy v tomto ohledu ukládat podmínky jednostranně;

69. Při řešení případů souvisejících s korupcí, které využívají alternativní právní mechanismy a mimosoudní řešení, včetně urovnání, a které vedly ke konfiskaci a vrácení výnosů z trestné činnosti, využívat pomoc postižených států, je-li to vhodné a v souladu s vnitrostátními právními předpisy, s cílem posilovat mezinárodní spolupráci, sdílení informací a důkazů a vrácení výnosů z trestné činnosti v souladu s Úmluvou proti korupci a vnitrostátními právními předpisy;

70. Uznávat vyhledávání majetku z trestné činnosti jako důležitý prvek prevence kriminality a trestní spravedlnosti, zejména v případech korupce, a v tomto ohledu posilovat politickou vůli a poskytovat záruku řádného procesu;

71. Povzbuzovat státy, aby odstraňovaly bariéry a překonávaly překážky při uplatňování opatření k vyhledávání majetku z trestné činnosti, zejména zjednodušením svých právních postupů, je-li to vhodné a v souladu s vnitrostátními právními předpisy, s přihlédnutím k Agendě 2030 pro udržitelný rozvoj při používání vráceného majetku v souladu s vnitrostátními právními předpisy a domácími prioritami a s ohledem na to, že posilování činností vyhledávání odcizeného majetku a jeho navrácení podpoří plnění Agendy 2030;

72. Provádět opatření nezbytná k získání a sdílení spolehlivých informací o skutečném vlastnictví společností, právních strukturách nebo jiných komplexních právních mechanismech, a usnadňovat tak proces vyšetřování a vyřizování žádostí o vzájemnou právní pomoc;

73. Posilovat spolupráci na mezinárodní, regionální a subregionální úrovni za účelem prevence veškerého jednání, metod a praktik terorismu ve všech jeho formách a projevech a boje proti nim, mimo jiné posilováním právního státu na všech úrovních, zajišťováním plnění příslušných mezinárodních smluvních ujednání a protokolů souvisejících s bojem proti terorismu a formulováním strategií zaměřených na účinné řešení podmínek napomáhajících šíření terorismu, včetně násilného extremismu, pokud a když napomáhá terorismu, a to se zohledněním skutečnosti, že nic nemůže ospravedlnit teroristické činy, a neprodleně uplatňovat Globální protiteroristickou strategii OSN ve všech jejích aspektech na mezinárodní, subregionální a národní úrovni, mimo jiné mobilizací zdrojů a odborných znalostí;

74. Zajišťovat účinnější opatření proti terorismu ve všech jeho formách a projevech bez ohledu na to, kdo a kde se jej dopustil, zejména vyšetřování a stíhání podložené důvěryhodnými a ověřitelnými informacemi a důkazy, a za tímto účelem zlepšovat shromažďování, zpracovávání a uchovávání příslušných informací a důkazů a dle potřeby zvážit účast v sítích pro sdílení informací a důkazů;

75. Identifikovat, analyzovat a potírat v konkrétních případech jakékoli stávající, rostoucí nebo potenciální vazby mezi financováním terorismu a nadnárodním organizovaným zločinem, nezákonnými činnostmi souvisejícími s drogami, praním peněz, únosy a braním rukojmích s cílem získávat finanční prostředky, mimo jiné prostřednictvím požadavků na výkupné a vydírání, předcházet finanční a logistické podpoře terorismu ve všech jeho formách a projevech a bojovat proti ní a bránit teroristům v získávání zbraní v souladu s povinnostmi vyplývajícími z platného mezinárodního práva;

76. Zaměřit se na rostoucí hrozbu, kterou představují zahraniční terorističtí bojovníci, mimo jiné plněním platných mezinárodních závazků, a zdůrazňovat význam činností OSN zaměřených na budování kapacit a usnadnění budování kapacit v souladu se stávajícími mandáty na pomoc státům, včetně států v nejvíce postižených regionech, a to na jejich žádost;

77. Zlepšovat bezpečnost a odolnost kritické infrastruktury a ochranu zvláště zranitelných „měkkých cílů“, mimo jiné prostřednictvím rozsáhlejšího sdílení informací mezi orgány činnými v trestním řízení, soukromým sektorem a veřejností;

78. Přijímat vhodná opatření k prevenci a potírání podněcování ke spáchání teroristického útoku a šíření takové teroristické propagandy a vyjadřovat znepokojení nad oslavou terorismu ve všech jeho formách a projevech;

Nové, nově se objevující a rozvíjející se formy kriminality

79. Posilovat opatření k řešení nových, nově se objevujících a rozvíjejících se forem kriminality, mimo jiné maximálním využíváním příslušných a platných úmluv, jako je Úmluva proti organizovanému zločinu a její protokoly, prostřednictvím opatření v ní obsažených, za účelem prevence kriminality a boje proti ní, usnadňování mezinárodní spolupráce a konfiskace a vrácení výnosů z trestné činnosti;

80. Zkoumat trendy a vývoj metod používaných při páchání trestné činnosti k vývoji účinných prostředků mezinárodní spolupráce a technické pomoci, mimo jiné lepším sdílením informací a výměnou názorů, zkušeností a osvědčených postupů v rámci Komise pro prevenci kriminality a trestní spravedlnost a dalších příslušných globálních a regionálních fór;

81. Posilovat úsilí o prevenci a bránění obchodování s lidmi a boj proti němu, mimo jiné podporou shromažďování a sdílení údajů, je-li to vhodné, prostřednictvím příslušné technické pomoci Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu, řešením faktorů, kvůli nimž jsou lidé zranitelní vůči obchodování, odhalováním a likvidací sítí pro obchodování, včetně dodavatelských řetězců, odrazováním poptávky, která podporuje vykořisťování vedoucí k obchodování s lidmi, ukončením beztrestnosti sítí obchodování s lidmi, prováděním finančních vyšetřování a používáním zvláštních vyšetřovacích technik za podmínek předepsaných vnitrostátními právními předpisy, a také ochranou obětí obchodování s lidmi;

82. Přijímat a provádět účinná opatření k prevenci převaděčství migrantů a boji proti němu a k ochraně životů a lidských práv migrantů v souladu s příslušnými povinnostmi stran podle Úmluvy proti organizovanému zločinu a Protokolu proti pašování přistěhovalců po zemi, po moři a letecky, kterým se doplňuje Úmluva¹⁴ a všechny další příslušné mezinárodní závazky, zejména v oblasti lidských práv, v tomto ohledu posilovat dvoustrannou, regionální a mezinárodní spolupráci, zejména při řešení rostoucí úlohy nadnárodních a vnitrostátních organizovaných zločineckých skupin, které těží z takové trestné činnosti a dalších trestných činů proti migrantům, a to i prostřednictvím souběžného provádění finančních vyšetřování a zvláštních vyšetřovacích technik, a zdůrazňovat, že je třeba vyvinout veškeré úsilí, aby se zabránilo dalším obětem a ztrátám na životech;

83. Podporovat globální, regionální a dvoustrannou spolupráci s cílem zabránit zločincům a zločineckým organizacím v přístupu ke střelným zbraním a posilovat mechanismy a strategie pro ochranu hranic za účelem prevence nedovoleného obchodování se zbraněmi, jejich částmi a součástmi a střelivem, včetně online obchodu, a boje proti nim, stejně jako proti nezákonné reaktivaci deaktivovaných střelných zbraní;

84. Posilovat spolupráci při řešení a potírání hrozeb souvisejících s technologickým rozvojem a změnou modu operandi, pokud jde o nezákonnou výrobu střelných zbraní, jejich součástí, komponent a střeliva a obchodování s nimi, a vyšetřovat a trestně stíhat tyto trestné činy, mimo jiné zajištěním spolupráce v oblasti vymáhání práva, jakož i systematickým sledováním zabavených zbraní;

85. Účinně řešit a potírat světový drogový problém, který vyžaduje soustředěná a trvalá opatření na národní, regionální a mezinárodní úrovni, včetně urychlení plnění stávajících závazků vyplývajících z protidrogových zásad, prostřednictvím komplexního a vyváženého přístupu a na základě zásady společné a sdílené odpovědnosti;

86. Přijímat účinnější opatření k prevenci a ukončení zneužívání a vykořisťování dětí, obchodování s dětmi a všech forem násilí proti dětem a jejich mučení, včetně sexuálního

¹⁴ Organizace spojených národů, Sbíрка smluv, sv. 2241, č. 39574.

vykořisťování dětí a sexuálního zneužívání online i offline, kriminalizováním těchto činů, poskytováním podpory obětem a podporou mezinárodní spolupráce v boji proti těmto trestným činům;

87. Přijímat účinná opatření k prevenci a potírání trestných činů, které mají vliv na životní prostředí, jako například nedovolený obchod s volně žijícími a planě rostoucími druhy, mimo jiné včetně flóry a fauny chráněných Úmluvou o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin,¹⁵ se dřevem a dřevařskými výrobky, s nebezpečnými a jinými odpady a s drahými kovy, kameny a jinými nerosty, jakož i pytláctví, a to co nejlepším možným využíváním příslušných mezinárodních nástrojů a posilováním právních předpisů, mezinárodní spolupráce, budováním kapacit, reakcí trestní spravedlnosti a úsilím orgánů činných v trestním řízení zaměřeným mimo jiné na řešení nadnárodního organizovaného zločinu, korupce a praní peněz v souvislosti s těmito trestnými činy a nedovolených finančních toků z těchto trestných činů, a to se zohledněním potřeby zbavit pachatele výnosů z trestné činnosti;

88. Podporovat shromažďování údajů a výzkum výroby padělaných léčivých přípravků a obchodování s nimi, přičemž se v rámci dané oblasti působnosti uznává definice padělaných léčivých přípravků schválená Světovým zdravotnickým shromážděním v roce 2017, a se zohledněním této skutečnosti posilovat vhodná opatření pro reakci na výrobu padělaných lékařských přípravků a obchodování s nimi;

89. Posilovat vnitrostátní a mezinárodní reakce na obchodování s kulturními statky a jiné trestné činy zaměřené na kulturní statky a jakékoli vazby na financování organizovaného zločinu a terorismu a posilovat v tomto ohledu mezinárodní spolupráci, mimo jiné vrácením nebo restitucí těchto nezákonně obchodovaných kulturních statků do zemí původu prostřednictvím vhodných kanálů, a to s přihlédnutím ke stávajícím nástrojům, jako je Úmluva proti organizovanému zločinu, Úmluva o opatřeních k zákazu a zamezení nedovolenému dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků,¹⁶ Mezinárodní pokyny pro prevenci kriminality a reakci trestního soudnictví na obchodování s kulturními statky a jiné související trestné činy,¹⁷ a k dalším příslušným nástrojům a s cílem zvážit veškeré možnosti zajištění efektivního využití mezinárodního právního rámce k boji proti trestným činům proti kulturním statkům a posoudit případné návrhy na doplnění stávajícího rámce pro mezinárodní spolupráci;

90. Vytvořit úsilí k lepšímu porozumění pašování obchodního zboží s cílem posilovat naše reakce v souladu s vnitrostátními právními předpisy na tento druh kriminality a její možné vazby na korupci a jiné trestné činy;

91. Vypracovat účinné strategie, mimo jiné posilováním kapacity odborníků v oblasti trestní spravedlnosti, s cílem předcházet trestným činům z nenávisti, vyšetřovat a stíhat je, jakož i účinně spolupracovat s oběťmi a postiženými komunitami za účelem budování

15 Tamtéž, sv. 993, č. 14537.

16 Tamtéž, sv. 823, č. 11806.

17 Rezoluce Valného shromáždění 69/196, příl.

důvěry veřejnosti při komunikaci s orgány činnými v trestním řízení v rámci oznamování takových trestných činů;

92. Posilovat opatření k řešení hrozby jiných nových, nově se objevujících vznikajících a rozvíjejících se forem kriminality, jakož i jejich možných vazeb na organizované zločinecké skupiny jako zdrojů lukrativních zisků pro jejich nezákonnou činnost;

93. Posilovat koordinaci a mezinárodní spolupráci s cílem účinně předcházet rostoucí hrozbě počítačové kriminality a bojovat s ní;

94. Podporovat vhodné využívání technologií orgány činnými v trestním řízení a jinými institucemi trestní spravedlnosti poskytováním technické pomoci na vyžádání, budováním kapacit a nezbytným školením, jakož i zlepšováním právních předpisů, nařízení a zásad tak, aby se daly přizpůsobovat neustálému technologickému rozvoji;

95. Podporovat na národní, regionální a mezinárodní úrovni, s náležitým zohledněním vnitrostátních právních rámců a zásad mezinárodního práva, partnerství veřejného a soukromého sektoru s digitálním odvětvím, finančním sektorem a poskytovateli komunikačních služeb s cílem posilovat mezinárodní spolupráci v boji proti počítačové kriminalitě;

Aby byly zajištěny odpovídající následné kroky související s touto deklarací a našimi závazky:

96. Vyzýváme Komisi pro prevenci kriminality a trestní spravedlnost, aby v souladu se svým mandátem přijala v návaznosti na tuto deklaraci vhodná politická a operativní opatření a určila inovativní způsoby, jak využít informace o pokroku dosaženém při plnění této deklarace, a vyzýváme Komisi, aby spolupracovala s dalšími příslušnými zúčastněnými stranami, včetně institutů sítě programů OSN pro prevenci kriminality a trestní spravedlnost, s cílem posilovat globální partnerství v oblasti prevence kriminality, trestní spravedlnosti a právního státu a naplnit cíle Agendy 2030;

97. Vyjadřujeme hlubokou vděčnost lidu a vládě Japonska za jejich vřelou a velkorysou pohostinnost a za vynikající zázemí poskytnuté Čtrnáctému kongresu.

Komplexní strategie prevence kriminality směřující k sociálnímu a ekonomickému rozvoji

**14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici
Kjóto, Japonsko, 20.–27. dubna 2020**

Bod 3 předběžného programu¹⁸

Komplexní strategie prevence kriminality směřující k sociálnímu a ekonomickému rozvoji

Pracovní dokument sestavený sekretariátem

Shrnutí

Tento pracovní dokument se zaměřuje na prevenci kriminality v kontextu sociálního a ekonomického rozvoje a upozorňuje na využívání komplexních strategií prevence kriminality a viktimizace a na to, jaký význam v této souvislosti mají přístupy založené na důkazech. Dokument popisuje opatření přijatá členskými státy pro prevenci a snižování kriminality v kontextu Agendy pro udržitelný rozvoj 2030 a jejího cíle udržitelného rozvoje č. 16. Zvláštní pozornost je věnována účinným strategiím prevence kriminality postihující děti a mládež a městské kriminality.

¹⁸ A/CONF.234/1.

I. Úvod

1. Socioekonomické podmínky a sociální nerovnost hrají důležitou roli při ovlivňování toho, zda se určití jedinci zapojí, či nezapojí do trestné činnosti. V *Deklaraci z Dauhá o začleňování prevence kriminality a trestní justice do širší agendy OSN s cílem zaměřit se na sociální a ekonomické výzvy a prosazovat zákonnost na národní i mezinárodní úrovni a participaci veřejnosti*, kterou přijal 13. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici, vyjádřily členské státy závazek uskutečňovat komplexní politiky a programy, které podporují socioekonomický rozvoj, se zaměřením na prevenci trestné činnosti – včetně městské kriminality – a násilí. Agenda pro udržitelný rozvoj 2030 zahrnuje četné cíle týkající se trestné činnosti a násilí, což poukazuje na význam snižování kriminality a násilí pro sociální a ekonomický rozvoj.

2. V návaznosti na 13. kongres přijaly členské státy několik rezolucí upozorňujících na specifické aspekty prevence kriminality. Hospodářská a sociální rada ve své rezoluci č. 2016/18, nazvané „Prosazování holistických přístupů k prevenci kriminality mládeže“ a přijaté roku 2016, vyzvala členské státy k začleňování strategií prevence kriminality zacílených na děti a mládež do všech relevantních sociálních a ekonomických politik a programů včetně těch, které se zaměřují na vzdělávání, zdravotnictví, občanskou participaci, socioekonomické příležitosti, informační a komunikační technologie a veřejné bezpečí, s cílem chránit děti a mládež před sociální marginalizací a vyloučením a snižovat riziko, že se z nich stanou oběti či pachatelé.

3. O dva roky později přijalo Valné shromáždění rezoluci č. 73/185 nazvanou „Zákonnost, prevence kriminality a trestní justice v kontextu cílů udržitelného rozvoje“, v níž vybídlo členské státy k uskutečňování komplexních politik prevence kriminality založených na porozumění faktorům, které přispívají k trestné činnosti, a k tomu, aby k těmto faktorům přistupovaly holisticky. V téže rezoluci Valné shromáždění zdůraznilo, že sociální rozvoj a prosazování zákonnosti včetně podpory kultury dodržování zákonů by měly být integrálními prvky strategií podporujících prevenci kriminality a ekonomický rozvoj. Vybídlo také členské státy k prosazování programů prevence kriminality a sociálního začleňování a projektů zaměstnanosti pro zranitelné členy společnosti včetně obětí a osob propuštěných z vězení. V návaznosti na uvedené rezoluce pak Komise pro prevenci kriminality a trestní justici na svém 28. zasedání roku 2019 přijala rezoluci č. 28/1 nazvanou „Posilování zapojení všech členů společnosti do prevence kriminality“, v níž výslovně vyzvala k začleňování hledisek prevence kriminality do národních plánů implementace Agendy 2030 a zdůraznila roli soukromého sektoru a občanské společnosti v prevenci kriminality i v programech na pomoc obětem trestné činnosti a ke snižování recidivy, a to včetně programů zahrnujících ne vazební opatření.

4. Ve své rezoluci č. 74/170, nazvané „Začleňování sportu do prevence kriminality mládeže a strategií trestní justice“ a přijaté roku 2019, vyjádřilo Valné shromáždění své přesvědčení o významu prevence zapojení dětí a mládeže do kriminálních aktivit podporou jejich rozvoje a posilováním jejich odolnosti vůči antisociálnímu a delikventnímu chování. V této souvislosti Valné shromáždění vybídlo k širšímu využívání sportovních aktivit k podpoře primární, sekundární a terciární prevence kriminality mládeže.

5. V diskusích na regionálních přípravných setkáních před 14. kongresem o kriminalitě¹⁹ se upozorňovalo na to, že komplexní strategie prevence kriminality je klíčová pro sociální a ekonomický rozvoj, a zdůrazňoval se také význam strategií založených na důkazech a mezisektorové a meziinstitucionální spolupráce. Během diskusí se opakovaně akcentovala potřeba sociální a ekonomické inkluze i vzdělávacích, rekreačních a pracovních příležitostí, zvláště pro mladé lidi, pro prevenci kriminality a rovněž potřeba zahrnout občany do prevence prostřednictvím komunitní policejní práce (*community-based policing*) i dalších opatření. Pozornost byla věnována i praktickým iniciativám, které vybavují děti a mladé lidi znalostmi, hodnotami a dovednostmi nezbytnými pro to, aby se mohli podílet na budování mírumilovných, spravedlivých a inkluzivních společností, a v této souvislosti se zmiňovalo využívání sportu. Opakovaně se hovořilo o potřebě genderově citlivého přístupu k prevenci kriminality a o potřebě posilovat postavení žen s cílem řešit sexuální a genderově podmíněné násilí a domácí násilí. Kromě toho se pozornost zaměřila i na vyvíjející se povahu městské kriminality, jež vyžaduje specializované a zacílené preventivní přístupy se zaměřením na násilí mládeže a gangů. Účastníci také identifikovali environmentální faktory, které by mohly mít dopad na míru kriminality v konkrétních městských prostředích.

6. V těchto souvislostech je cílem tohoto pracovního dokumentu přispět k jednání členských států na 14. kongresu OSN o prevenci kriminality a trestní justici zevrubnějším prozkoumáním výše uvedených témat.

II. Prevence kriminality a sociální a ekonomický rozvoj

7. Vztah mezi kriminalitou a ekonomickým a sociálním rozvojem má několik rozměrů. Kriminalita se často pokládá za závažnou překážku hospodářského růstu a rozvoje, jelikož obvykle zvyšuje ekonomickou nejistotu, odrazuje od dlouhodobých investic a nových pracovních příležitostí a narušuje zákonnost. Zároveň absence hospodářského růstu ve spojení s vysokou ekonomickou a sociální nerovností obvykle zvyšuje míru trestné činnosti a násilí. Například *Globální studie o vraždách 2019*, vydaná Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC)²⁰, upozorňuje na spojitost mezi nezaměstnaností mládeže a mírou násilí a vražd. Kriminalita navíc představuje značnou finanční zátěž pro systém trestní justice a vede k vysokým nákladům pro oběti i ke skrytým nákladům pro celou společnost, například na zdravotnictví a ztracenou produktivitu.

A. Regionální rozdíly

8. Ačkoliv nízká míra kriminality a násilí má celkově pozitivní dopad na socioekonomický rozvoj, například tím, že posiluje důvěru a sociální soudržnost, stimuluje investice ze strany soukromého sektoru a usnadňuje stálou školní docházku dětí, spojitost mezi ekonomickým rozvojem a kriminalitou a násilím nejsou všude stejné. V evropských a asijských zemích lze rozdíly v počtech vražd vysvětlit převážně mírou socioekonomického rozvoje,

19 Viz A/CONF.234/RPM.1/1, A/CONF.234/RPM.2/1, A/CONF.234/RPM.3/1, A/CONF.234/RPM.4/1 a A/CONF.234/RPM.5/1.

20 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, *Global Study on Homicide 2019*.

byť s určitými výjimkami²¹, avšak v mnoha latinskoamerických a karibských zemích zůstala míra kriminality vysoká, nebo dokonce vzrostla, navzdory poklesu chudoby a příjmové nerovnosti. Právě kontrast mezi rostoucím násilím a zlepšováním sociální spravedlnosti ukazuje komplexnost vztahů mezi ekonomickým rozvojem a kriminalitou a násilím.²² *Globální studie o vraždách 2019* připouští, že korelace mezi nerovností a počtem vražd není přesná, a objasňuje, že vysoký počet vražd sice může mít negativní dopad na hospodářský růst, avšak rostoucí prosperita sama o sobě nutně nevede k nižší míře násilí, „jelikož nejsou-li přínosy hospodářského růstu rozděleny rovnoměrně, ti, kdo z nich nemají prospěch, se mohou snadno rozhodnout uchýlit se k násilným a kriminálním aktivitám“. Studie poukazuje na zvýšenou míru nerovnosti, spojenou v Americe se širokou dostupností střelných zbraní a množstvím gangů a organizovaných zločineckých skupin a v Africe s existencí ozbrojených konfliktů a s nimi spjatou nestabilitou, jako na možné vysvětlení skutečnosti, že hospodářský růst v obou regionech jde ruku v ruce se zvyšováním počtu vražd.

B. Sociální a ekonomické náklady související s kriminalitou a násilím

9. Náklady způsobené kriminalitou a násilím jsou vysoké, jelikož zdravotní a sociální dopady představují zejména pro rozvojové země značné ekonomické břemeno. Například *Zpráva o světovém rozvoji 2011: konflikty, bezpečnost a rozvoj* ukázala, že snižování chudoby v zemích výrazně zasažených násilím probíhá průměrně téměř o jeden procentní bod ročně pomaleji než v zemích násilím nezasazených.²³

10. Podle *Globální zprávy o stavu prevence násilí 2014 (Global Status Report on Violence Prevention 2014)* přímé náklady související s násilím zahrnují výdaje spjaté s poskytováním léčby, službami v oblasti duševního zdraví, neodkladnou péčí a reakcemi trestní justice, zatímco nepřímé náklady jsou dané ekonomickými ztrátami spjatými se skutečností, že oběti násilí s vyšší pravděpodobností procházejí obdobími nezaměstnanosti a absentérství a trpí zdravotními problémy majícími dopad na jejich pracovní výkon. Nedávná studie o stavu kriminality v 17 latinskoamerických a karibských zemích zahrnovala i sběr a analýzu dat o sociálních a ekonomických nákladech kriminality, včetně nákladů viktimizace ve smyslu snížené kvality života a ušlých příjmů vězeňské populace, prostředků vynaložených soukromým sektorem na bezpečnostní služby a prostředků vynaložených vládami v rámci veřejných výdajů na policii, soudnictví a vězeňství. Na základě konzervativního odhadu dospěla studie k závěru, že v regionu Latinské Ameriky a Karibiku představují průměrné náklady kriminality 3,55 procenta hrubého domácího produktu. Naproti tomu náklady kriminality v řadě evropských zemí a v Austrálii, Kanadě a Spojených státech amerických jsou podstatně nižší, od méně než 1,4 procenta v Německu po 2,75 procenta ve Spojených státech.²⁴

21 Tamtéž.

22 Laura Chioda, *Stop the Violence in Latin America: A Look at Prevention from Cradle to Adulthood*, Latin American Development Forum Series (Washington, D.C., Světová banka, 2017).

23 Světová banka, *World Development Report 2011: Conflict, Security and Development* (Washington, D.C., 2011).

24 Laura Jaitman, ed., *The Costs of Crime and Violence: New Evidence and Insights in Latin America and the Caribbean* (Washington, D.C., Meziamerická rozvojová banka, 2017), graf 2.5.

C. Prevence korupce

11. Na regionálních přípravných setkáních účastníci zdůrazňovali potřebu komplexní strategie pro prevenci korupce, již pokládali za závažnou překážku sociálního a ekonomického rozvoje a dodržování lidských práv (viz A/CONF.234/RPM.5/1). Korupce snižuje schopnost vlád poskytovat služby občanům. Podkopává zákonnost a bezpečnost a osoby zapojené do trestné činnosti ji často využívají pro své cíle. Navíc korupce brání účinnému poskytování spravedlnosti, zdravotní péče, vzdělávání a dalších sociálních služeb, které jsou klíčové pro snižování, prevenci a řešení trestné činnosti. Zodpovědnost a mravní integrita v systému trestní justice včetně orgánů vymáhání práva mají významný dopad na důvěru v komunitách, počty trestných činů nahlašovaných občany i to, jak občané spolupracují s policií a mohou jí usnadňovat její práci.

12. Ve své rezoluci č. 5/4 konference smluvních stran Úmluvy OSN proti korupci vyzdvihla význam tvorby a uskutečňování účinných a koordinovaných protikorupčních politik – v souladu s článkem 5 Úmluvy OSN proti korupci – a vybídla smluvní strany k začleňování protikorupčních politik do širších strategií prevence kriminality a reformy trestní justice i plánů na reformu veřejného sektoru. Vedle protikorupčních politik zahrnuje Úmluva OSN proti korupci také ustanovení vyzývající k založení preventivních protikorupčních orgánů, uplatňování kodexů chování veřejných činitelů a posilování systémů zajišťujících mravní integritu státních zaměstnanců. Na setkání Otevřené mezi-vládní pracovní skupiny pro prevenci korupce, konaném 4.–9. září 2019, pracovní skupina posoudila osvědčené postupy a iniciativy spojené s tvorbou, vyhodnocováním a dopadem protikorupčních strategií. Účastníci schůzky zdůraznili, že národní protikorupční strategie by měly být ambiciózní, avšak realistické ohledně toho, čeho lze v období určeném pro realizaci strategií dosáhnout. Konkrétními prioritami identifikovanými pro začlenění do těchto strategií jsou etické kodexy a posilování mravní integrity ve veřejných službách, vzdělávání založené na hodnotách, legislativní reformy, zadávání veřejných zakázek, transparentnost a přístup k veřejným informacím, digitalizace, otevřené vládnutí, protikorupční akademie a školicí střediska, osvětové aktivity, posuzování korupčních rizik, kodexy řízení podniků a prevence korupce v soukromém sektoru. Dále se uváděly specifické strategie pro jednotlivé sektory a aktéry týkající se vzdělávání, mladých lidí a žen (viz CAC/COSP/WG.4/2019/3).

D. Prevence kriminality a naplňování cíle udržitelného rozvoje č. 16

13. Jak se zdůrazňuje ve zprávě generálního tajemníka o naplňování cílů udržitelného rozvoje, hrozí, že rostoucí příjmová a majetková nerovnost bude narušovat sociální soudržnost, posilovat nejistotu a tlumit růst produktivity, a tím mařit úsilí o dosažení cílů udržitelného rozvoje (E/2019/68, odst. 16). Naplňování úkolů snížit násilí a kriminalitu a zajistit všem rovný přístup ke spravedlnosti, jež jsou součástí cíle udržitelného rozvoje č. 16, zůstává nevyrovnané. Zpráva například poukazuje na skutečnost, že počet úmyslných vražd na 100 000 lidí se mezi lety 2015 a 2017 celosvětově zvýšil z 6,0 na 6,1; že přetrvávají různé formy násilí na dětech; a že vzrostl počet odhalených obětí obchodování s lidmi, což může ukazovat na zvýšené úsilí příslušných orgánů identifikovat oběti, ale také na šíření problému obchodování s lidmi (E/2019/68, odst. 37). Vraždy jsou jednak adekvátním zástupným ukazatelem násilné trestné činnosti, jednak spolehlivým indikátorem úrovně násilí v jednotlivých státech. Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) odhaduje, že

v roce 2017 úmyslné vraždy celosvětově způsobily 464 000 úmrtí. Největší podíl z celkového počtu (37 procent) byl zaznamenán v Americe a na dalším místě v Africe (35 procent). Na Asii připadla méně než čtvrtina (23 procent), zatímco na Evropu (4,7 procenta) a Oceánii (0,2 procenta) připadly nejmenší podíly.²⁵

14. Dobře naplánované strategie prevence kriminality nejenže předcházejí trestné činnosti a viktimizaci, ale také přispívají k udržitelnému rozvoji.²⁶ Prevence je klíčová pro dosažení cíle udržitelného rozvoje č. 16, konkrétně pro snížení násilí, kriminality a nespravedlnosti. Účinná prevence vyžaduje, aby aktéři v soudním systému spolupracovali s aktéry v jiných sektorech při řešení základních příčin sporů a při předcházení konfliktům, násilí a porušování lidských práv. Ve vztahu ke kriminalitě a násilí toto znamená, že je nezbytné posunout se od represivních opatření k prevenci založené na důkazech, která snižuje míru násilí, zvláště na ženách, dětech a zranitelných skupinách.²⁷ Znamená to také, že aktéři přicházející do styku s pachateli a oběťmi, jako jsou sociální pracovníci, státní zástupci a obhájci, by měli být zahrnuti do uskutečňování preventivních programů, aby komunikace byla efektivní a aby předávání jednotlivých případů příslušným poskytovatelům služeb probíhalo hladce a bylo v nejlepším zájmu daných jedinců.

15. Mnohé ze 47 zemí, které představily výsledky svých dobrovolných národních hodnocení na Politickém fóru na vysoké úrovni o udržitelném rozvoji, jež se konalo roku 2019 pod záštitou Hospodářské a sociální rady, podaly zprávu o situaci kriminality na svém území včetně výzev, jimž čelí při řešení a prevenci násilí na dětech a ženách (E/HLPF/2019/5). Pokud jde o prevenci, řada zemí předložila informace o úsilí, které v této oblasti vyvinuly.²⁸ Například Chile oznámilo, že založilo specializovanou instituci pro prevenci kriminality a vydalo nařízení týkající se poradního sboru pro koordinaci témat spojených s prevencí a kontrolou organizovaného zločinu. Jihoafrická republika informovala, že jeden z programových rámců pro splnění podcílů cíle udržitelného rozvoje č. 16 zahrnuje bílou knihu schválenou roku 2016 jihoafrickou vládou, která vyzdvihuje potřebu integrovaného přístupu k bezpečnosti, kriminalitě a prevenci násilí. Bílá kniha navrhuje celovládní a celospolečenský přístup a zdůrazňuje, že vytváření bezpečnějších komunit je kolektivní odpovědnost. Hodnocení Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku upozornilo na konkrétní snahy v oblasti prevence včetně programů realizovaných Skotským centrem pro snižování násilí (Scottish Violence Reduction Unit), jako jsou programy Medics Against Violence (Zdravotníci proti násilí) a No Knives Better Lives (Lepší život bez nožů) anebo Equally Safe (Rovnoprávní v bezpečí), strategie prevence a vymýcení násilí na ženách a dívkách. Izrael upozornil na iniciativy v oblasti prevence spjaté s úsilím o dosažení cíle č. 16 včetně vzniku orgánu zaměřeného na prevenci násilí, kriminality a antisociálního chování a na řešení zneužívání drog a alkoholu.

25 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Global Study on Homicide 2019. Další informace o vzorcích a trendech kriminality včetně vražd viz zpráva generálního tajemníka o celosvětovém stavu kriminality a trestní justice (A/CONF.234/3).

26 Směrnice pro prevenci kriminality (rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/13, příloha).

27 Pracovní skupina pro spravedlnost, Justice for All: Final Report (New York, Center on International Cooperation, 2019).

28 OSN, Sustainable Development Knowledge Platform, „Voluntary National Reviews“, databáze dobrovolných národních hodnocení. Dostupné zde: <https://sustainabledevelopment.un.org/vnrs>.

Zmínil konkrétní programy zaměřené například na domácí násilí, rodičovské hlídky a spolupráci mezi místními orgány a policií anebo na využití kamerových systémů. Řada hodnocení, například z Ghany, Guyany a Tanzanské sjednocené republiky, zmínila komunitní policejní práci jakožto součást prevence kriminality. Guyana kromě komunitní policejní práce informovala i o iniciativách v oblasti prevence kriminality, jako jsou programy pro mladé lidi zaměřené na podnikání a na posilování jejich postavení anebo snahy o podporu sociální reintegrace pachatelů, alternativní tresty a poskytování právní pomoci. Turecko nastínilo několik prvků svých programových rámců zaměřených na naplňování cíle č. 16, přičemž prevenci zmínilo ve spojitosti s prioritizací preventivních ochranných bezpečnostních služeb a také se snahami vést mladé lidi ke sportu, kultuře, umění a dobrovolnickým aktivitám s cílem chránit je před násilím a odvracet je od škodlivých návyků.

III. Prevence založená na důkazech

16. Prevence kriminality zahrnuje strategie a opatření usilující o snižování rizika, že dojde k trestným činům, i jejich potenciálního škodlivého dopadu na jednotlivce a společnost, včetně strachu z trestné činnosti, intervencemi ovlivňujícími jejich mnohačetné příčiny.²⁹ Příslušné orgány potřebují spolehlivá data o kriminalitě a souvisejících rizikových faktorech, aby mohly vytvářet a uskutečňovat účinné strategie, politiky a programy prevence.³⁰ Na základě modelu veřejného zdraví lze rozlišovat mezi primární prevencí kriminality (obecná opatření zacílená na široké skupiny obyvatel), sekundární prevencí kriminality (zaměřenou na skupiny obyvatel, u nichž hrozí, že se dopustí trestné činnosti) a terciární prevencí kriminality (zaměřenou na známé pachatele s cílem předejít recidivě). Prevence se může týkat různých institucionálních i jiných prostředí, jako jsou rodiny, školy, komunity, pracovní trhy, konkrétní místa, policejní orgány a soudy či nápravná zařízení.³¹ V kontextu regionálních přípravných setkání před 14. kongresem o kriminalitě se zdůrazňovalo, že narůstá potřeba strategií prevence kriminality založených na důkazech a nových metodologií sběru dat.

17. Výzva ke zvýšení počtu programů založených na důkazech není nová. Počet programů prevence kriminality pokládaných za „založené na důkazech“ je omezený, jelikož důkladná hodnocení potřebná k posouzení účinnosti takovýchto programů trvají dlouho a bývají nákladná. V důsledku toho se tvůrci politik a poskytovatelé služeb mohou rozhodnout provozovat programy nebo služby, jejichž účinnost je sice částečně doložena daty, ale nejsou prověřené kontrolními institucemi ani neprošly zevrubným hodnocením nutným pro splnění přísného důkazního standardu. Takto vybrané programy navíc nemusejí být přizpůsobeny specifickým potřebám skupiny obyvatelstva, pro kterou se použijí.

29 Směrnice pro prevenci kriminality.

30 Více informací o statistikách a sběru a vyhodnocování dat viz A/CONF/234/8.

31 Lawrence W. Sherman et al., edd., *Evidence-Based Crime Prevention* (New York, Routledge, 2002).

A. Udržování a rozšiřování programů

18. Studie (z roku 2017) systematických přehledů v sedmi oblastech prevence kriminality zjistila, že v oblastech vývojové a sociální prevence, komunitních intervencí, situační prevence, problémově orientované policejní práce, trestních rozsudků, nápravných intervencí a intervencí v rámci protidrogové léčby existují konzistentní důkazy o fungujících postupech.³² Studie zároveň zdůraznila, že ne všechny snahy jsou účinné a že kriminologové, odborníci z praxe a tvůrci politik musejí pečlivě zkoumat důkazy, aby účinné programy identifikovali. Ve studiích velmi často chyběly nezbytné pokyny pro odborníky z praxe a tvůrce politik k tomu, jak udržovat a rozšiřovat účinné programy a dosáhnout dopadu na úrovni populace. V této souvislosti lze říci, že je zapotřebí klást větší důraz na začlenění kvalitativních dat do systematických přehledů, aby se objasnily základní mechanismy funkčních postupů, a že je třeba provést více analýz nákladů a přínosů.³³ Analýzy nákladů a přínosů jsou zejména pro tvůrce politik klíčové pro rozhodování o tom, které programy zasluhují realizaci a finanční prostředky. Avšak třebaže v prostředí trestního justice se stále více uznává přínos komplexnějších hodnocení, zatím zůstávají vzácná.³⁴

B. Výzkum v oblasti prevence na globálním jihu

19. Ve vysokopříjmových zemích vzniklo a bylo vyhodnoceno mnoho programů prevence kriminality, často s využitím značných zdrojů. Avšak v rozvojových oblastech tyto programy a zkušenosti nemusejí být vždy přímo využitelné anebo vhodné k realizaci. Počet studií z oblasti prevence kriminality z rozvojových zemí, které využívají přísné vědecké metody, je omezený a výzkumy jsou často převážně popisné či kvalitativní a chybějí kvantitativní výsledky nezbytné k rozšiřování důkazní základny. Je zapotřebí více finančních a lidských zdrojů pro studium problémů kriminality a pro rovádnění systematických přehledů s cílem ovlivňovat rozhodnutí a stanovovat výzkumné priority v rozvojových zemích, aby se tak překlenovala mezera ve výzkumu.

20. V posledních letech se naštěstí přesunuje pozornost od zjišťování toho, co funguje v prevenci kriminality, k porozumění tomu, jak fungují projekty. To vede k většímu pochopení potřeby upravovat a přizpůsobovat strategie prevence pro kontext jednotlivých zemí a regionů. Ekonomické a sociální podmínky dané země, její míra rozvoje a kapacita i její politické dějiny – to vše jsou faktory, které ovlivní potřeby země, problémy s kriminalitou, jimž čelí, i uskutečnitelnost a vhodnost preventivních intervencí.³⁵

32 David Weisburd et al., „What works in crime prevention and rehabilitation: an assessment of systematic reviews“, *Criminology and Public Policy*, roč. 16, č. 2 (květen 2017).

33 Tamtéž.

34 Jacqueline Mallender a Rory Tierney, „Economic analyses“, in *What Works in Crime Prevention and Rehabilitation: Lesson from Systematic Reviews*, David Weisburd, David P. Farrington a Charlotte Gill, edd., *Springer Series on Evidence-based Crime Policy* (New York, Springer, 2016).

35 *Handbook on the Crime Prevention Guidelines: Making Them Work*, *Criminal Justice Handbook Series* (publikace Organizace spojených národů, prodejní č. E.10.IV.9).

IV. Děti a mládež

21. Agenda pro udržitelný rozvoj 2030 zamýšlí přinést prospěch všem lidem, zvláště těm nejzranitelnějším a nejvíce marginalizovaným. Pokud jde o bezpečí, zvláštní pozornost je nutno věnovat dětem³⁶ a mládeži,³⁷ jelikož jsou zvláště ohroženi užíváním drog, kriminalitou a viktimizací včetně trestné činnosti gangů, násilného extremismu a sexuálního zneužívání. Mladá populace, nízká úroveň vzdělání a vysoká míra nezaměstnanosti společně často představují rizikové faktory tlačící mladé lidi k delikventnímu a násilnému chování včetně vstupu do struktur organizovaného zločinu a zapojení do kolektivního násilí.³⁸ Zároveň díky svému věku, míře energie a schopnosti učení jsou mladí lidé klíčovými aktéry změn při vytváření lepší budoucnosti a mají velký potenciál hájit vlastní zájmy i zájmy svých komunit.

A. Vývojová prevence (developmental prevention)

22. V úsilí o prevenci kriminality mladistvých by se měl klást důraz na preventivní programy, které usnadňují úspěšnou socializaci a integraci všech dětí a mladých lidí včetně jejich náležitého osobního vývoje.³⁹ V souvislosti se snižováním kriminality mládeže a násilím na dětech poukazují odborníci na účinnost vývojové či rané prevence, při níž se zdroje zaměřují na podporu zdravého vývoje dětí a mladých lidí a mobilizují se jednotlivci, rodiny, školy či komunity, aby řešili podmínky, které vedou k trestné činnosti a antisociálnímu chování, ještě předtím, než nastanou.⁴⁰ Iniciativy vývojové prevence bývají zacíleny na různé fáze ekologie lidského vývoje a zaměřují se například na rodičovství a ranou péči o děti, iniciativy proti šikaně anebo tréninku individuálních a sociálních dovedností.

23. Na regionálních přípravných setkáních před 14. kongresem o kriminalitě účastníci opakovaně zdůrazňovali význam vzdělávání a tréninku dovedností, například prostřednictvím sportu, pro zvyšování odolnosti mladých lidí vůči kriminalitě.⁴¹ Právě programy rozvoje životních a sociálních dovedností totiž mladým lidem pomáhají posilovat sebevědomění, ovládat emoce, navazovat a udržovat pozitivní mezilidské vztahy a mít pochopení pro druhé. Takovéto programy mají za cíl naučit mladé lidi konstruktivně se vypořádávat s nároky každodenního života, stresory a mezilidskými konflikty a dokázaly již snížit agresivní chování a násilí.⁴²

36 Dle definice v Úmluvě o právech dítěte označuje výraz „děti“ všechny osoby mladší 18 let.

37 Pro statistické účely Organizace spojených národů definuje „mládež“ (aniž by tím byly dotčeny jakékoli jiné definice užívané členskými státy) jako osoby ve věku 15–24 let (viz A/36/215, příloha).

38 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Global Study on Homicide 2019.

39 Směrnice OSN pro prevenci kriminality mladistvých (Rijádské směrnice) (rezoluce Valného shromáždění č. 45/112, příloha).

40 Ross Homel and Lisa Thomsen, „Developmental crime prevention“, in Handbook of Crime Prevention and Community Safety, 2. vyd., Nick Tilley a Aiden Sidebottom (Abingdon, Oxfordshire, Spojené království, Routledge, 2017).

41 Viz A/CONF.234/RPM.1/1, A/CONF.234/RPM.2/1 a A/CONF.234/RPM.3/1.

42 Světová zdravotnická organizace, Preventing Youth Violence: An Overview of the Evidence (Ženeva, 2015).

24. Pokud jde o opatření pro předcházení a řešení násilí na dětech, jako užitečný nástroj slouží členským státům publikace Světové zdravotnické organizace nazvaná *INSPIRE: Seven Strategies for Ending Violence against Children* (Sedm strategií pro ukončení násilí na dětech)⁴³. Tato publikace, sestavená s pomocí Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), se opírá o dostupné důkazy a zahrnuje sedm strategií, z nichž některé se vztahují k vývojové prevenci, například proměna restriktivních genderových a sociálních norem, rozvoj bezpečného prostředí, podpora rodičů a pečovatелů či vzdělávání a životní dovednosti.

B. Mobilizace mládeže

25. Mladí lidé se s vyšší pravděpodobností, než lidé jiných věkových skupin, stávají součástí kriminálních aktivit, ať už jako pachatelé, nebo oběti, a proto může účinná prevence kriminality těžit ze zapojení mládeže. Posilování postavení mladých lidí a využívání jejich vynalézavosti při hledání řešení ve spolupráci s těmi, kdo rozhodují, jsou klíčové pro snižování násilí v komunitách. Podle Směrnic OSN pro prevenci kriminality mladistvých by mladí lidé měli být zapojeni do tvorby a realizace plánů a programů zaměřených na socializaci a integraci.⁴⁴ Konkrétněji řečeno, tvůrci politik a odborníci z praxe se mohou s mladými lidmi radit při vývoji a realizaci specifických politik a programů prevence kriminality na národní i místní úrovni. Mladí lidé mohou hrát aktivní roli v komunitních iniciativách například při řešení šikany ve školách, mobilizování ambasadorů prevence kriminality, účasti na vzájemně podpůrných (*peer-to-peer*) programech zapojování či organizaci lokálních akcí zaměřených na prevenci užívání drog a kriminality a osvětových aktivit. Existují případy, kdy aktéři v oblasti prevence kriminality a trestní justice, například policie, zapojili mladé lidi jako dobrovolníky, aby se aktivně podíleli na identifikaci příčin násilí a kriminality a spolupracovali na tvorbě strategií prevence pro své komunity anebo pomohli tvůrcům politik najít alternativní způsoby interakce s mladými lidmi.

26. V přípravě na 14. kongres o kriminalitě uskutečnil Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) krátký online průzkum, v němž se mladých lidí dotazoval na jejich zapojení do prevence kriminality a do prosazování kultury dodržování zákonů.⁴⁵ Ačkoliv odpověděl jen malý počet mladých lidí, zaslané odpovědi ukázaly, že mládež z různých regionů pokládá platformy sociálních médií a internet za užitečné nástroje, které je mohou vtáhnout do posilování odolnosti společností vůči kriminalitě, poskytovat jim informace o kriminalitě a jejích důsledcích a radit se s nimi ohledně inovativních způsobů jak kriminalitě předcházet.

27. Podobný postřeh zazněl i při workshopu, který v říjnu 2019 zorganizoval UNODC a Program OSN pro lidská sídla (UN-Habitat) a jehož se zúčastnili koordinátoři center pro mládež a další komunitní aktéři z Keni a diskutovali o posilování postavení mládeže v kontextu lokálních snah o prevenci kriminality. Sociální média a internet mohou

43 Světová zdravotnická organizace et al., *INSPIRE: Seven Strategies for Ending Violence against Children* (Ženeva, 2016).

44 Ríjádské směrnice.

45 Viz též podkladový dokument o klíčovém významu vzdělávání a zapojení mládeže pro posilování odolnosti společností vůči kriminalitě, sestavený pro 14. kongres o kriminalitě, workshop č. 3 (A/CONF.234/10).

skutečně nabídnout nástroje, které více sblíží mládež a veřejné činitele včetně policie při úsilí o prevenci a usnadní sdělování názorů mládeže na kriminalitu.

28. Na mezinárodní úrovni pak mládežnická fóra, a to i v kontextu kongresu o kriminalitě, Hospodářské a sociální rady a Komise pro narkotika, poskytují mladým lidem platformu pro zapojování do dialogu s členskými státy OSN a pro sdílení nápadů o tom, jak naplňovat Agendu pro udržitelný rozvoj 2030, a to také s ohledem na prevenci kriminality, násilí a užívání drog.

C. Výzvy k dalším krokům

29. Ve své rezoluci č. 2016/18, nazvané „Prosazování holistických přístupů k prevenci kriminality mládeže“, zdůraznila Hospodářská a sociální rada význam mnohosektorového přístupu a vyzvala k tvorbě preventivních politik, které naplňují různorodé potřeby mladých lidí a chrání jejich životní pohodu, a to mimo jiné spoluprací a koordinací mezi všemi příslušnými úrovněmi státní správy i relevantními aktéry občanské společnosti. Ve své rezoluci č. 74/170 o začleňování sportu do prevence kriminality mládeže a strategií trestní justice vyzvalo Valné shromáždění členské státy, aby posílily komunitní podpůrná opatření pro mládež čelící rizikovým faktorům kriminality a násilí, a vybidlo členské státy, aby poskytovaly sportovní a rekreační zařízení a programy. Jak tato rezoluce požadovala, Úřad OSN pro drogy a kriminalitu v prosinci 2019 uspořádal setkání expertní skupiny, jehož cílem bylo analyzovat a sestavit soubor osvědčených postupů a předložit ho k projednání Komisi pro prevenci kriminality a trestní justici na jejím 29. zasedání a také pro informaci 14. kongresu o kriminalitě.⁴⁶

30. Při přípravě na Politické fórum na vysoké úrovni o udržitelném rozvoji, konané roku 2019, Odbor pro ekonomické a sociální otázky Sekretariátu OSN a Mezinárodní organizace pro rozvojové právo ve spolupráci s italskou vládou uspořádaly konferenci o cíli udržitelného rozvoje č. 16 na téma „Mír, spravedlnost a inkluzivní společnost“, která proběhla v Římě 27.–29. května 2019 a sešli se na ní odborníci k diskusi nad naplňováním cíle č. 16. Na konferenci odborníci dospěli k závěru, že děti představují nejzranitelnější skupinu obyvatel a vyžadují zvláštní pozornost, a to jak vzhledem k inkluzi ve smyslu přístupu ke službám, tak vzhledem k prevenci ve smyslu vystavenosti násilí a zneužívání. Zdůraznili, že k mládeži by se nemělo přistupovat jako k homogenní skupině a že do rozhodování o politikách a programech týkajících se mládeže by mladí lidé měli být přímo zapojeni. Pokud jde o prevenci, účastníci setkání akcentovali, že pro předcházení a potírání násilí je zapotřebí přístup opírající se o teorii životní dráhy (*life course approach*) a že takovýto přístup by měl zahrnovat výchovu ke kultuře míru a nenásilí a vštěpovat dětem a mládeži životní dovednosti a dovednosti pro řešení konfliktů.

D. Práce Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu

31. V návaznosti na příslušné standardy a normy OSN týkající se prevence kriminality⁴⁷ poskytoval Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) poradenské služby

⁴⁶ Viz A/CONF.234/14 a E/CN.15/2020/14.

⁴⁷ Zvláště rezoluce Hospodářské a sociální rady č. 2002/13, příloha, a rezoluce Valného shromáždění č. 45/112, příloha.

na žádosti členských států usilujících o rozvoj místních či národních strategií, politik a programů prevence kriminality a viktimizace mládeže.

32. V návaznosti na přijetí Deklarace z Dauhá, jež zdůraznila participaci mládeže a ocenila mladé lidi jakožto důležité hybatele změn v úsilí o prevenci kriminality, zahájil UNODC celosvětovou kampaň prevence kriminality mládeže v rámci Globálního programu pro implementaci Deklarace z Dauhá, jež využívá sport jako nástroj pro posílení odolnosti ohrožených mladých lidí včetně těch z marginalizovaných komunit. Prostřednictvím partnerství s vládami, sportovními organizacemi a občanskou společností UNODC podporuje sportovní iniciativy, které posilují sociální a individuální dovednosti mladých lidí a poskytují jim informace o rizicích spjatých s kriminalitou, násilím a užíváním drog. Za tímto účelem byl pilotně zaveden speciální vzdělávací program pro školení trenérů, učitelů a dalších osob pracujících s mládeží v souvislosti se sportem a sportovními aktivitami. Kromě toho UNODC poskytuje členským státům podporu v jejich snahách o začlenění sportovních iniciativ do preventivních a bezpečnostních plánů a iniciativ a nevládním organizacím v jejich snahách o podporu sportu jakožto jednoho ze způsobů řešení rizikových faktorů kriminality a násilí včetně násilí na ženách a dívkách.

33. V rámci iniciativy Vzdělávání pro spravedlnost, jež spadá pod Globální program pro implementaci Deklarace z Dauhá, vytvořil UNODC výukové materiály na podporu kultury dodržování zákonů. Tato iniciativa se zaměřuje na primární a sekundární vzdělávání tvorbou materiálů podporujících hodnoty jako mravní integrita a tolerance a poskytuje učitelům a mládeži nástroje, jež pomáhají tyto hodnoty prosazovat, včetně her a aplikací. Na terciární úrovni iniciativa podporuje akademiky vyučující v oborech spadajících do oblastí, jež pokrývá mandát UNODC, včetně témat jako korupce, mravní integrita a etika a také prevence kriminality a trestní justice. Více než 90 vysokoškolských modulů je dostupných online.⁴⁸

34. S cílem podporovat rodinné a rodičovské dovednosti, a to i v prostředích s omezenými zdroji, realizuje UNODC po celém světě iniciativy, které se zaměřují nejen na prevenci užívání drog, ale cílí také na rizikové faktory kriminality a násilí. Tyto iniciativy zahrnují například trénink rodinných dovedností a školní tréninkové aktivity rozvíjející životní dovednosti a jsou podpořeny globálním projektem prevence užívání drog, HIV/AIDS a kriminality u mladých lidí prostřednictvím programů tréninku rodinných dovedností v nízko- a středněpříjmových zemích.

35. Prostřednictvím svého Globálního programu proti násilí na dětech v oblasti prevence kriminality a trestní justice podporuje UNODC členské státy při uplatňování Modelových strategií a praktických opatření OSN pro odstraňování násilí na dětech v oblasti prevence kriminality a trestní justice.⁴⁹ UNODC podporuje tvorbu strategií a programů pro prevenci násilí na dětech, vytváří specializované nástroje a shromažďuje odborné znalosti, a to mimo jiné v oblasti prevence náboru a vykořisťování dětí teroristickými a násilnými extremistickými skupinami. Tento globální program se zaměřuje na holistické preventivní přístupy a pracuje s rodinami, komunitami a ochrannými institucemi

48 Viz též A/CONF.234/10.

49 Rezoluce Valného shromáždění č. 69/194, příloha.

ve snaze zamezit stigmatizaci a diskriminaci dětí. Cílem programu je též prevence násilí na dětech, které se dostaly do konfliktu se zákonem, a to prostřednictvím úsilí o reformy soudnictví ve věcech mládeže a opatření omezujících uplatňování trestů odnětí svobody.

36. V návaznosti na priority nastíněné ve Strategii OSN pro mládež (Youth 2030) se UNODC ve spolupráci s dalšími orgány OSN snaží, nakolik je to možné, posilovat hlasy mládeže v úsilí o mírový, spravedlivý a udržitelný svět; podporovat lepší přístup mladých lidí ke kvalitnímu vzdělávání včetně neformálního; chránit a prosazovat práva mladých lidí; a podporovat jejich občanskou a politickou angažovanost, mimo jiné proto, aby se mohli stát katalyzátory míru, bezpečnosti a prevence kriminality.

V. Prevence městské kriminality

37. Města jsou centry inovací a ekonomické produktivity a významně ovlivňují úroveň a růst celosvětového HDP – jejich podíl na celosvětovém HDP činí 55–85 procent.⁵⁰ Jelikož se města často potýkají s četnými problémy s kriminalitou a násilím včetně loupeží, obchodování s drogami a lidmi, sexuálního a genderově podmíněného násilí, násilí spjatého s gangy a organizovaného zločinu, je důležité věnovat náležitou pozornost úsilí o účinnou a inovativní prevenci kriminality v městském prostředí. Toto úsilí by se mělo zaměřit na nejvhodnější příčinné faktory a na čtvrti, kde jsou tyto faktory nejvíce přítomné.

38. Jak potvrzuje *Globální studie o vraždách 2019*, rychlý růst měst není sám o sobě příčinou zvýšeného počtu vražd. Avšak přítomnost organizovaného zločinu, příjmové nerovnosti a špatného vládnutí a infrastruktury v rychle se urbanizujících oblastech ke zvyšování počtu vražd vedou. Mezi další faktory patří vysoká hustota zalidnění, vyšší výskyt duševních onemocnění a závislostí na návykových látkách než v mimoměstských oblastech a potenciál anonymity. Integrovaný přístup k prevenci městské kriminality – a v širším smyslu k udržitelnému rozvoji měst – vyžaduje, aby města i celostátní orgány zajistily efektivní vládnutí v městských oblastech, posilovaly odolnost místních komunit a vytvářely strategie aktivní pomoci vycházející vstříc potřebám nejzranitelnějších členů společnosti. Zvyšování odolnosti vyžaduje inovativní uvažování o tom, kdo se může podílet na proměně chování v komunitách a na posilování jejich intervenčních kapacit. Města totiž mají dobré předpoklady k tomu, aby porozuměla rizikovým faktorům kriminality a násilí ve svých komunitách včetně rizikových faktorů spjatých s násilným extremismem a aby vytvářela iniciativy propojující různé aktéry, které budou čelit rizikům a posilovat ochranné faktory.

39. Význam inkluzivního přístupu k prevenci v kontextu měst zdůraznily členské státy během Konference OSN o bydlení a udržitelném rozvoji měst (Habitat III) v roce 2016. Nová agenda pro města (New Urban Agenda)⁵¹ schválená na této konferenci vyzývá k integrování inkluzivních opatření pro bezpečnost ve městech a pro prevenci kriminality

50 Program OSN pro lidská sídla (UN-Habitat): World Cities Report 2016: Urbanization and Development – Emerging Futures (Nairobi, 2016).

51 Rezoluce Valného shromáždění č. 71/256, příloha.

a násilí a k zapojení relevantních místních komunit a nevládních aktérů do tvorby městských strategií a iniciativ. Nová agenda pro města se podílí na implementaci a lokalizaci Agendy pro udržitelný rozvoj 2030 a poskytuje jednotlivým zemím i celému mezinárodnímu společenství nové podněty pro rozvoj inkluzivních, bezpečných, odolných a udržitelných měst.

A. Místní intervence

40. Kriminalita a násilí ve městech zpravidla neúměrně zasahují nejvíce znevýhodněné městské komunity, zvláště ty, v nichž se místní orgány a orgány vymáhání práva potýkají s problémy při plnění své role v oblasti veřejné bezpečnosti. Aby státy na místní úrovni dosáhly bezpečnosti, musí být zajištěno poskytování základních veřejných služeb včetně přístupu ke spravedlnosti ve všech komunitách. Nedávná publikace o snižování násilí ve městech na globálním jihu, jež analyzovala výzvy související s rychlou urbanizací, chudobou a násilím, poukázala na dopad sociální soudržnosti a sociální inkluze na míru kriminality a násilí v komunitách a na skutečnost, že sociální vyloučení a marginalizace způsobují nárůst násilných gangů mládeže, například v západní Africe.⁵²

41. Jak uvádí *Globální studie o vraždách 2019*, zapojení do organizovaného zločinu a aktivit gangů i nedobrovolná vystavenost násilí spjatému s těmito aktivitami jsou významnými příčinami trestné činnosti zasahující mladé lidi v různých zemích Střední a Latinské Ameriky. Násilí gangů se stupňuje i v některých evropských městech, a třebaže celkový počet vražd v Evropě zůstává mnohem nižší než v Americe, v městských oblastech Evropy jsou koncentrována ohniska násilí, kde se riziko vražd u některých skupin mladých lidí výrazně zvýšilo.

42. Jelikož rizikové faktory kriminality a násilí často spolupůsobí na konkrétních místech jednotlivých čtvrtí, mohou trestnou činnost pomoci snížit místní intervence v kontextu situační prevence kriminality. Aby takovéto intervence uspěly, potřebuje místní samospráva komplexní vyhodnocení situace v komunitách opírající se o vhodně rozčleněné údaje a – nakolik je to možné – o znalostní bázi osvědčených postupů a účinných intervencí. Analýza spojitostí mezi trestnou činností a dalšími faktory, například demografií, bydlením, příjmy či sociálními podmínkami, je zapotřebí k tomu, aby se lépe chápal vztah mezi lokalitou a kriminalitou. Pokud jde o výzkumy a analýzy trestné činnosti, je důležité, aby se kvantitativní data doplnila kvalitativními, například daty získanými z rozhovorů a fokusních skupin, a získaly se tak zevrubné informace o konkrétních problémech kriminality, čtvrtích či obtížně dostupných skupinách obyvatel, a to včetně informací o osobním vnímání bezpečnosti.

43. V Nové agendě pro města se členské státy zavázaly mimo jiné k tomu, že budou příslušné místní komunity zapojovat do tvorby městských strategií a iniciativ, a to i ve vztahu k prevenci kriminality a násilí. Preventivní iniciativy, které uvažují o strategiích

52 Jennifer Erin Salahub et al., edd., *Reducing Urban Violence in the Global South: Towards Safe and Inclusive Cities*, Routledge Studies in Cities and Development Series (Abingdon, Oxfordshire, Spojené království, Routledge, 2019).

budování komunit, tradičně cílí na posilování postavení občanů a místních komunit při jejich participaci na rozhodování a síťování. Avšak preventivní iniciativy, které se zaměřují pouze na posilování postavení komunit pro jejich zapojení do prevence, aniž by pro komunity a občany zavedly programy a přístupy založené na důkazech, nejspíše nebudou fungovat, zvláště v sociálně znevýhodněných oblastech s vysokou kriminalitou, jelikož jim chybí účinné zacílení na rizikové faktory.⁵³ V této souvislosti se hovoří o přístupu „Komunity, které se starají“ (Communities that Care) jakožto o způsobu, jak do prevence účinně zapojit místní aktéry včetně mládeže a jak vybírat, uskutečňovat a vyhodnocovat intervence založené na důkazech, které odpovídají prioritním potřebám a zdrojům komunity i širším souvislostem.⁵⁴

B. Bezpečnost žen ve městech a na veřejných prostranstvích

44. Pro ženy a dívky bývá urbanizace často spojena se zlepšeným přístupem ke vzdělávacím a pracovním příležitostem a bezpečnému, dobrovolnému plánování rodičovství i se zvýšenou nezávislostí. Avšak po celém světě ženy a dívky na městských veřejných prostranstvích nadále čelí sexuálnímu obtěžování a dalším formám násilí. V mnoha městech zažila výrazná většina žen a dívek nějakou formu sexuálního násilí, a to v autobusech a vlacích, na ulicích a tržištích, v parcích a na mnoha dalších místech, jak bylo zdůrazněno v rámci iniciativy Bezpečná města a bezpečná veřejná prostranství (Safe Cities and Safe Public Spaces) Orgánu OSN pro genderovou rovnost a posílení postavení žen (UN-Women), jež podporuje komplexní přístupy k prevenci a řešení sexuálního obtěžování a dalších forem sexuálního násilí na ženách a dívkách v různých prostředích.⁵⁵ Jelikož ženy, nikoliv muži jsou pro potřeby své mobility nejvíce závislé na veřejné dopravě, v mnoha městech představuje násilí na ženách a dívkách v dopravních prostředcích závažný problém, jelikož má dopad na přístup žen ke zdravotní péči, vzdělávání a zaměstnání.

45. Mezi rizikové faktory spojené s násilím na ženách na úrovni komunit patří škodlivé genderové normy, které podporují mužská privilegia a omezují autonomii žen. Řešení rizik, jež tyto škodlivé normy přinášejí, vyžaduje programy, které podporují nenásilí, posilují postavení žen a pomáhají mužům a ženám lépe chápat a dekonstruovat nezdravé projevy mužství. K dalším příčinným faktorům v komunitách patří vysoká míra chudoby a nezaměstnanosti, vysoká míra kriminality a násilí a také dostupnost drog, alkoholu a zbraní. Pro zajištění účinnosti přijímaných opatření by ženy měly být plně zapojeny do diskusí o tvorbě a realizaci politik a programů prevence kriminality včetně těch, které se zaměřují na obnovu měst a vytváření bezpečných veřejných prostranství, a to

53 Rebecca Wickes, Ross Homel a Renee Zahnow, „Safety in the suburbs: social disadvantage, community mobilisation and the prevention of violence“, in *Australian Violence: Crime, Criminal Justice and Beyond*, Julie Stubbs a Stephen Tomsen, edd. (Sydney, Federation Press, 2016), s. 210–229.

54 „Komunity, které se starají“ (Communities that Care) je systém prevence založený na koalici, který v rámci celých komunit doložitelně podporuje zdravý vývoj mládeže a omezuje problémy s chováním mládeže (Abigail A. Fagan et al., *Communities that Care: Building Community Engagement and Capacity to Prevent Youth Behavior Problems*, Oxford, Oxford University Press, 2018).

55 Orgán OSN pro genderovou rovnost a posílení postavení žen (UN-Women), „Safe cities and safe public spaces: global results report 2017“, (říjen 2017).

i v dopravních prostředcích. A pro prevenci je klíčové také školení pracovníků orgánů vymáhání práva a zaměstnanců různých veřejných služeb o tématech spojených s genderem, jež spadají do oblasti jejich působnosti.

46. Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) se spolu s UN-Women a Světovou zdravotnickou organizací podílel na tvorbě rámcového dokumentu nazvaného „Respektovat ženy: prevence násilí na ženách“ (RESPECT Women: Preventing violence against women). Tento rámcový dokument, vydaný v květnu 2019, je pro tvůrce politik a odborníky z praxe vodítkem při tvorbě, plánování, uskutečňování, monitorování a vyhodnocování intervencí zaměřených na prevenci a řešení násilí na ženách.⁵⁶ Nastiňuje sedm vzájemně propojených strategií intervencí odvozených od anglického výrazu „respect“: posílení vztahových dovedností (*relationships skills strengthened*); posílení postavení žen (*empowerment of women*); zajištění služeb (*services ensured*); snížení chudoby (*poverty reduced*); bezpečné prostředí (*environments made safe*); prevence zneužívání dětí a mladistvých (*child and adolescent abuse prevented*); a proměna postojů, přesvědčení a norem (*transformed attitudes, beliefs and norms*). Dokument vyzývá k posilování uschopňujícího prostředí mimo jiné zajištěním politické angažovanosti, podporou práce ženských organizací, posilováním politik, zákonů a institucí a prosazováním genderové rovnosti i výzkumem a budováním kapacit. Tento nový nástroj výrazně pomůže směřovat úsilí států o zlepšení prevence genderově podmíněného násilí a o vytváření bezpečnějších měst pro ženy a dívky.

C. Role policie v prevenci

47. Policie a další orgány vymáhání práva se často pokládají za klíčové aktéry prevence kriminality včetně prevence městské kriminality. Účinná policejní práce vyžaduje genderově citlivý a o lidská práva opřený přístup k vymáhání práva, založený na souhlasu, nikoliv na síle. Tam, kde veřejnost do značné míry souhlasí s platnými zákony a důvěřuje těm, kdo mají za úkol je vymáhat, bude více kooperativní, což povede k účinnějšímu vymáhání práva. Existuje několik vzájemně se posilujících postojů, které legitimitu zvyšují: vykonávat úkoly v oblasti vymáhání práva spravedlivým, účinným a nediskriminačním způsobem a v souladu s lidskými právy; navazovat dobré kontakty s komunitami; reagovat na potřeby lidí a komunit a zapojovat je do stanovování politik a priorit; zaujmout problémově orientovaný přístup; a jednat čestně a odpovědně.

48. Proaktivní policejní strategie včetně problémově orientované a komunitně orientované policejní práce se zaměřují na prevenci kriminality a práci s komunitou na snižování kriminality a násilí. Komunitně orientovanou policejní práci (*community-oriented policing*), o níž se hovořilo na všech regionálních přípravných setkáních před 14. kongresem o kriminalitě, lze popsat jako filozofii vymáhání práva, která zapojuje místní komunitu a zahrnuje problémově orientovanou policejní práci. Ačkoliv neexistuje jednotný přístup k tomuto typu policejní práce a jednotlivé země ji realizují různě, společným rysem je, že aktivně vtaňuje občany do úsilí policie o definování, kontrolu a prevenci trestné činnosti a souvisejících problémů.

⁵⁶ Světová zdravotnická organizace, dokument WHO/RHR/18.19.

49. Výzkumy ukazují, že problémově orientovaná policejní práce má skromný, avšak statisticky významný dopad na snižování kriminality a nepořádku.⁵⁷ Systematické přehledy komunitně orientované policejní práce jako takové neexistují, a proto je její dopad na snižování kriminality zatím nejasný. Existují však studie poukazující na silnou korelaci mezi tímto typem policejní práce na jedné straně a legitimitou policie a dodržováním zákonů ze strany obyvatelstva na straně druhé.⁵⁸

50. Pokud jde o roli orgánů vymáhání práva v prevenci, policií iniciované programy odklonů představují slibné řešení pro odklánění dětí obviněných ze spáchání trestného činu od systému soudnictví ve věcech mládeže. Takovéto programy vyžadují úzkou spolupráci mezi policií, členy komunit a dalšími aktéry, jako jsou ochranné instituce a státní zastupitelství. Dobré výsledky v tomto ohledu vykazuje program Halt v Nizozemsku.⁵⁹

51. Nedávné technologické pokroky mají zřetelný dopad na policejní práci v mnoha zemích, a to mimo jiné ve vztahu ke komunitně orientované a na „hotspoty“ zacílené policejní práci, kdy se úsilí o vymáhání práva zaměřuje na velice malé geografické oblasti, kde se soustředí trestná činnost. Příklady zahrnují využití geografických informačních systémů pro mapování vzorců a rizikových faktorů kriminality, sledování kamerovými systémy, kamery nošené na těle, využití virtuální reality pro účely školení a pro komunikaci s občany prostřednictvím sociálních médií anebo rozpoznávání obličejů a využití algoritmů pro odhalování potenciálních hrozeb a predikci trestné činnosti.⁶⁰

52. Technologické pokroky mají potenciál zvýšit efektivitu policie a posílit její postupy při komunikaci a sdílení informací i její analytické kapacity. Avšak některé z nových a vznikajících technologií mohou též představovat výzvy, mimo jiné ve vztahu k ochraně soukromí a dat, z čehož, zdá se, vyplývá, že by výzkum využití nových technologií pro policejní práci měl pokračovat, aby se zajistilo informované rozhodování v této oblasti. Kromě toho by politiky a regulační rámce týkající se užívání technologií měly být v souladu s mezinárodními lidskoprávními normami a standardy. A je také důležité informovat veřejnost o rozsahu a působnosti jednotlivých zařízení a programů.

D. Práce Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC)

53. Práce UNODC spojená s prevencí městské kriminality se řídí příslušnými standardy a normami OSN, zvláště Směrnicemi pro spolupráci a odbornou pomoc v oblasti prevence městské kriminality,⁶¹ a přispívá k celosystémové strategii OSN pro udržitelný rozvoj měst,⁶² která stanoví, jak mají orgány systému OSN koordinovat své úsilí o pomoc

57 David Weisburd et al., „The effects of problem-oriented policing on crime and disorder“, Campbell Systematic Reviews, roč. 4, č. 1 (březen 2008).

58 Lawrence W. Sherman et al., Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising: A Report to the United States Congress (Washington, D.C., Ministerstvo spravedlnosti USA, Úřad pro justiční programy (Office of Justice Programs), 1997).

59 Dostupné na www.halt.nl.

60 Viz též A/CONF/234/8.

61 Rezoluce Hospodářské a sociální rady č. 1995/9, příloha.

62 Viz CEB/2019/4/Add.5.

členským státům při řešení výzev rychlé urbanizace, aby bylo dosaženo cílů udržitelného rozvoje a dalších globálních agend. Celosystémové směrnice OSN pro bezpečnější města a lidská sídla,⁶³ přijaté roku 2019 shromážděním Programu OSN pro lidská sídla (UN-Habitat), představují další doklad pomoci UNODC v oblasti prevence týkající se bezpečnosti měst.

54. UNODC pomáhá členským státům vytvářet na znalostech založené politiky a programy prevence kriminality na místní úrovni, mimo jiné podporou participativních systémů vládnutí zajišťujících, že budou zohledněny potřeby všech včetně marginalizovaných skupin obyvatelstva. Poskytováním odborných nástrojů a poradenských služeb UNODC v posledních letech podpořil města v Latinské Americe, střední Asii a Africe při uskutečňování místních bezpečnostních auditů, jež přinesly informace o kriminalitě, násilí, viktimizaci a souvisejících rizikových faktorech opírající se o kombinaci kvantitativních a kvalitativních údajů, včetně údajů získaných z diskusí s komunitními aktéry ve fokusních skupinách. Shromážděná a analyzovaná data poté ovlivnila tvorbu místních akčních plánů a intervencí v oblasti bezpečnosti a prevence kriminality, jež odrážejí i specifické bezpečnostní potřeby žen. Podpora UNODC snahám o komunitní prevenci kriminality, například jeho iniciativy v oblasti prevence kriminality mládeže, je obvykle poskytována ve spolupráci s orgány daných měst.

55. UNODC podporuje jednotlivé země při uskutečňování programů reformy policie a zveřejnil relevantní nástroje, mimo jiné s cílem posílit spolupráci mezi místními komunitami a orgány vymáhání práva. *Příručka užívání síly a střelných zbraní ze strany orgánů vymáhání práva* (Resource Book on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement), vydaná UNODC a Úřadem Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, nabízí základní vodítko pro policejní práci založenou na lidských právech a osvědčené postupy pro prevenci nadměrného použití síly.

56. V roce 2019 UNODC zahájil Globální program posilování prevence kriminality a reakcí trestního justice na násilí na ženách. Mezi výstupy programu patří vznik důkazně základny využitelné v preventivním úsilí.

57. Pro posílení své práce v oblasti bezpečnosti ve městech UNODC vytvořil nový globální program pro bezpečnost měst a dobré vládnutí, jehož cílem je vytvářet holistické, integrované strategie a intervence pro snižování kriminality a násilí na úrovni měst, a to díky propojení odborných poznatků z různých oddělení a specializovaných útvarů UNODC.

VI. Závěry a doporučení

58. S cílem zasadit se o komplexní strategie prevence kriminality podporující sociální a ekonomický rozvoj se 14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici může rozhodnout zvážit následující doporučení:

⁶³ HSP/HA.1/Res.2, příloha.

(a) Členské státy by měly prosazovat standardy a normy OSN v oblasti prevence kriminality a trestní justice a vyvinout náležitě mechanismy pro tvorbu a realizaci účinných a komplexních národních a místních strategií prevence kriminality zahrnujících všechny relevantní sektory včetně vzdělávacího sektoru, zdravotních a sociálních služeb a institucí trestní justice i občanské společnosti a soukromého sektoru;

(b) členské státy by měly posílit snahy o sociální a ekonomickou inkluzi s cílem předcházet kriminalitě, a to mimo jiné zajištěním vzdělávacích, rekreačních a pracovních příležitostí pro mladé lidi;

(c) členské státy by měly investovat do programů rané a vývojové prevence kriminality zacílených na podporu životní pohody a zdravého vývoje občanů, se zaměřením na děti a mládež;

(d) členské státy by měly vytvářet politiky a programy, které posilují postavení mladých lidí a využívají jejich vynalézavost pro posilování snah vlád zaměřených na snižování kriminality a násilí;

(e) členské státy by měly investovat do prevence násilí na dětech jakožto do jednoho ze způsobů, jak předcházet jejich budoucímu zapojení do trestné činnosti jako obětí nebo pachatelů a jak snižovat náklady na kriminalitu a násilí;

(f) v kontextu prevence kriminality by členské státy měly vytvářet politiky a programy zlepšující přístup ke spravedlnosti pro všechny a přibližující systémy trestní justice občanům, mimo jiné prostřednictvím komunitně orientované policejní práce a posilováním partnerství s místními komunitami a vytvářením důvěry mezi nimi;

(g) členské státy by měly podporovat využívání a rozšiřování preventivních programů založených na důkazech, které jsou přizpůsobeny celostátním či lokálním kontextům;

(h) členské státy by měly zaujmout genderově citlivý přístup k prevenci kriminality s cílem zlepšit prevenci a snižování forem trestné činnosti a násilí, které postihují zvláště ženy, včetně sexuálního, genderově podmíněného a domácího násilí, a to zajištěním politické angažovanosti a vůdcovství, přijímáním zákonů a politik, které prosazují genderovou rovnost, finanční podporou ženských organizací, alokací zdrojů na preventivní úsilí a řešením četných forem diskriminace, jimž ženy čelí;

(i) členské státy by měly podporovat odpovědné využívání technologií při prevenci kriminality, mimo jiné zajištěním toho, aby příslušné politiky a regulační rámce byly v souladu s mezinárodními lidskoprávními standardy;

(j) pro prevenci městské kriminality by členské státy měly identifikovat a řešit rizikové a ochranné faktory spjaté s kriminalitou a násilím v místních komunitách, posilovat postavení občanů včetně mládeže a zapojovat je do tvorby a realizace preventivních programů založených na důkazech;

(k) UNODC, prostřednictvím svých globálních programů zabývajících se různými aspekty prevence kriminality, konkrétně Globálního programu pro implementaci

Deklarace z Dauhá, Globálního programu pro řešení výzev vězeňství, globálního programu pro bezpečnost měst a dobré vládnutí, Globálního programu proti násilí na dětech v oblasti prevence kriminality a trestní justice a Globálního programu posilování prevence kriminality a reakcí trestní justice na násilí na ženách, by měl členským státům na jejich žádost nadále poskytovat odbornou pomoc v oblastech působnosti těchto globálních programů, například tvorbou odborných nástrojů a podporou realizace programů založených na důkazech se zaměřením na globální jih.

Integrované přístupy k výzvám, jimž čelí systém trestní justice

**14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici
Kjóto, Japonsko, 20.–27. dubna 2020**

Bod 4 předběžného programu⁶⁴

Integrované přístupy k výzvam, jimž čelí systém trestní justice

Pracovní dokument sestavený sekretariátem

Shrnutí

Tento pracovní dokument ukazuje naléhavou potřebu i výhody integrovaného přístupu k výzvam, jimž čelí trestní justice, a to se zaměřením na tři konkrétní problémy, kterým je věnována prioritní pozornost v Agendě pro udržitelný rozvoj 2030, totiž násilí na ženách, násilí na dětech a podporu a péči, kterou justiční systémy poskytují obětem. Dokument obsahuje příklady inovativních globálních, regionálních a národních integrovaných reakcí na tyto výzvy a řadu doporučení ke zvážení členskými státy.

64 A/CONF.234/1.

I. Úvod

1. Od systémů trestní justice po celém světě se očekává, že budou reagovat na dalekosáhlé a komplexní výzvy, a to v situaci, kdy často chybějí preventivní přístupy ke kriminalitě a kdy se strategiím prevence kriminality založeným na důkazech leckdy nedostává prioritní pozornosti (viz A/CONF.234/4). Mezi výzvy, jimž systémy trestní justice čelí, patří setrvale vysoká úroveň kriminality a násilí,⁶⁵ nové formy kriminality vyžadující adaptivní reakce v ustavičně se měnícím kontextu, mimo jiné s využitím nových technologií (viz A/CONF.234/11), a naléhavá potřeba posílit reakce na druhy kriminálního chování, které jsou v mnoha společnostech již dlouho rozšířené, avšak nyní přestávají být neviditelné a tolerované, například korupce a specifické formy násilí jako násilí na ženách a dětech.

2. Reagování na tyto dlouhodobě existující i nové výzvy vyžaduje pečlivé vyvažování mezi potřebou ochrany a bezpečí pro společnost a komunity, potřebou spravedlnosti a odškodnění pro oběti a potřebou pohnat pachatele k odpovědnosti a zároveň zajistit jejich nápravu (rehabilitation) a sociálně reintegraci a snižovat recidivu. Mnoho systémů trestní justice po celém světě je přetíženo velkým počtem případů a trpí nedostatkem finančních a lidských zdrojů. To vede k různým selháním fungování systému justice včetně vysoké míry beztrestnosti, průtahů ve výkonu spravedlnosti, nadměrného a příliš dlouhotrvajícího uplatňování vyšetřovací vazby, nedostatečného využívání celé škály dostupných možných rozsudků i alternativních možností, přeplněných věznic, které nemohou plnit svou nápravnou (rehabilitative) funkci (viz A/CONF.234/9), a vysoké míry recidivy. V těchto souvislostech komunity často vnímají systémy trestní justice jako nespolehlivé a jejich reakce na kriminalitu a násilí jako postrádající efektivitu a spravedlnost, což následně podkopává respekt k zákonitosti a posiluje v komunitě pocit nebezpečí.

3. Systémy trestní justice navíc často trpí roztržičností a nedostatečnou integrací jednotlivých částí řetězce trestní justice a také nedostatečnou koordinací a spoluprací s dalšími sektory nezbytnými pro zajištění integrovaných reakcí na kriminalitu a násilí, jako jsou zdravotnictví, školství a sociální péče. Integrované, mnohosektorové a koordinované přístupy jsou nezbytné, mají-li systémy trestní justice účinně řešit rozmanité výzvy, jimž čelí. Tento pracovní dokument ukazuje naléhavou potřebu i výhody integrovaných reakcí trestní justice, a to se zaměřením na tři konkrétní problémy, jimž je věnována prioritní pozornost v Agendě pro udržitelný rozvoj 2030 jakožto výzvám pro justici, které je třeba řešit, má-li být dosaženo udržitelného rozvoje, totiž násilí na ženách, násilí na dětech a podpora a péče, kterou justiční systémy poskytují obětem.⁶⁶

4. Odstranění všech forem násilí na všech ženách a dívkách ve veřejné i soukromé sféře je druhým podcíllem cíle udržitelného rozvoje č. 5 (Dosahnout genderové rovnosti a posílit postavení všech žen a dívek). V rámci cíle č. 16 (Podporovat mírové a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, zajistit všem přístup ke spravedlnosti a vytvořit efektivní, odpovědné a inkluzivní instituce na všech úrovních) se první dva

65 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Global Study on Homicide 2019: Homicide – Extent, Patterns, Trends, and Criminal Justice Response, brožura 2 (Vídeň, 2019), s. 11.

66 Tyto problémy byly vybrány také jako hlavní téma tohoto pracovního dokumentu, jelikož v materiálech týkajících se ostatních bodů agendy a workshopů 14. kongresu se o nich zevrubně nepojednává (viz A/CONF.234/1).

podcíle zaměřují na výrazné snížení všech forem násilí a související míry úmrtnosti všude na světě a na skoncování se zneužíváním, vykořisťováním a obchodem s lidmi a všemi formami násilí na dětech a jejich mučením. Kromě toho globální rámec indikátorů pro cíle udržitelného rozvoje a pod ně spadající podcíle Agendy pro udržitelný rozvoj 2030⁶⁷ klade velký důraz na postavení obětí trestné činnosti a násilí ve vztahu k cílům č. 5 a 16 a příslušným podcílům, a obsahuje tak indikátory jako počet obětí úmyslných vražd na 100 000 obyvatel, podíl obyvatel vystavených různým formám násilí za posledních 12 měsíců a podíl obětí násilí za posledních 12 měsíců, které svou viktimizaci nahlásily příslušným orgánům anebo využily jiných oficiálně uznávaných mechanismů řešení konfliktů.

5. Navzdory svým vážným a dlouhodobým nepříznivým dopadům na jednotlivce, rodiny a komunity nebylo násilí na ženách a dětech v řadě společností dlouho pokládáno za závažný trestný čin, a proto zůstávalo nenahlašováno a neřešeno justičními systémy. Účinné reakce na tyto výzvy vyžadují mnohostranné, zacílené a nepřetržité intervence systémem trestní justice v úzké spolupráci s dalšími sektory, jako jsou sociální, vzdělávací a zdravotnické služby. Stejně tak oběti, ačkoliv právě je trestná činnost zasahuje nejvíce, byly konvenčními systémy trestní justice až příliš často přehlíženy a jen málo, anebo vůbec, se jim dostávalo pomoci, ochrany a příležitostí být slyšet a podílet se na úkonech trestní justice. Pro zajištění ochrany obětí a pomoci pro ně je zapotřebí integrovaný přístup zahrnující orgány trestní justice ve všech stádiích trestního řízení i další aktéry, jako jsou orgány sociálního zabezpečení a organizace pomáhající obětem.

6. Spolehlivým zdrojem pro řešení výše nastíněných výzev jsou standardy a normy OSN pro prevenci kriminality a trestní justici.⁶⁸ V průběhu let z těchto standardů a norem vznikl společný soubor normativních nástrojů, který má členským státům pomoci dosáhnout spravedlivého, účinného a humánního systému trestní justice. Tyto standardy a normy díky tomu, že nabízejí odsouhlasený souhrn minimálních standardních pravidel či základních principů pro širokou škálu otázek trestní justice, představují osvědčené postupy, které mohou státy zvažovat a přijímat pro své specifické kontexty a potřeby. S využitím těchto standardů a norem Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) členským státům pomáhá v jejich úsilí o řešení výzev v trestní justici, a to zacílenou odbornou pomocí a tvorbou metodických materiálů. Tím UNODC také aktivně přispívá ke koordinačním mechanismům zahrnujícím celou OSN, jako jsou Koordinační a rešeršní skupina pro zákonnost a Globální kontaktní místo pro zákonnost.

II. Integrované reakce na násilí na ženách

7. Násilí na ženách a dívkách je po celém světě znepokojivě rozšířeným trestným činem, k němuž dochází nezávisle na míře rozvoje. Projevuje se ve fyzické, sexuální a psychické podobě v četných typech trestné činnosti, například v násilí mezi intimními partnery, sexuálním násilím a obtěžování, obchodování s lidmi za účelem sexuálního

67 Viz rezoluce Valného shromáždění č. 71/313, příloha; E/CN.3/2018/2, příloha II; a E/CN.3/2019/2, příloha II.

68 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Compendium of United Nations Standards and Norms in Crime Prevention and Criminal Justice (Videň, 2016).

vykořisťování, ženské obřízce a dětských sňatcích. Studie dokládají, že celosvětově každá třetí žena zažila fyzické nebo sexuální násilí – většinou od intimního partnera.⁶⁹ Navíc každá druhá ženská oběť vraždy je zabita svým partnerem nebo rodinným příslušníkem.⁷⁰ Násilí na ženách je zvláště zákeřný trestný čin, jelikož navzdory své všudypřítomnosti zůstává často nenahlášen, nezdokumentován, nestíhán a – což je nejhorší – v mnoha společnostech tolerován.

8. Násilí na ženách má nejen neblahé a dlouhodobé dopady na životní pohodu, zdraví a bezpečnost žen a dívek, ale přináší také značné ekonomické náklady ve snížené produktivitě, ušlém zisku žen a jejich rodin a negativním dopadu na budoucí tvorbu kapitálu, což jsou všechno závažné překážky hospodářského a sociálního rozvoje. Odstraňování násilí na ženách a dívkách vyžaduje multidisciplinární přístup s účinnou koordinací mezi různými aktéry. Zkušenosti ukazují, že koordinace mezi zdravotním, sociálním, policejním a justičním sektorem je klíčová pro poskytování přístupu ke komplexnímu souboru nezbytných a vysoce kvalitních služeb, které zmírňují negativní dopady na ženy a dívky i jejich rodiny a komunity a pomáhají prolomit opakující se cykly násilí.

9. Systémy trestní justice po celém světě až příliš často neuznávají ani nenaplnují potřebu pomoci, ochrany a odškodnění pro ženy a dívky vystavené násilí. Je tomu tak částečně kvůli přetrvávajícím problémům, jako je nedostatečná kapacita pracovníků trestní justice pro řešení genderově motivovaných trestných činů, neobeznámenost s genderově citlivými přístupy, neexistující procesy zaměřené na oběti a nedostačující koordinace mezi příslušnými státními orgány. Tyto faktory postupem času vedly až k hluboké ztrátě důvěry obětí v instituce trestní justice, k sekundární viktimizaci⁷¹ a v některých zemích i k vysoké míře beztrestnosti pachatelů.

10. V Africe jsou v tomto ohledu zásadními prioritami osvěta o rozšířenosti a dopadu násilí na ženách a dívkách a revize národní legislativy, která zajistí, aby zákony nediskriminovaly ženy (A/CONF.234/RPM.4/1, odst. 33). V Latinské Americe a Karibiku se přístup zaměřený na oběti pokládá za nástroj ke snížení viktimizace a posílení nahlašování trestných činů a za klíčovou složku účinného řešení výzev, jimž systémy trestní justice čelí při prevenci a odstraňování násilí na ženách a dívkách, zvláště v domorodých komunitách (A/CONF.234/RPM.3/1, odst. 29). V Evropě nadále představují výzvu obtíže při pomoci obětem kriminality v přeshraničních případech a potřeba zajistit ochranu jejich práv v různých jurisdikcích (A/CONF.234/RPM.5/1, odst. 30).

11. Prevence a řešení násilí na ženách vyžaduje integrovaný a koordinovaný postup státních orgánů zahrnující mimo jiné právní, sociální a zdravotnické služby. Násilí na ženách je zapotřebí řešit koordinovaným způsobem opřeným o integrovanou reakci trestní justice směřující k prevenci tohoto typu násilí, k ochraně obětí a posilování jejich

69 Světová zdravotnická organizace, Oddělení reprodukčního zdraví a výzkumu, Londýnská škola hygieny a tropické medicíny a Jihoafrická rada pro lékařský výzkum, *Global and Regional Estimates of Violence against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Non-partner Sexual Violence* (Ženeva, 2013).

70 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, *Global Study on Homicide 2013: Trends, Contexts, Data* (Vídeň, 2014).

71 „Sekundární viktimizace“ je viktimizace, k níž dochází nikoliv v přímém důsledku kriminálního skutku, ale nedostatečnou reakcí institucí a jedinců vůči oběti (rezoluce Valného shromáždění č. 65/228, příloha, odst. 15 (c)).

postavení a k stíhání pachatelů násilí.⁷² Pro řešení závažných výzev, jimž při reakcích na násilí na ženách čelí národní systémy trestní justice, je zásadní posilovat spolupráci mezi příslušnými orgány s cílem ustavit interní postupy a systémy sdílení informací a podporovat spolupráci orgánů policie a trestní justice s externími aktéry, například s poskytovateli komunitních služeb, odborníky na sběr dat, médií a občanskou společností (A/CONF.234/RPM.1/1, odst. 26).

12. V Latinské Americe a Karibiku byly v některých zemích zavedeny postupy a mechanismy, jak jednat s pachateli násilí na ženách a domácího násilí (A/CONF.234/RPM.3/1, odst. 33). Například v Mnohonárodnostním státě Bolívie zákon o urychlení trestního řízení (zákon č. 1173 z roku 2019) cílí na usnadnění přístupu ke spravedlnosti a na prevenci viktimizace posílením spolupráce mezi jednotlivými institucemi trestní justice (tj. policií, státním zastupitelstvím, soudnictvím a vězeňstvím). Tento zákon zavádí ucelený způsob řešení případů násilí, který soudcům v případech fyzického nebo sexuálního násilí na ženách umožňuje rozhodnout o rozvodu nebo o zrušení konsenzuálního svazku. Článek 393 zákona č. 1173 navíc stanoví, že v případech násilí na ženách a dětech se na žádost oběti mohou soudního řízení účastnit organizace občanské společnosti poskytující pomoc a podporu obětem.

13. Systém OSN si uvědomuje důležitost multidisciplinárního přístupu k boji proti násilí na ženách, a proto zaujímá k řešení těchto výzev integrovaný přístup. V roce 2015 Orgán OSN pro genderovou rovnost a posílení postavení žen (UN-Women), Rozvojový program OSN, Populační fond OSN, Úřad OSN pro drogy a kriminalitu a Světová zdravotnická organizace sestavily komplexní *Balíček nezbytných služeb pro ženy a dívky vystavené násilí: základní prvky a kvalitativní zásady* (Essential Services Package for Women and Girls Subject to Violence: Core Elements and Quality Guidelines) a zahájily Společný program OSN pro nezbytné služby pro ženy a dívky vystavené násilí. Tento program identifikuje základní nezbytné služby, které má poskytovat zdravotnictví, sociální služby, policie a soudnictví, i zásady a osvědčené řídicí postupy pro koordinační procesy a mechanismy. Prostřednictvím multiinstitucionální spolupráce se zaměřuje na podporu členským státům při tvorbě, realizaci a posuzování služeb pro ženy a dívky, které jsou oběťmi a přeživšími násilí mezi intimními partnery i sexuálního násilí od jiných osob než partnerů, a to poskytováním poradenství, jak uvádět do praxe existující mezinárodní standardy a normy pro oblast multisektorových služeb a postupů. Stanoví rovněž standard náležité péče (due diligence) tím, že pro zdravotnictví, sociální služby, soudnictví a policii identifikuje základní prvky zajišťující poskytování vysoce kvalitních služeb obětem násilí, zvláště ženám a dívkám v nízko- a středněprůměrných zemích. *Balíček nezbytných služeb* je praktický nástroj, který má zajistit poskytování koordinovaných, komplexních, na ženy zaměřených a odpovědných služeb obětem násilí na ženách a dívkách.

14. Iniciativa pro nezbytné služby, zahájená roku 2013, je přímou reakcí na doporučení obsažená v závěrech schválených Komisí pro postavení žen na jejím 57. zasedání (E/2013/27-E/CN.6/2013/11, kap. I, odd. A) a na výzvu ke koordinovaným,

72 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Strengthening Crime Prevention and Criminal Justice Responses to Violence against Women (Videň, 2014), s. 30.

multisektorovým přístupům obsaženou v mezinárodních standardech a normách pro odstranění násilí na ženách a dívkách. Současná fáze programu (2017–2020) zahrnuje testování globálních pokynů a nástrojů pro nezbytné služby jejich pilotováním v 10 zemích (Egypt, Guatemala, Kambodža, Kiribati, Mozambik, Pákistán, Peru, Šalomounovy ostrovy, Tunisko a Vietnam) s cílem podpořit a prosadit jejich celosvětové zavedení.

15. Dalším významným příkladem integrovaného přístupu k násilí na ženách je vznik nové iniciativy „Respektovat ženy: prevence násilí na ženách“ (RESPECT Women: preventing violence against women), nástroje vytvořeného díky multiinstitucionální spolupráci (zahrnující i Úřad OSN pro drogy a kriminalitu) pod vedením UN-Women a Světové zdravotnické organizace a vydaného v květnu 2019. „RESPECT Women“ představuje komplexní rámec akčně orientovaných kroků, jehož cílem je umožnit tvůrcům politik a poskytovatelům zdravotní péče vytvářet, plánovat, uskutečňovat, monitorovat a vyhodnocovat intervence a programy s využitím sedmi strategií prevence a řešení násilí na ženách (viz A/CONF.234/4). Na základě principů respektu a rovnosti i poučení získaných z výsledků založených na důkazech, jež jsou shrnuty v publikaci nazvané „Rámec pro podporu opatření k prevenci násilí na ženách“, kterou vydalo UN-Women společně s Mezinárodní organizací práce, Rozvojovým programem OSN, UNESCO, Populačním fondem OSN, Úřadem Vysokého komisaře OSN pro lidská práva a Světovou zdravotnickou organizací, a v dalších systematických přehledech nastiňuje tento nástroj sedm vzájemně propojených strategií intervencí, konkrétně: (i) posílení vztahových dovedností (*relationships skills strengthened*); (ii) posílení postavení žen (*empowerment of women*); (iii) zajištění služeb (*services ensured*); (iv) snížení chudoby (*poverty reduced*); (v) bezpečné prostředí (*environments made safe*); (vi) prevence zneužívání dětí a mladistvých (*child and adolescent abuse prevented*); a (vii) proměna postojů, přesvědčení a norem (*transformed attitudes, beliefs and norms*). Tento rámcový dokument také vyzývá k posilování uschopňujícího prostředí, a to konkrétně: upevňováním politického odhodlání lídrů a tvůrců politik; financováním a podporou práce ženských organizací; posilováním politik, zákonů a institucí řešících násilí na ženách a prosazujících genderovou rovnost; a přidělováním zdrojů na programy, výzkum a budování kapacit ve zdravotnictví, školství, orgánech vymáhání práva a sociálních službách.

16. K těmto společným krokům došlo v reakci na to, že Zvláštní zpravodajka pro násilí na ženách, jeho příčiny a následky vyzvala k úzké spolupráci mezi mechanismy OSN a napříč systémem OSN (A/72/134, odst. 12), a v souladu se směrnicemi či manuály týkajícími se násilí na ženách, které přispívají k implementaci Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen a Deklarace o odstranění násilí na ženách. Úmluva i deklarace totiž zavádějí nejenom globální standardy, ale také povinnost států předcházet násilí na ženách a poskytovat obětem násilí ucelené služby. Společné kroky reagují také na výzvu zvláštní zpravodajky členským státům, aby (i) zajistily, že se ženám vystaveným násilí a v případě potřeby i jejich dětem dostane specializované pomoci, jako je rehabilitace, pomoc při péči o děti a jejich výživě, léčba, poradenství, zdravotnické a sociální služby, zařízení a programy a podpůrné struktury; a (ii) přijaly všechna další potřebná opatření k podpoře jejich bezpečí a fyzické i psychické rehabilitace (A/HRC/32/42, odst. 51) v souladu s článkem 4 (g) deklarace. Ve stejném duchu organizace občanské společnosti ustavičně zdůrazňují potřebu komplexního přístupu k řešení násilí na ženách, a to s cílem využít indikátorů podcíle 5.2 (Odstranění všech forem násilí na všech ženách a dívkách ve veřejné i soukromé sféře, a to včetně obchodování s nimi a sexuálního i všech dalších

typů zneužívání) cíle udržitelného rozvoje č. 5 jako způsobu ověřování odpovědnosti, a ženám a dívkám vystaveným násilí neustále poskytují komplexní podporu a pomoc.

III. Integrované reakce na násilí na dětech

17. Prevence a řešení násilí na dětech je další závažnou výzvou, jíž čelí národní systémy trestní justice. Násilí postihuje miliony dětí po celém světě. Většina případů násilí na dětech, ať už v rodině, ve školách, v institucích alternativní péče, v justičních institucích, v komunitě, anebo i na pracovištích (legálních či nelegálních), je implicitně společensky tolerována, avšak právně nepostihována.⁷³ Stejně jako násilí na ženách zůstává i násilí na dětech nezaznamenáno, nestíháno a netrestáno a dochází k němu ve všech zemích světa napříč kulturními, třídními, vzdělanostními, příjmovými a etnickými kategoriemi. Povaha a závažnost násilí se sice případ od případu liší, avšak jeho krátko- i dlouhodobé dopady na děti i celou společnost jsou vážné. Násilí na dětech tudíž představuje významnou hrozbu pro udržitelný rozvoj – Agenda 2030 zdůrazňuje zásadní roli dětí v budování míru, spravedlnosti a silných institucí, a tedy i v globálním rozvoji.

18. Jak se uvádí v různých mezinárodních právních nástrojích, děti mají právo na ochranu před ubližováním a špatným zacházením, fyzickým i psychickým. Mezinárodní právo ukládá státům, aby prostřednictvím široké škály veřejných institucí zajistily řádnou péči o děti a jejich ochranu před násilím, zneužíváním a zanedbáváním. Stanou-li se děti oběťmi násilí, jsou státy povinny přijmout veškerá potřebná opatření na podporu jejich fyzického a psychického zotavení a sociální reintegrace. Státy by rovněž měly zajistit, aby děti, které se dostanou do konfliktu se zákonem, byly chráněny před mučením i jiným krutým, nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestem, aby se odnětí svobody využívalo pouze jako poslední možnost, aby děti nebyly vězněny společně s dospělými a aby všechny justiční intervence podporovaly jejich reintegraci a konstruktivní roli ve společnosti.

19. Pro řešení komplexního a mnohostranného fenoménu násilí na dětech je zapotřebí koordinovaného úsilí celé řady aktérů a institucí z různých sektorů. Systém trestní justice jakožto jedna z institucí odpovídajících za ochranu dětí je nejen nezbytný pro ukončení beztrestnosti a pohnání pachatelů k odpovědnosti, ale také zásadní pro podporu opatření k prevenci násilí na dětech. Ne všechny dětské oběti násilí jsou sice ve styku s justičním systémem, avšak aktéři trestní justice bývají často prvními, kdo se do styku s nimi dostanou. Z tohoto důvodu mají nepopiratelnou odpovědnost děti chránit, respektovat a naplňovat jejich potřeby, předcházet reviktimizaci a zajistit, aby náležitě reagovaly i další systémy, například orgány ochrany dětí, zdravotnictví a školství.

20. Je důležité vzít v potaz, že násilí je páčáno také na dětech, které jsou ve styku se systémem trestní justice (tj. na dětských obětech a svědčích trestné činnosti a na dětech, u nichž bylo zjištěno, že porušily trestní zákon, anebo jsou z toho podezřelé či obviněné). Tento typ násilí má nejen závažné důsledky pro rozvoj a růst dítěte až do dospělosti, ale

73 Viz Paulo Sérgio Pinheiro, World Report on Violence against Children (Ženeva, zpráva generálního tajemníka OSN o násilí na dětech, 2006); a A/HRC/21/25.

také negativní dlouhodobé dopady na širší společnost, jelikož zkušenost dítěte s fungováním justičního systému pravděpodobně ovlivní jeho budoucí kulturu dodržování zákonů a důvěru ve veřejné instituce včetně justičního systému. Tudíž mají-li systémy trestní justice být spravedlivé a účinné, musejí respektovat práva dětských obětí a svědků trestné činnosti i práva dětí, které se dostaly do konfliktu se zákonem, a zároveň též prioritizovat prevenci viktimizace a chránit děti, které se dostaly do styku se zákonem, před reviktimizací.

21. Výzvy týkající se násilí na dětech, jimž čelí systém trestní justice, jsou rozsáhlé a je potřeba k nim přistupovat ze dvou úhlů: jednak usnadňováním přístupu ke spravedlnosti pro děti tím, že budou lépe znát svá práva, jednak posilováním justičních systémů, aby při prevenci a řešení násilí na dětech postupovaly efektivně.

22. Zaprvé, existují výzvy na straně dětí, které trpí násilím a nemají kapacitu se domoci svých práv. Mezi tyto výzvy patří mimo jiné přístup k právní pomoci, povědomí o soudních postupech a přístup ke zdravotní péči a také přístup znevýhodněných a marginalizovaných skupin ke spravedlnosti. Z pohledu dětí jakožto nositelů práv je nezbytné, aby postavení dětí, které se dostaly do styku s justičním systémem, bylo posilováno s cílem překonávat deprivaci, sociální vyloučení a odpírání nároků. Je nutné, aby justiční systémy byly přístupné a aby se právně posilovalo postavení dětí jak přímo, tak prostřednictvím jejich rodin a komunit. Je proto zásadní, aby se na děti pohlíželo jako na aktéry jejich vlastní ochrany, a tedy aby se jim poskytovaly informace o jejich právech i o postupech, které mají k dispozici pro zajištění naplňování těchto práv.

23. Zadruhé, státní orgány jakožto nositelé povinností, zvláště v rámci justičního systému, rovněž čelí výzvám při snahách o spravedlivou a účinnou prevenci a řešení násilí na dětech, a to kvůli rozličným faktorům, jako je nedostatečnost příslušné legislativy a politických rámců i lidských a finančních zdrojů. Takovéto výzvy lze řešit posílením justičního systému, jež zajistí, že se dětem poskytne lepší péče i ochrana před všemi formami násilí. Jelikož děti, které se dostaly do styku s justičním systémem, jsou zvláště zranitelné, mají státní orgány povinnost být v případech zahrnujících děti obzvláště ostražitě a zmírňovat riziko, že budou při styku s justičním systémem vystaveny násilí, zvláště když jsou zbaveny svobody, a to s ohledem na jejich zranitelnost různými formami násilí, zneužívání a vykořisťování.

24. Zatřetí, další závažnou výzvou, již mnoho států čelí, je nedostatečná koordinace, komunikace a kooperace mezi různými institucemi včetně těch, které mají na starost ochranu dětí, justici, vzdělávání a zdravotní péči. To vede k průtahům při řešení případů, a to nejen pro děti, které se dostaly do konfliktu se zákonem, ale i pro dětské oběti a svědky trestné činnosti. Oběma těmito skupinám dětí hrozí, že budou kvůli vleklému řízení zažívat dlouhotrvající trauma. Jelikož jedním z důležitých úkolů justičního systému je ochrana dětí a jejich práv a základních svobod, násilí na dětech uvnitř tohoto systému maří jeho úspěšnost a je kontraproduktivní vůči všem snahám o rehabilitaci a reintegraci dítěte.

25. Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) od roku 2015 realizuje svůj Globální program pro ukončení násilí na dětech, jehož cílem je podporovat členské státy při prevenci a řešení závažných forem násilí na dětech. Program bere v potaz, že závažné formy násilí na dětech jsou nejen kriminální problém, ale v první řadě problém rozvoje, a proto zaujímá integrovaný přístup zahrnující multidisciplinární úsilí a spolupráci mezi

různými institucemi s cílem účinně tomuto jevu předcházet a také pochopit jeho základní příčiny a identifikovat udržitelné reakce na něj.

26. V posledních letech mezinárodní společenství věnuje zvláštní pozornost jedné ze závažných forem násilí na dětech, totiž náboru a vykořisťování dětí teroristickými a násilnými extremistickými skupinami. UNODC členským státům poskytuje zevrubné pokyny, jak předcházet zapojení dětí do teroristických a násilných extremistických skupin, jak podporovat nápravu a reintegraci dětí spojených s těmito skupinami a jak zajistit náležité zacházení s těmito dětmi, když se dostanou do styku s justičním systémem. Na základě dvouletého multidisciplinárního výzkumu, který proběhl v konzultaci s odborníky a profesionály z různých oborů a ze všech regionů postižených tímto problémem, sestavil UNODC k tomuto tématu komplexní školicí balíček.⁷⁴ Obsahuje *Příručku o dětech naverbovaných a vykořisťovaných teroristickými a násilnými extremistickými skupinami: role justičního systému* (Handbook on Children Recruited and Exploited by Terrorist and Violent Extremist Groups: The Role of the Justice System) a tři školicí manuály zaměřené především na pracovníky z justičního systému a na tvůrce politik a profesionály z dalších sektorů, například zdravotnictví, školství a orgánů ochrany dětí, které spoluodpovídají za ochranu dětí před násilím. Na základě zkušeností získaných během čtyř let poskytování odborné pomoci členským státům sestavil UNODC rovněž „Cestovní mapu pro zacházení s dětmi spojenými s teroristickými a násilnými extremistickými skupinami“.

27. Za poslední čtyři roky obdrželo více než 30 zemí pomoc při ochraně dětí před násilím páchaným teroristickými a násilnými extremistickými skupinami, a to včetně dětí zasažených fenoménem zahraničních teroristických bojovníků. Ukázalo se, že v reakcích na tento fenomén je zcela zásadní využívat integrovaného přístupu zahrnujícího sektory bezpečnosti, justice, ochrany dětí, zdravotnictví a školství. Odborná pomoc se zaměřila na sběr a analýzu dat, podporu tvorby národní legislativy a politik, regionální i celostátní iniciativy zaměřené na budování kapacit a posilování koordinačních mechanismů. Například v Nigeru se odborná pomoc zaměřila na koordinaci mezi justičními orgány a orgány ochrany dětí, a to díky společné podpoře a koordinovanému úsilí řady orgánů OSN včetně UNODC. V důsledku toho bylo více než 100 dětí zbavených svobody kvůli svému spojení se skupinou Boko Haram propuštěno z vězení a předáno do systému ochrany dětí, aby začal proces reintegrace do jejich komunit.

28. UNODC také pomohl libanonské vládě zaujmout multidisciplinární přístup k účinné nápravě a reintegraci dětí obviněných z trestných činů spjatých z terorismem, které byly zbaveny svobody, založený na tom, že různé sektory spolupracují a vytvářejí společnou strategii.⁷⁵ Podobně UNODC pomohl též kolumbijské vládě zaujmout multidisciplinární přístup k ochraně dětí před násilím ustavením multiinstitucionální koordinace a mechanismů předávání, jejichž cílem je rozšířit využívání postupů restorativní justice a odklonů pro podporu nápravy a reintegrace dětí, které se dostaly do konfliktu se zákonem.⁷⁶

74 Dostupné zde: <https://spark.adobe.com/page/8tFTfQGYr8Tis>.

75 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, *Justice for Children in the Context of Counter-Terrorism: A Training Manual* (Viedeň, 2019), s. 118–119.

76 E/CN.15/2017/9, odst. 42 a 45; E/CN.7/2017/2-E/CN.15/2017/2, odst. 67.

29. Na globální úrovni je jedním z klíčových příkladů hodnoty integrované, meziinstitucionální reakce na násilí na dětech vznik Globálního partnerství pro ukončení násilí na dětech, sestávajícího z agentur OSN, členských států, občanské společnosti a soukromého sektoru. Pod jeho záštitou Světová zdravotnická organizace, Dětský fond OSN (UNICEF), UNODC a další členové sestavili „Odborný balíček INSPIRE“ (INSPIRE Technical Package). Tento balíček, vydaný v roce 2018, obsahuje *INSPIRE: Sedm strategií pro ukončení násilí na dětech*, *INSPIRE – pokyny k indikátorům a rámec výsledků: Ukončit násilí na dětech – jak definovat a měřit změny* a *Příručku INSPIRE: postup realizace sedmi strategií pro ukončení násilí na dětech* (INSPIRE: Seven Strategies for Ending Violence against Children; INSPIRE Indicator Guidance and Results Framework: Ending Violence against Children – How to Define and Measure Change; INSPIRE Handbook: Action for Implementing the Seven Strategies for Ending Violence against Children). Sedm strategií pro ukončení násilí na dětech označených zkratkou INSPIRE (doslova „inspirovat“) zahrnuje: uplatňování a vymáhání zákonů (*implementation and enforcement of laws*); normy a hodnoty (*norms and values*); bezpečné prostředí (*safe environments*); podporu rodičů a pečovateli (*parent and caregiver support*); příjmové a ekonomické posílení (*income and economic strengthening*); pomocné a podpůrné služby (*response and support services*); a vzdělávání a životní dovednosti (*education and life skills*). Cílem této publikace je pomáhat tvůrcům politik, plánovačům, odborníkům z praxe a dalším klíčovými aktéry tyto strategie realizovat v jejich zemích či prostředích. Jakožto člen Poradního a operačního podpůrného týmu Pracovní skupiny INSPIRE se UNODC podílí na rozšiřování a zavádění tohoto balíčku.

30. S ohledem na potřebu úzké meziinstitucionální spolupráce, jež má zejména předcházet překrývání mandátů a zdvojování úsilí, UNODC, UNICEF, Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, Protiteroristický výbor OSN, Globální protiteroristické fórum, Zvláštní zmocněnkyně generálního tajemníka pro násilí na dětech a Zvláštní zmocněnkyně generálního tajemníka pro děti a ozbrojené konflikty (jejichž příspěvky ke vzniku právních pokynů, politik a nástrojů k prevenci a řešení násilí na dětech páchaného ozbrojenými skupinami, včetně teroristických a násilných extremistických, byly zásadní), Evropská unie (prostřednictvím Sítě pro zvyšování povědomí o radikalizaci) a řada nevládních organizací pracují společně s cílem zajistit konzistentní, komplexní a vzájemně se doplňující reakce na násilí na dětech.

IV. Naplňování potřeb obětí prostřednictvím integrovaných, na oběti zaměřených reakcí na kriminalitu

31. Podpora a ochrana obětí zůstává jednou z trvalých výzev, jimž čelí systémy trestní justice po celém světě. Oběti kriminality bývají v systémech trestní justice často nejvíce opomíjeny. Opatření posilující podporu a ochranu obětí jsou klíčové pro prevenci sekundární viktimizace a reviktimizace i pro zvyšování počtu nahlášených případů, a tedy i pro efektivnější řešení kriminality. Tato opatření zahrnují zakládání a rozšiřování programů na podporu a asistenci obětem, jež obětem zpřístupňují právní pomoc, dále posílené využívání programů restorativní justice ve všech fázích trestního řízení a uplatňování opatření umožňujících náhrady a odškodnění. Při využívání takovýchto opatření je důležité brát v potaz, že konkrétní skupiny obětí a oběti určitých typů trestné činnosti vyžadují specializované reakce. Systém trestní justice by měl usilovat o ochranu obětí a jednat s nimi soucitně a s respektem k jejich důstojnosti.

32. Od přijetí Deklarace o základních principech spravedlnosti pro oběti trestné činnosti a zneužívání moci roku 1985 (rezoluce Valného shromáždění č. 40/34, příloha) probíhají na regionální i národní úrovni snahy o zajištění toho, aby práva obětí byla respektována a uznávána. Na regionální úrovni zavádí směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012 minimální standardy pro práva, podporu a ochranu obětí trestné činnosti. Mimo jiné poskytuje obětem právo získat rozhodnutí o odškodném od pachatelů a vybízí členské státy Evropské unie, aby zavedly mechanismy, jak od pachatelů platby odškodného vymáhat. Členským státům rovněž ukládá povinnost zajistit, aby oběti při prvním kontaktu s příslušným orgánem obdržely informace o dostupných službách restorativní justice. Jedním z příkladů národních opatření na ochranu práv obětí je charta služeb pro oběti kriminality vydaná Jihoafrickou republikou, jež v této zemi přinesla konsolidaci stávajícího právního rámce týkajícího se práv obětí kriminality a služeb, které jsou jim poskytovány.

33. Ustavení koordinačních mechanismů otevírá cestu k posílení podpory obětem a jejich ochrany. V roce 2018 vznikla na konferenci v Korejské republice organizace Victim Support Asia (Podpora obětem v Asii), jež propojuje organizace pomáhající obětem, národní instituce a akademiky. Takovéto regionální koordinační mechanismy představují vítaný pokrok, zejména s ohledem na zvyšující se globalizaci kriminality a výsledné viktimizace napříč hranicemi. Reakce na tento fenomén vyžadují právní i praktické reformy umožňující obětem získat pomoc, podporu a ochranu a také účastnit se soudního řízení na dálku, nenacházejí-li se již v zemi, kde se staly oběťmi kriminálních skutků.

34. Přístup k právní pomoci je dalším opatřením, které může posílit podporu obětem kriminality a jejich ochranu (viz A/CONF.234/67). Právní pomoc je nezbytnou podmínkou pro výkon a užívání řady základních práv včetně práva na účinnou právní ochranu. Právo obětí kriminality na právní pomoc sice zatím v mezinárodním právu není kodifikováno, avšak prospěšnost poskytování služeb právní pomoci obětem, které si nemohou dovolit právního zástupce, se všeobecně uznává a stanovuje v mezinárodních standardech a normách, například v Principech a směrnicích OSN pro přístup k právní pomoci v systémech trestní justice (rezoluce Valného shromáždění č. 67/187, příloha). Poskytování služeb bezplatné právní pomoci obětem, které by si je jinak nemohly dovolit, jim umožňuje získávat rady o právních opatřeních, jichž mohou využít, aby získaly náhradu a požádaly o nápravu za újmu, kterou utrpěly, což přispívá k ochraně a zabezpečení práv obětí v trestním řízení.

35. Důležitost toho, aby se řešila potřeba obětí mít smysluplný přístup ke spravedlnosti, se zdůrazňuje v indikátoru 16.3.1 cíle udržitelného rozvoje č. 16, „podíl obětí násilí za posledních 12 měsíců, které svou viktimizaci nahlásily příslušným orgánům anebo využily jiných oficiálně uznávaných mechanismů řešení konfliktů“. V tomto kontextu je zásadní, aby se přístup k službám právní pomoci poskytl obětem co nejdříve poté, co svou viktimizaci nahlásily nebo co se o ní příslušné služby dozvěděly jiným způsobem, a oběti tak mohly podpory, která jim je k dispozici, plně využít. To vyžaduje účinnou a trvalou koordinaci mezi různými sektory, které poskytují služby obětem nebo jim slouží jako jejich vstup do systému trestní justice. Pracovníci v první linii mohou mnohdy nejlépe posoudit, jestli došlo k viktimizaci a o jaké potřeby je nutné se v daném případě postarat.

36. Přístup k vysoce kvalitním službám právní pomoci je zvláště důležitý pro ženy-pachatelky, jež obvykle pocházejí ze znevýhodněného a marginalizovaného prostředí.

Mnoho z nich se předtím stalo obětmi domácího nebo sexuálního násilí a jejich ekonomická situace jim často brání tyto trestné činy nahlásit. Trestné činy, jichž se dopouštějí samy, bývají v mnoha případech méně závažné a souvisejí s jejich sociální situací nebo dřívější viktimizací. Tudíž pokud se jim v době jejich první viktimizace poskytnou náležité služby právní pomoci, například tím, že se posílí jejich osobní bezpečí vydáváním soudních zákazů přiblížení osobám, které jim ublížily, anebo se jim nabídnou nápravná opatření, která mohou zlepšit jejich ekonomickou situaci, může to zásadně přispět k prevenci budoucích trestných činů. V této souvislosti stojí za pozornost, že z členských států, které odpověděly na dotazníky využitě pro publikaci *Globální studie o právní pomoci: globální zpráva z roku 2016*, 50 procent nejméně rozvinutých zemí a zemí s nižšími středními příjmy a více než 60 procent zemí s vyššími středními a vysokými příjmy informovalo, že ve všech soudních řízeních poskytují ženským obětem násilí poradenskou právní pomoc a podpůrné služby u soudů.⁷⁷

37. Právní pomoc poskytovaná obětem má největší potenciál dopadu v postkonfliktních společnostech, kde může podpořit posílení právního postavení těch nejzranitelnějších a pozitivně ovlivnit snahy o smíření. Například komplexní služby poskytované právními klinikami v Konžské demokratické republice pomáhají obětem reintegrovat se do jejich komunit a „získat zpět kontrolu“ nad vlastním životem díky právní, lékařské a psychologické pomoci. V Guatemale poskytovaly organizace občanské společnosti právní a psychologickou pomoc obětem porušování lidských práv v rámci procesu přechodové spravedlnosti (transitional justice).⁷⁸ Pro úspěch těchto snah byla nezbytná multiinstitucionální koordinace při poskytování podpory, kterou oběti potřebovaly, jež přesahovala právní potřeby a zahrnovala i potřeby zdravotní a sociální.

38. Kromě toho může využití právních asistentů či dobrovolníků z dané komunity jako poskytovatelů služeb právní pomoci dále posílit právní postavení obětí. V takovýchto programech, jež fungují v mnoha afrických zemích a stále více i v dalších regionech, právní asistenti a dobrovolníci s právními znalostmi poskytují pomoc těm, kdo ji potřebují, včetně obětí. Zkušenosti ukazují, že takovéto programy významně přispívají k posílení právního postavení účastníků. Právní asistenti totiž například s oběťmi často jednají nikoliv jako s lidmi potřebujícími službu odborníka, tedy s přístupem „já ten problém za tebe vyřeším“, ale jako se sobě rovnými a posilují jejich postavení přístupem „vyřešíme to společně, a až to budeme mít za sebou, tak budeš mít do budoucna silnější pozici pro řešení podobných problémů“.⁷⁹

39. Postupy restorativní justice, například mediace mezi obětí a pachatelem nebo rodinná či komunitní skupinová setkání či kroužky, rovněž představují užitečný mechanismus, který může obětem poskytnout další podporu. Díky zohlednění toho, že kriminální

77 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu a Rozvojový program OSN (UNDP), *Global Study on Legal Aid: Global Report* (New York, 2016), s. 78.

78 Tamtéž, s. II. Publikace *Global Study on Legal Aid* obsahuje dále i příklady služeb pro oběti genderově podmíněného násilí, například na stranách 25, 29 a 30. Na straně 162 lze také najít inovativní přístupy využívající nové technologie k oslovení obětí genderově podmíněného násilí. Publikace uvádí i řadu dalších příkladů různých druhů služeb zaměřených na oběti.

79 Viz UNODC a UNDP, *Global Study on Legal Aid*, s. 42.

chování není jen porušením zákona, ale též zdrojem bolesti pro oběti, jejich rodiny a členy komunity, dává restorativní justice těm, kdo jsou kriminalitou postiženi, možnost vyjádřit se a příležitost podílet se na vypořádání se s trestným činem způsobem, který konvenční postupy trestní justice neposkytují.

40. Restorativní justice jakožto participativní přístup k řešení kriminality nutně vyžaduje koordinovanou reakci uvnitř i vně systému trestní justice. Jelikož programy restorativní justice závisejí na předávání případů od jiných aktérů trestní justice, jako jsou policisté, státní zástupci, poskytovatelé právní pomoci, soudci, probační úředníci a pracovníci věznic, je pro úspěšné poskytování služeb restorativní justice nezbytná multiinstitucionální spolupráce v rámci systému trestní justice. Většina postupů restorativní justice navíc zahrnuje i roli určenou pro komunitu, což může mít podobu podpůrné komunity pomáhající jak oběti, tak pachateli. Tudíž je zapotřebí trvalá koordinace a výměna informací s těmi, kdo stojí mimo systém trestní justice, jako jsou orgány sociálního zabezpečení, organizace pomáhající obětem a další komunitní organizace. Vznik a udržování takovýchto partnerství jsou klíčové pro naplňování cílů programů restorativní justice.

41. Právní a politické reformy v mnoha zemích, které posílily podporu a pomoc poskytovanou obětem, jsou výsledkem koordinovaného mnohosektorového úsilí skupin pomáhajících obětem či tlaku veřejného mínění poté, co konkrétní trestný čin a zacházení, jakého se dostalo jeho obětem, získaly výraznou mediální pozornost. Třebaže pro řešení specifických potřeb a ohrožení určitých kategorií obětí může být zapotřebí specifická legislativa a postupy, důkazy dokládají, že je důležité investovat do dlouhodobých, státem vlastněných a dostatečně financovaných reformních a integrovaných programů, které řeší práva všech obětí na přístup ke spravedlnosti a na ochranu a podporu.

V. Závěry a doporučení

42. Se zohledněním výsledků regionálních přípravných setkání se 14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici může rozhodnout zvážit následující doporučení členským státům a mezinárodnímu společenství:

(a) Přijímat a uskutečňovat dlouhodobé politiky, strategie, plány a programy v oblasti prevence kriminality a reformy trestní justice, které jsou opřené o znalosti, mnohosektorové, jdou napříč ministerstvy a aktivně zapojují veřejnost, aby se zajistila plná implementace existujících standardů a norem OSN pro prevenci kriminality a trestní justici;

(b) využívat a uplatňovat relevantní nástroje sestavené Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) v úzké spolupráci s dalšími aktéry, jako jsou příručky, školicí materiály a vzorové zákony, při tvorbě a realizaci strategií, politik a programů v oblasti prevence kriminality a reformy trestní justice a zvážit žádost o odbornou pomoc od UNODC, když začínají tvořit a realizovat strategie, politiky a programy v oblasti prevence kriminality a reformy trestní justice.

43. V oblasti reakcí trestní justice na násilí na ženách se 14. kongres může rozhodnout zvážit následující doporučení:

(a) Vytvářet a uskutečňovat integrované politiky a programy pro prevenci a odstranění násilí na ženách, se zvláštním zřetelem ke koordinaci mezi jednotlivými orgány systému trestní justice a příslušnými poskytovateli služeb;

(b) podporovat genderově citlivé přístupy k prevenci kriminality a trestní justici a zajistit, aby genderově specifická opatření byla nedílnou součástí národních politik prevence kriminality a trestní justice;

(c) posilovat a rozvíjet komplexní a integrovaný přístup k řešení dostupnosti spravedlnosti a odškodného pro ženy, a to včetně poskytování balíčku nezbytných služeb pro ženy a dívky vystavené násilí v souladu s *Balíčkem nezbytných služeb pro ženy a dívky vystavené násilí*, který sestavily Orgán OSN pro genderovou rovnost a posílení postavení žen (UN-Women), Populační fond OSN, Světová zdravotnická organizace, UNODC a Rozvojový program OSN;

(d) posilovat zastoupení žen-profesionálek v systému trestní justice, zejména na seniorní úrovni.

44. V oblasti reakcí trestní justice na násilí na dětech se 14. kongres může rozhodnout zvážit následující doporučení:

(a) Posilovat kapacitu odborných pracovníků trestní justice účinně působit v rámci zákonnosti a přitom věnovat zvláštní pozornost specifickým právům a potřebám dětí s cílem předcházet násilí na dětech a řešit je;

(b) zavádět systémy soudnictví ve věcech mládeže anebo posilovat stávající s cílem zajistit, aby byly spravedlivé, transparentní a citlivé vůči dětem. S ohledem na to, že děti v uzavřených zařízeních jsou ohroženy násilím, omezovat využívání odnětí svobody, upustit od snižování věkové hranice trestní odpovědnosti a od uplatňování represivních opatření vůči dětem, které se dostaly do konfliktu se zákonem, plně využívat alternativ k odnětí svobody, opatření restorativní justice a odklonů a zavádět monitorovací a ohlašovací mechanismy, jak stanoví Modelové strategie a praktická opatření OSN pro odstranění násilí na dětech v oblasti prevence kriminality a trestní justice;

(c) zajistit, aby dětské oběti násilí a jejich rodiny měly přístup k podpoře a informacím a aby existovaly náležité systémy předávání genderově citlivým službám mimo sféru trestní justice, s cílem zajistit, aby mohly závčas získat přístup ke specializovaným službám, péči o fyzické a duševní zdraví a ochranným mechanismům;

(d) zavádět či posilovat multidisciplinární, multiinstitucionální a mnohosektorové koordinační mechanismy a interoperabilitu mezi bezpečnostním systémem, školstvím, zdravotnictvím, orgány ochrany dětí a dalšími relevantními systémy s cílem předcházet všem formám násilí na dětech a řešit je, a to mimo jiné poskytováním náležitých reakcí dětským obětem a svědkům kriminality a násilí, jež budou „zohledňovat traumata“ a opírat se o důkazy;

(e) pokládat děti naverbované a vykořisťované organizovanými zločineckými skupinami, ozbrojenými skupinami a teroristickými a násilnými extremistickými skupinami

primárně za oběti, předcházet stigmatizaci takovýchto dětí a zajistit, aby klíčovými cíli intervencí týkajících se těchto dětí byla jejich náprava, reintegrace a nejlepší zájmy. Mají-li se takovéto děti zodpovídat z jakýchkoli kriminálních skutků, potom zajistit, že se tak bude dít v rámci specializovaného systému soudnictví ve věcech mládeže a že budou moci využít všech příslušných právních záruk.

45. Pro lepší uplatňování přístupů ke kriminalitě zaměřených na oběti se 14. kongres může rozhodnout zvážit následující doporučení:

(a) Reformovat zákony, politiky a postupy, a tak zajistit, že se budou respektovat a uplatňovat práva a potřeby obětí všech typů trestných činů, a to i v přeshraničních případech, umožnit organizacím pomáhajícím obětem hrát klíčovou roli ve stanovování politik a podpoře obětí, podle potřeby reformovat legislativu, aby všechny oběti byly účastníky soudního řízení, rozvíjet přístupy k dostupnosti spravedlnosti zaměřené na oběti, zakládat programy a fondy pro odškodňování obětí a náhrady pro ně a zajistit ochranu obětí před stigmatizací, obviňováním a odplatou, zvláště v případě žen a dalších obětí sexuálního a genderově podmíněného násilí;

(b) vypracovávat a realizovat opatření posilující smysluplný a účinný přístup ke spravedlnosti pro oběti včetně přístupu k bezplatným službám právní pomoci, a to zvláště pro zranitelné členy společnosti, a identifikovat a realizovat postupy, které prokazatelně vedou k většímu nahlašování trestné činnosti oběťmi;

(c) posílit využívání programů restorativní justice, a to mimo jiné: poskytováním široké škály možností restorativní justice v každé fázi trestního řízení; vytvářením legislativních rámců umožňujících a usnadňujících přístup k programům restorativní justice a zajišťujících procesní záruky v souladu se základními principy využívání programů restorativní justice v trestních věcech (rezoluce Hospodářské a sociální rady č. 2002/12, příloha), a to s patřičným ohledem na princip proporcionality, ochranu společnosti, práva obětí a základní práva pachatelů; a zpřístupněním dostatečných zdrojů zajišťujících, že dané služby budou vysoce kvalitní a poskytované v koordinaci s příslušnými podpůrnými službami a že příslušní aktéři včetně pracovníků justice budou trvale dostávat náležité informace a školení;

(d) podporovat sběr, monitorování a vyhodnocování dat pro rozšiřování důkazní báze restorativní justice, a to včetně její užitečnosti při prevenci kriminality, viktimizace a recidivy;

(e) vytvářet a uplatňovat legislativu i integrované politiky a programy pro pomoc obětem a jejich podporu a ochranu s cílem postavit oběti do středu systému trestní justice.

**Mezinárodní spolupráce a odborná
pomoc při prevenci a řešení všech
forem kriminality: terorismus
ve všech svých formách a projevech
a nové a vznikající formy kriminality**

**14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici
Kjóto, Japonsko, 20.–27. dubna 2020**

Bod 6 předběžného programu⁸⁰

**Mezinárodní spolupráce a odborná pomoc při prevenci
a řešení všech forem kriminality: terorismus ve všech svých
formách a projevech a nové a vznikající formy kriminality**

Pracovní dokument sestavený sekretariátem

Shrnutí

Tento pracovní dokument obsahuje rozbor silných a slabých stránek mechanismů mezinárodní spolupráce v trestních věcech, které jsou v současnosti k dispozici, a způsobů, jak tyto mechanismy a odborná pomoc přispívají k prevenci a řešení všech forem kriminality, zejména trestných činů spojených s terorismem a s novými a vznikajícími formami kriminality.

⁸⁰ A/CONF.234/1.

I. Úvod

1. Na 14. kongresu OSN o prevenci kriminality a trestní justici budou účastníci diskutovat o výzvách pro mezinárodní společenství při prevenci a řešení kriminality, které se v době pořádání prvních kongresů sotva daly předvídat. Účastníci budou rovněž diskutovat o přínosech pravidelné výměny osvědčených postupů mezi institucemi.

2. Rozsah a komplexnost přeshraničního obchodu se zbožím a službami roste a totéž platí i o pohybu osob a využívání informačních technologií, jež je nyní velmi rozšířené. Současně s tím organizované zločinecké skupiny diverzifikovaly své výtěžné kriminální aktivity i související způsoby fungování a oportunisticky spolupracují se subjekty, které mají teroristické cíle.

3. Sociální a ekonomická zranitelnost a slabé instituce právního státu nadále vytvářejí příležitosti pro kriminální aktivity.⁸¹ Existuje přímý vztah mezi strategiemi a politikami prevence kriminality a trestní justice, zvláště z pohledu mezinárodní spolupráce a odborné pomoci, na straně jedné a Agendou pro udržitelný rozvoj 2030 na straně druhé.⁸² Cíl udržitelného rozvoje č. 16 – jenž se týká poskytnutí přístupu ke spravedlnosti všem a vytvoření efektivních, odpovědných a inkluzivních institucí na všech úrovních – do značné míry závisí na účinném a harmonickém mezinárodním postupu proti trestné činnosti. Totéž platí i pro všechny ostatní cíle.

4. Mezinárodní spolupráce a s ní spjaté harmonizované přístupy jednotlivých států postupně vedly ke vzniku základních mechanismů pro – mimo jiné – přesuny obviněných či odsouzených osob do jiných jurisdikcí, výměnu a využívání informací a důkazů orgány vymáhání práva a soudními orgány a zajišťování a konfiskaci výnosů z trestné činnosti. Odborná pomoc ovšem zůstává nedostatečně využívaným způsobem zvyšování koordinace a posilování kapacit pro zajištění toho, aby suverénní státy ve všech regionech světa spolupracovaly při řešení trestních věcí účinně a s plným respektem ke svým národním zákonům a institucím.

5. Členské státy čelí rovněž potřebě posílit spolupráci ve věcech týkajících se nových a vznikajících forem trestné činnosti, jako je kyberkriminalita, ekologická kriminalita, nezákonné obchodování s kulturními statky a kriminalita spojená s padělanými zdravotnickými produkty. V důsledku toho musejí tvůrci politik a odborníci z praxe vytvářet specializované a inovativní politiky, strategie, operace a nástroje.

6. Podobně – s ohledem na nadnárodní a ustavičně se vyvíjející povahu teroristických hrozeb – nemůže žádný členský stát samostatně čelit ani terorismu. Jedním z klíčových prvků boje proti hrozbě terorismu je posilování mezinárodní, regionální, subregionální a bilaterální spolupráce. Státy musejí mít kapacitu poskytovat si navzájem pohotovou a účinnou podporu v úsilí o rychlý boj proti vyvíjejícím se globálním teroristickým hrozbám a o soudní postih teroristů. Mezinárodní, regionální, meziregionální a subregionální spolupráce v oblasti justice a vymáhání práva se musí zlepšovat, aby bylo zajištěno, že osoby

81 Viz A/CONF.222/8.

82 Viz A/CONF.234/RPM.5/1.

podezřelé z toho, že jsou teroristy či zahraničními teroristickými bojovníky, budou stíhány v plném souladu se zákonností a s mezinárodním právním režimem pro oblast terorismu.

II. Mezinárodní spolupráce v trestních věcech a odborná pomoc

A. Mezinárodní spolupráce v trestních věcech

7. Mezinárodní spolupráce hraje stěžejní roli při řešení všech forem nadnárodní kriminality včetně terorismu a nových a vznikajících forem trestné činnosti. Příslušné mezinárodní nástroje, včetně Úmluvy OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami, Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a protokolů k ní, Úmluvy OSN proti korupci a mezinárodních úmluv a protokolů proti terorismu, jsou uznávány téměř univerzálně. Smluvním stranám nabízejí právní základ pro spolupráci v oblasti justice a vymáhání práva zejména s ohledem na extradici, vzájemnou právní pomoc, vymáhání majetku a společné vyšetřování. Oblast jejich působnosti je dostatečně široká, aby zahrнула formy kriminality, které jsou nejvíce společensky škodlivé.

8. Nadále existují překážky mezinárodní spolupráce. Pracovníci trestní justice a orgánů vymáhání práva dál čelí mnoha praktickým výzvám v případech, které vyžadují různé typy mezinárodní spolupráce. Patří mezi ně:

- rozdíly v legislativě či standardech trestní justice,
- nedostatečné znalosti příslušných mezinárodních, regionálních či bilaterálních smluv nebo vnitrostátních procesních požadavků platných v dožádaných státech, anebo dokonce i zákonů a obvyklých postupů týkajících se vnitrostátních a mezinárodních exdadic a vzájemné právní pomoci,
- nedostatečná komunikace a koordinace mezi institucemi (jak uvnitř států, tak mezi nimi) a obtíže při identifikaci orgánů odpovědných za vyřizování mezinárodních žádostí tam, kde nevznikly příslušné ústřední orgány,
- nedostatečná důvěra mezi institucemi a členskými státy, která vede k absenci smysluplných konzultací před podáváním žádostí a smysluplných konzultací o důvodech, proč by žádosti mohly být zamítnuty, což v některých případech vychází z pochybností o schopnosti přijímající země zachovat důvěrnost podané žádosti či chránit zdroje a metody sběru, což zase omezuje včasné sdílení informací,
- obtíže při shromažďování soudních důkazů nacházejících se v zahraničí, zvláště v konfliktních zónách, z důvodů, jako je omezená kapacita členských států v konfliktních oblastech poskytovat mezinárodní pomoc,
- skutečnost, že v mnoha zemích chybí komplexní vnitrostátní legislativa na ochranu svědků trestné činnosti včetně obětí.

9. Vlastní specifické výzvy pro mezinárodní spolupráci přinášejí elektronické důkazy. Vzhledem k nestálé povaze elektronických důkazů vyžaduje mezinárodní spolupráce

v případech, které takovéto důkazy zahrnují, včasné reakce a schopnost žádat o specializované vyšetřovací postupy včetně uchování a dodání dat poskytovateli komunikačních služeb. Mezi problémy, k nimž často dochází, když jedna jurisdikce žádá elektronická data od jiné, patří opožděné reakce, obtíže při identifikaci jurisdikce, v níž se hledaná data nacházejí, a tedy i identifikaci jurisdikce, která může k těmto datům povolit přístup, nedostatečné nasazení a pružnost na straně orgánu, který je o důkazy žádán, forma poskytnutých důkazů, otázka, zda jsou důkazy použitelné v trestním řízení, a rozdíly v definicích trestných činů v jednotlivých jurisdikcích.

10. Tyto problémy dále zhoršuje časově citlivá povaha elektronických důkazů, rozdíly mezi právními systémy, střet byrokracií, ochrana suverenity a v mnoha případech neschopnost orgánů vymáhání práva a států společně pracovat na překonávání těchto neshod.⁸³

B. Odborná pomoc

11. Dodržování některých formálních požadavků na mezinárodní spolupráci bývá často ovlivněno kapacitami zapojených příslušných národních orgánů, například dostupností pokročilého vybavení pro předávání zahraničních žádostí⁸⁴ a jejich odbavování pracovníky orgánů vymáhání práva, úplností žádostí o vzájemnou právní pomoc, znalostmi o tom, co je v dožadující jurisdikci přípustným důkazem, a včasností reakcí, přičemž je třeba mít na paměti, že v extradičních případech může neposkytnutí včasné reakce vést k propuštění osoby naléhavě žádané pro trestní stíhání v zahraničí. Účastníci regionálních přípravných setkání zdůrazňovali, že se sběr elektronických důkazů stává klíčovou součástí vyšetřování většiny nadnárodních případů zahrnujících závažné trestné činy a organizované zločinecké skupiny.⁸⁵

12. Příslušné orgány mohou sběr elektronických důkazů usnadňovat, například tím, že jsou přístupné konzultacím ještě před formálním podáním žádosti,⁸⁶ jelikož mají na paměti, že včasné překonání praktických překážek je zásadní.⁸⁷ Pro zajištění účinné mezinárodní spolupráce se musí posílit kapacita ústředních orgánů, státních zástupců a pracovníků orgánů vymáhání práva, a to zajištěním toho, aby měli co nejaktuálnější znalosti osvědčených postupů týkajících se procedur podávání žádostí o elektronické důkazy i jejich přijímání a sdílení v případech zahrnujících boj proti terorismu a organizovaný zločin. V tomto ohledu Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), Výkonné ředitelství Protiteroristického výboru Rady bezpečnosti OSN a Mezinárodní asociace prokurátorů pomáhají členským státům při rozvoji těchto kapacit, a to realizací společné iniciativy pro posílení kapacity ústředních orgánů, státních zástupců a vyšetřovatelů uchovávat a získávat elektronické důkazy v boji proti terorismu a s ním spojeném přeshraničním vyšetřování organizovaného zločinu.⁸⁸

83 Viz A/CONF.234/RPM.3/1.

84 Viz A/CONF.234/11.

85 Viz CTOC/COP/WG.2/2017/4-CTOC/COP/WG.3/2017/4.

86 Viz CTOC/COP/WG.3/2018/2.

87 Viz CTOC/COP/WG.2/2018/3-CTOC/COP/WG.3/2018/3.

88 Viz též Practical Guide for Requesting Electronic Evidence Across Borders (Praktická příručka pro přeshraniční žádosti o elektronické důkazy) sestavená Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC).

13. UNODC podporuje několik mezinárodních sítí kontaktních míst po celém světě, které usnadňují spolupráci v trestních věcech a efektivní výměnu informací a odborných poznatků a také budují důvěru a vytvářejí kontakty mezi odborníky z praxe. Platformy či sítě mezinárodní spolupráce usnadňují rychlou meziregionální spolupráci a posílenou meziinstitucionální koordinaci v případech týkajících se terorismu a nadnárodního zločinu. To dokládají úspěchy sítí, jež UNODC podporuje, jako jsou Multiinstitucionální pracovní skupina pro region Blízkého východu a severní Afriky, Síť státních zástupců a ústředních orgánů ze zemí původu, tranzitu a určení v reakci na nadnárodní organizovaný zločin ve střední Asii a na jižním Kavkaze, Sahelská justiční platforma pro spolupráci v trestních věcech a Západoafrická síť ústředních orgánů a státních zástupců pro boj proti organizovanému zločinu.

III. Terorismus ve všech svých formách a projevech

14. Prevence a potírání terorismu stále více přináší výzvy pro individuální členské státy i pro celé mezinárodní společenství. Teroristé nemají specifický profil. Pocházejí z rozmanitých prostředí a mají různou motivaci. Teroristické skupiny diverzifikují i své útočné prostředky. Při teroristických útocích se často využívají sebevražedné pumové atentáty a improvizovaná výbušná zařízení, ale dochází i k útokům vozidly či pomocí dronů. Internet a sociální média umožňují teroristům šířit jejich poselství po celém světě. Řadu nedávných teroristických útoků neuskutečnily organizované teroristické skupiny, ale samostatně jednající osoby, často motivované ideologickými důvody anebo radikalizované k násilí prostřednictvím online komunikace a zpráv. Teroristé se také zaměřují na rozmanitou škálu měkkých cílů, jako jsou školy, hotely, kavárny, restaurace, hudební a další kulturní akce, bohoslužebná místa a nákupní centra.

A. Identity teroristů

15. Navzdory své vojenské porážce v Iráku a Syrské arabské republice Islámský stát v Iráku a Levantě (ISIL, známý též jako Daeš) a jeho spojenci nadále usilují o globální význam a celosvětově představují závažnou hrozbu. Tato hrozba nabývá nové podoby, neboť ISIL nyní dává přednost povstalecké taktice využívající méně viditelných sítí autonomních jedinců a buněk. Značné obavy členských států vyvolává zvláště šíření vycvičených a radikalizovaných navracejících a přesunujících se zahraničních teroristických bojovníků. Skutečnost, že ISIL přešel na nový způsob fungování, vyžaduje komplexní a mnohostranný přístup zahrnující proaktivní a preventivní opatření týkající se zahraničních teroristických bojovníků, zvláště odhalování, vyšetřování, stíhání a také výměnu informací, meziinstitucionální koordinaci a posílenou mezinárodní spolupráci. Kromě toho byly poté, co ISIL ztratil kontrolu nad územím, v Iráku a v Syrské arabské republice zadrženy tisíce osob podezřelých z toho, že jsou bojovníky ISIL, a ještě vyšší počet žen a dětí podezřelých z napojení na ně. Jejich zadržování vyvolává otázky týkající se výkonu soudní pravomoci, přípustnosti důkazů a rozhodování o trestní odpovědnosti. Je třeba učinit bezodkladné kroky beroucí v potaz genderové ohledy, zákonnost a lidská práva.

16. Teroristické a násilné extremistické skupiny stále více inspirují jedince k provádění teroristických útoků, zvláště prostřednictvím internetu a sociálních médií. V posledních

letech provedli samostatně jednající teroristé bodnými a střelnými zbraněmi a vozidly masové útoky na civilisty a zranitelné cíle. Samostatně jednající teroristé podle všeho zůstávají na periferii širokého spektra skupin a hnutí, které je inspirovaly, což někdy ztěžuje jejich odhalení. To se dále zhoršuje nízkonákladovou a omezenou mírou přípravy, kterou takovéto ničivé útoky vyžadují. Tato hrozba vyžaduje nejen odbornou pomoc a specializované školení, ale také vznik komplexních strategií a partnerství pro prevenci a vyšetřování zahrnujících systémy trestní justice, orgány vymáhání práva, bezpečnostní služby a aktéry občanské společnosti včetně komunitních a náboženských vůdců.

B. Prostředky a vektory teroristických útoků

17. Teroristické skupiny nyní plně využívají internet jako operační nástroj pro nábor, pro usnadňování a financování útoků a pro podněcování k násilí. Sociální média, internet a další telekomunikační prostředky celosvětově výrazně zjednodušily teroristické operace. Trestné činy využívající elektronické nástroje představují pro orgány trestní justice specifické výzvy. A tyto výzvy jsou ještě ztíženy širokou dostupností digitálních nástrojů a nestálou povahou elektronických důkazů. Jsou zapotřebí náležitě přizpůsobené politické reakce pro řešení výzev efektivní prevence a potírání násilného extremismu, pokud a když vede k terorismu, povzbuzování k terorismu a náboru jedinců k teroristickým účelům, k čemuž po celém světě často dochází na internetu, zvláště prostřednictvím sociálních médií. Na poli speciálních vyšetřovacích technik pomohl Úřad OSN pro drogy a kriminalitu několika zemím při budování kapacity pracovníků trestní justice a orgánů vymáhání práva provádět online vyšetřování z otevřených zdrojů a z výsledků těchto vyšetřování sestavovat důkazy přípustné u soudu. Tato odborná pomoc přispěla k úspěšným vyšetřováním a stíháním.

18. Teroristé využívají internet a digitální technologie také pro páchání teroristických skutků a kyberútoků. Propracované kyberútoky mohou způsobit kinetické účinky rozsáhlým narušením kritické infrastruktury a průmyslových řídicích systémů. Online technologie a jejich globální povaha teroristům umožňují působit na daný cíl na dálku, a tím ztěžovat vyšetřování a stíhání a posilovat dopady útoku. Mezi méně pokročilé operace patří útoky typu DDoS (distributed denial of service, „distribuované odepření služby“), při nichž pachatelé dočasně vyřadí z provozu webové stránky. Účinek takovýchto útoků není nikterak menší, neboť narušením provozu webových stránek vyvolávají zmatek a poškozují důvěryhodnost jejich majitelů. Teroristé využívají digitální technologie také pro zastírání své komunikace a aktivit. Mohou používat kriminální trhy, kde se kyberútoky nabízejí jako služba. Tvorbu účinných protiopatření znesnadňuje neexistence obecně přijímané definice kyberterorismu. Multilaterální reakce vyžaduje od členských států účinná opatření odpovídající mezinárodním lidskoprávním normám, která teroristům zabrání v přístupu ke zbraním a v jejich likvidaci pomocí informačních a komunikačních technologií.

19. Teroristé stále více využívají jako zbraně vozidla: najíždějí osobními, nákladními či dodávkovými vozy do davů na veřejných prostranstvích anebo jimi přejíždějí chodce, což má za následek četné oběti. Někdy se takovéto skutky spojují se sekundárními útoky využívajícími výbušniny či automatické pušky a jiné střelné zbraně, což způsobuje ještě více úmrtí. Od roku 2016 do počátku roku 2019 došlo přinejmenším ke 40 teroristickým

útokům vozidly, což vedlo přinejmenším k 197 úmrtím a 1066 zraněním.⁸⁹ Členské státy musejí v tomto ohledu zvýšit své protiteroristické úsilí a přijmout účinná bezpečnostní opatření, aby udržely krok s vývojem této hrozby. Zejména je zásadní nadále posilovat včasnou výměnu informací mezi aktéry, a to i v přeshraniční spolupráci, a zasazovat se o lepší chápání a zvýšenou kapacitu týkající se komunikačních technologií a toho, jak je teroristické skupiny mohou zneužívat.

20. Teroristické skupiny mohou těžit z nadnárodního organizovaného zločinu, například z nezákonného obchodu se zbraněmi, lidmi, drogami, kulturními statky a kulturními artefakty a z nezákonného obchodu s přírodními zdroji, jakou jsou drahé kovy, minerály, volně žijící živočichové a rostliny (wildlife⁹⁰), dřevěné uhlí a ropa. Těží také z únosů pro výkupné a z dalších trestných činů, například vydírání a bankovních loupeží.⁹¹

21. Některé teroristické skupiny využívají únosy pro výkupné k získávání financí, zejména na Blízkém východě a v severní a západní Africe. Rukojmí ve většině případů zajmou organizované zločinecké sítě a poté je prodají teroristům. Obchodování s lidmi a sexuální násilí také teroristické skupiny často používají jako taktiku, jak přilákat nové členy a terorizovat obyvatelstvo, zejména zranitelné skupiny a etnické menšiny. Nezákonné obchodování se střelnými zbraněmi je dalším katalytickým prvkem poskytujícím teroristickým skupinám i organizovaným zločineckým skupinám materiální a finanční prostředky, jelikož teroristické skupiny mohou nezákonně obchodované či získané střelné zbraně využívat pro páchání teroristických činů nebo jako zdroj financování.

22. Kulturní statky a artefakty jsou úmyslně ničeny nebo se s nimi nezákonně obchoduje v Afghánistánu, Iráku, Libyi, Mali, Syrské arabské republice i v dalších zemích. ISIL těží z prodeje artefaktů uloupených z archeologických nalezišť a muzeí na černém trhu a z uvalování „daní“ na pohyb těchto předmětů po územích pod jeho kontrolou. Drancování kulturních artefaktů není novým jevem, zvláště v zemích, kde jsou státní instituce slabé. Nicméně obchod s kulturními artefakty zůstává největším neregulovaným trhem na světě a atraktivním kanálem pro praní peněz.

23. Teroristické skupiny využívají ve svůj prospěch slabin mezinárodního finančního systému. Mezi jeho slabá místa patří výlučně hotovostní a málo hlídané nelegální systémy převodu peněz využívané pro získávání financí, výcvik a operace. Zároveň teroristické skupiny zneužívají slabin systému, aby přesouvaly finanční prostředky do a z finančně integrovaných regionálních ekonomik, které nabízejí četné formy finančního zprostředkování s mezinárodním dosahem i příležitosti k lukrativním investicím. Členské státy musejí vytvořit opatření zabráňující teroristickým skupinám zneužívat finanční systém. Příslušné politiky musejí zahrnovat základy dohledu, hloubkové kontroly zákazníků (customer due diligence) a pravidel naplňujících standardy „poznej svého zákazníka“ (know your customer, KYC) a také reakce na žádosti o informace (meziinstitucionální

89 Viz Protiextremistický projekt (Counter Extremism Project), „Vozidla jako teroristické zbraně“ (Vehicles as weapons of terror) (říjen 2019).

90 Pozn. překl.: terminologicky přesný výrazu wildlife je „volně žijící živočichové a planě rostoucí rostliny“; v tomto dokumentu ho překládám zjednodušeně jako „volně žijící živočichové a rostliny“.

91 Rezoluce Rady bezpečnosti č. 2199 (2015), 2347 (2017) a 2482 (2019).

a mezinárodní spolupráce) a reakce na pokles bankovních služeb v některých oblastech. Soukromý sektor představuje v mnoha ohledech první linii obrany proti financování terorismu. Kromě toho je nutné posílit operační a vyšetřovací schopnosti aktérů v systémech trestní justice členských států, aby dokázaly provádět důkladná finanční vyšetřování a aby byla zajištěna náležitá reakce trestní justice na financování terorismu. Strategie vyšetřování a stíhání musejí být v souladu s národními politikami a přizpůsobovat se vyvíjejícím se způsobům fungování těch, kdo terorismus financují.⁹² Úřad OSN pro drogy a kriminalitu spolupracuje s Úřadem OSN pro boj proti terorismu, Výkonným ředitelstvím Protiteroristického výboru Rady bezpečnosti OSN a dalšími partnery na tvorbě nástrojů, které členské státy podporují v jejich úsilí o boj proti financování terorismu.

24. Získávání a užití chemických, biologických, radiologických a jaderných zbraní a materiálů nestátními aktéry nadále představuje vážné ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti. Toto ohrožení se vši pravděpodobností roste, vezmeme-li v potaz, že globalizace usnadňuje propojování subjektů a jedinců, kteří mají potřebnou odbornost a přístup k materiálům, a těch, kdo je chtějí používat. Jakožto první krok by se členské státy měly stát smluvními stranami mezinárodních právních nástrojů týkajících se terorismu, které pojednávají o chemických, biologických, radiologických a jaderných zbraních a materiálech.⁹³

25. Státy, které jsou smluvními stranami Mezinárodní úmluvy o potlačování činů jaderného terorismu, se vyzývají, aby informovaly generálního tajemníka o svých příslušných orgánech a styčných místech odpovídajících za zasilání a příjem informací uvedených v článku 7 úmluvy, s ohledem na to, že tuto povinnost v současnosti splnila pouze jedna čtvrtina smluvních stran.

26. Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) nedávno spustil e-learningový modul k mezinárodnímu právnímu rámci pro potírání chemického, biologického, radiologického a jaderného terorismu. Členské státy požádaly UNODC, aby nadále rozvíjel specializované znalosti mezinárodního právního rámce pro boj proti chemickému, biologickému, radiologickému a jadernému terorismu, zakotveného v úmluvách a protokolech o terorismu, aby mohl členským státům na jejich žádost nadále poskytovat pomoc při prevenci a potírání těchto forem terorismu.

C. Teroristické cíle

27. Letadla, letiště, lodě, námořní přístavy, elektrárny a vodárny jsou nadále zranitelné teroristickými útoky. Nedávné útoky na dopravní systémy a opakované sabotážní akce proti přehradám, ropovodům a mostům, které uskutečnily Al-Káida a ISIL, dokládají, že

92 Viz Mezinárodní úmluva o potlačení financování terorismu.

93 Mezinárodní úmluva o potlačování činů jaderného terorismu; Úmluva o fyzické ochraně jaderných materiálů a jaderných zařízení; Dodatek k Úmluvě o fyzické ochraně jaderných materiálů; Mezinárodní úmluva o potlačování teroristických bombových útoků; Protokol z roku 2005 k Úmluvě o potlačování protiprávních činů proti bezpečnosti námořní plavby; Protokol z roku 2005 k Protokolu z roku 1988 o potlačování protiprávních činů proti bezpečnosti pevně ukotvených plošin umístěných na kontinentálním šelfu; a Úmluva o potlačování protiprávních činů týkajících se mezinárodního civilního letectví.

teroristické skupiny a individuální teroristé se nadále zajímají o útoky na kritickou infrastrukturu. Účinný právní režim a náležitá reakce trestní justice přispějí k efektivnějšímu úsilí o prevenci a potírání teroristických útoků a závažných trestných činů proti dopravním prostředkům.

28. Teroristické skupiny vybízejí k útokům na civilisty a měkké cíle, neboť ty způsobují chaos a přitahují pozornost médií a vlád. Jak ukazuje výzkumná zpráva Výkonného ředitelství Protiteroristického výboru Rady bezpečnosti OSN nazvaná „Jak reagovat na teroristická ohrožení měkkých cílů“ ze září 2019, počet teroristických útoků na měkké cíle zůstává od roku 2012 stabilní, avšak zanechávají za sebou více obětí. Výraz „měkké cíle“ označuje veřejná prostranství, která jsou snadno dostupná a je na nich zavedeno jen málo bezpečnostních opatření. Prevence útoků na měkké cíle je obtížný úkol, mimo jiné kvůli jejich všudypřítomnosti a kvůli nedostatečné kontrole, kterou vlády nad těmito prostorami, jež jsou často v soukromém vlastnictví, mají. Ochrana měkkých cílů vyžaduje připravenost na úrovni členských států, kde musejí spolupracovat místní samosprávy, mezinárodní organizace a soukromý sektor. Státy by měly zajistit, aby všichni aktéři byli zapojeni do přípravy efektivního národního protiteroristického rámce, který vyjasní odpovědnost za měkké cíle v oblastech prevence, ochrany, reagování a zmírňování a odstraňování následků.

29. Terorismus má tragické dopady na oběti a jejich rodiny. Teroristické organizace si osvojily techniky a strategie od sexuálního násilí po sebevražedné útoky, jejichž cílem je šířit smrt, vyvolávat strach, traumatizovat společnost a v konečném důsledku ohrožovat rozvoj, mír a bezpečnost. Třebaže terorismus nadále představuje velice závažnou a trvalou hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost, protiteroristické úsilí států se často zaměřuje pouze na vyšetřování trestných činů a stíhání pachatelů, a nikoliv na práva a potřeby obětí, jež se staly terčem terorismu. V důsledku toho oběti terorismu – navzdory tomu, jak důležitou roli by měly hrát coby klíčoví aktéři trestního řízení – často bojují o to, aby se jim naslouchalo a aby byly naplňovány jejich základní práva a potřeby. Je zásadní začlenit práva obětí do systému trestní justice tím, že se uzná jejich postavení a role ve výkonu spravedlnosti, podpoří se jejich přístup ke spravedlnosti i jejich právní zastoupení, zajistí se jejich plná ochrana během trestního řízení a posílí se jejich přístup k náhradám a odškodnění. Zvláště důležité jsou v tomto ohledu specifické potřeby dětí, žen, mezinárodně vysídlených osob a dalších zranitelných skupin.

D. Účinné reakce vlád na terorismus ve všech jeho formách a projevech

30. Pro boj proti teroristické hrozbě, včetně hrozby, kterou představují navracející a přesunující se zahraniční terorističtí bojovníci, je nezbytné posílit mezinárodní, regionální, subregionální a bilaterální spolupráci. Státy musejí mít kapacitu poskytovat si navzájem rychlou a účinnou podporu v úsilí o pohotovostní potírání vyvíjejících se globálních teroristických hrozeb a o soudní postih teroristů. Mezinárodní spolupráce již není jen doporučení, ale požadavek, jak zdůrazňují mimo jiné rezoluce Rady bezpečnosti č. 2178 (2014), 2253 (2015), 2322 (2016) a 2396 (2017), v nichž rada zejména vyzývá všechny členské státy, aby zintenzivnily a zrychlily výměnu operativních informací a aby na všech úrovních posílily koordinaci úsilí o boj proti hrozbě, kterou představují zahraniční terorističtí bojovníci. Nedávné změny ve způsobech fungování zahraničních teroristických bojovníků vyžadují komplexní soubor opatření, jako je sdílení informací o jedincích

cestujících zpět do své domovské země či do třetí země anebo odhalování těchto jedinců. Účinnou reakci přináší pouze mnohostranný přístup zahrnující různé aktéry na národní i mezinárodní úrovni.

31. V téměř všech nadnárodních případech zahrnujících teroristické aktivity a organizovaný zločin je zapotřebí pomoc v oblastech, jako je legálně zacílený online dohled, zajišťování elektronických důkazů a žádosti o uchování či odstranění informací z online zdrojů. V přístupu k elektronickým důkazům hrají důležitou roli poskytovatelé služeb. Vnitrostátní zákony o soukromí, digitálních důkazech, kyberkriminalitě a informačních technologiích ovlivňují schopnost poskytovatelů komunikačních služeb sdílet informace s úřady a ovlivňují také to, jak lze elektronické důkazy použít v případech spojených s terorismem. Trestné činy zahrnující elektronické důkazy přinášejí specifické výzvy pro mezinárodní spolupráci. Vzhledem k nestálé povaze elektronických důkazů vyžaduje mezinárodní spolupráce v boji proti trestným činům, které takovéto důkazy zahrnují, včasnou reakci a schopnost žádat o specializované vyšetřovací postupy včetně uchování a dodání dat poskytovateli ze soukromého sektoru.

32. V této souvislosti Úřad OSN pro drogy a kriminalitu ve spolupráci s Výkonným ředitelstvím Protiteroristického výboru Rady bezpečnosti OSN a Mezinárodní asociací prokurátorů sestavil *Praktickou příručku pro přeshraniční žádosti o elektronické důkazy* (Practical Guide for Requesting Electronic Evidence Across Borders), jejímž cílem je pomáhat pracovníkům trestní justice a orgánů vymáhání práva identifikovat na národní úrovni kroky ke shromažďování, uchovávání a sdílení elektronických důkazů, a to s celkovým cílem zajistit efektivitu sběru a využití těchto důkazů v trestních případech a posílovat mechanismy mezinárodní spolupráce.

33. Státní zástupci čelí výzvám při zajišťování důkazů z konfliktních, postkonfliktních a nepřátelských prostředí. Tam, kde armáda provádí protiteroristické operace, může hrát důležitou roli tím, že v takovýchto situacích pomůže civilní policii a vyšetřovatelům důkazy získávat. Avšak státní zástupci se musejí ujistit, že informace shromážděné armádou jsou přípustné jako důkazy u soudu a že je respektováno právo na spravedlivý proces i další základní práva a svobody. V souladu s tím poskytuje Úřad OSN pro drogy a kriminalitu odbornou pomoc týkající se toho, nakolik jsou informace, které mohou mít důkazní hodnotu a které shromáždila, identifikovala, zpracovala, uchovala a sdílela armáda, přípustné a nakolik jsou uplatnitelné před vnitrostátními trestními soudy.

34. Velké množství jedinců spojených s teroristickými skupinami včetně žen a dětí se nachází ve věznicích, vojenských či správních detenčních zařízeních a v táborech pro vnitřně vysídlené osoby. Úřady mohou čelit potížím při snaze o zjištění míry, v níž se každý jedinec mohl dopustit trestných činů spjatých s terorismem, konkrétní role, kterou mohl hrát, a míry, do níž jeho spojení s danou teroristickou skupinou bylo dobrovolné.

35. Členské státy se s těmito výzvami vypořádávají různými způsoby, například vedením zkrácených soudních řízení, umístováním osob podezřelých ze spojení s teroristickými skupinami do dlouhodobé správní vazby, vytvářením nápravných programů zaměřených na odpojení od teroristických skupin a tím, že osobám, které se od teroristických skupin dobrovolně odpojí, dovolují návrat do jejich komunit, aniž by byly vystaveny trestnímu stíhání. Navíc členské státy stále více uznávají, že je důležité, aby se do jejich

úsilí o řešení problému osob spjatých s teroristickými skupinami zapojily vedle bezpečnostního a justičního sektoru také sektor sociální a vzdělávací. Avšak tato opatření se často přijímají bez komplexního strategického přístupu. Řešení těchto komplikovaných výzev vyžaduje vznik a implementaci komplexních, konzistentních a náležitě přizpůsobených strategií stíhání, náprava a reintegrace osob spjatých s teroristickými skupinami.

36. Členské státy musejí také zajistit přijetí genderově citlivých opatření při interakci se ženami, jež jsou podezřelé, svědkyně nebo oběti. Při jednání s dětmi spjatými s teroristickými a násilnými extremistickými skupinami musejí členské státy zajistit, aby se těmto dětem dostalo ochrany a zacházení odpovídajících mezinárodním standardům. Třebaže děti naverbované teroristickými skupinami jsou primárně oběti, mohou se i tak zodpovídat z trestných činů, kterých se mohly dopustit. Při jednání s dětmi, které se údajně dopustily teroristických trestných činů, se ve všech případech musejí uplatňovat principy soudnictví ve věcech mládeže.

37. V posledních letech se klade větší důraz na prevenci a potírání násilného extremismu, pokud a když vede k terorismu. Prevence a potírání násilného extremismu se zaměřuje na širší spektrum jednání a skutků, jež se nemusejí vždy posuzovat jako skutky teroristické. Mezi tyto skutky patří například radikalizace, nábor a mobilizace jedinců teroristickými skupinami a podněcování jedinců, aby se stali zahraničními teroristickými bojovníky. Oslabování přitažlivosti násilného extremismu, pokud a když vede k terorismu, v komunitách a zranitelných skupinách, zvláště u mladých lidí, se pro členské státy stává vysokou prioritou. Zvýšená pozornost se navíc věnuje roli rodin a úzkých společenských sítí. Generální tajemník OSN ve svém Akčním plánu prevence násilného extremismu doporučuje, aby členské státy podnikly včasné, komplexní a koordinované kroky proti příčinám násilného extremismu, pokud a když vede k terorismu. Třebaže mezinárodní společenství může stanovit základní parametry přijímaných kroků, největší dopad budou mít kroky na místní, národní a regionální úrovni. Nezbytné je za tímto účelem zapojení aktérů občanské společnosti a místní komunity.

IV. Nové a vznikající formy kriminality

A. Charakteristiky nových a vznikajících forem kriminality

38. Termín „nové a vznikající formy kriminality“ (new and emerging forms of crime) používají členské státy pro označení specifických, značně rozdílných forem kriminality, jako jsou například pirátství, kyberkriminalita, trestná činnost proti životnímu prostředí či nezákonné obchodování s kulturními statky. Často se pokládají za vysoce ziskové a málo rizikové, čímž se liší od tradičnějších typů kriminality.

39. Společné mají tyto trestné činy to, že chybí specifický globální a jednotný přístup ze strany mezinárodního společenství, což zahrnuje nedostatečnou vnitrostátní a mezinárodní regulaci, nedostatečnou koordinaci mezi vnitrostátními orgány a v mnoha zemích i nedostatečnou pozornost ze strany tvůrců politik a orgánů vymáhání práva. Důvodem může být rozdílné vnímání priorit na národní, regionální a vnitrostátní úrovni. Vnímání škod bývá často vyšší v těch zemích, ze kterých pocházejí nezákonně obchodované kulturní statky či výrobky z volně žijících živočichů a rostlin anebo ve kterých

kybernetická kriminalita způsobuje větší bezprostřední škody. Tudíž se nadnárodní povaha a dopad takovýchto trestných činů mohou po dlouhou dobu jevit skromnější, než ve skutečnosti jsou. To vytváří příležitosti a mezery, jichž zneužívají organizované zločinecké skupiny, které tím nabývají na moci a zapříčiňují zničující následky pro společné hodnoty a zájmy lidstva, jako je životní prostředí, kulturní dědictví nebo bezpečnost na moři a v kyberprostoru.

40. Valné shromáždění opakovaně zdůraznilo, že Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a protokoly k ní jsou nejdůležitější nástroj, který mezinárodní společenství má k řešení nadnárodního organizovaného zločinu,⁹⁴ včetně nových a vznikajících forem kriminality.

41. Příslušné orgány systému OSN rovněž vyzvaly členské státy, aby zvážily označení některých z výše uvedených typů trestné činnosti za závažné trestné činy ve smyslu článku 2 (b) Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu.⁹⁵

42. Některé z těchto forem kriminality vyžadují koordinaci na národní úrovni mezi aktéry, kteří v trestních věcech obvykle nespolupracují, včetně orgánů odpovídajících za ochranu životního prostředí, zdraví či kulturního dědictví a také zástupců soukromého sektoru. Taková spolupráce je zásadní nejen pro vnitrostátní vyšetřování a stíhání, ale i pro zpracovávání zahraničních žádostí. Aby úřady prováděly své operace efektivně, měly by být v postavení umožňujícím včasné sdílení informací a odborných poznatků. Na mezinárodní úrovni odpovídají za aspekty určitých forem kriminality nejružnější organizace. Například Program OSN pro životní prostředí, sekretariát Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO) a Světová zdravotnická organizace obdržely klíčové mandáty na ochranu volně žijících živočichů a rostlin, kulturních statků a veřejného zdraví, a jsou tudíž přirozenými partnery při prevenci a potírání souvisejících forem kriminality. Mezinárodní organizace kriminální policie (Interpol) a Světová celní organizace jsou rovněž partnery při operacích a při úsilí o budování kapacit týkajících se některých forem kriminality. To vyžaduje ustavičné úsilí o koordinaci postupů, hledání synergií a využívání specifčnosti mandátů a komparativních výhod jednotlivých organizací.

43. V podpoře mezinárodní spolupráce na řešení těchto typů kriminality hrají roli též strategická partnerství s mezinárodními organizacemi, občanskou společností, místními komunitami a soukromým sektorem.⁹⁶ Například za posledních pět let několik národních orgánů posílilo zapojení místních komunit a občanské společnosti do boje

94 Viz rezoluce Valného shromáždění č. 73/186, 72/196 a další rezoluce o posilování programu OSN pro prevenci kriminality a trestní justici, zvláště jeho kapacity v oblasti odborné spolupráce.

95 Viz například rezoluce Valného shromáždění č. 68/186, rezoluce Rady bezpečnosti č. 2347 (2017), rezoluce Hospodářské a sociální rady č. 2013/40 a rezoluce č. 23/1, 27/5 a 28/3 Komise pro prevenci kriminality a trestní justici (viz E/2014/30-E/CN.15/2014/20, E/2018/30-E/CN.15/2018/15 a E/2019/30-E/CN.15/2019/15), jež se týkají nezákonného obchodování s kulturními statky a s volně žijícími živočichy a rostlinami, zvláště s jejich ohroženými druhy, nezákonného obchodování s lesními produkty včetně dřeva a pašování obchodního zboží.

96 Viz A/CONF.234/RPM.1/1.

proti nezákonnému obchodování s výrobky z volně žijících živočichů a rostlin, lesními produkty a kulturními statky. Občanská společnost i soukromý sektor hrají klíčovou roli v usnadňování přístupu k důkazům včetně elektronických během vyšetřování a také v pomoci s implementací osvědčených postupů a vzdělávacích programů, které podporují kulturu dodržování pravidel a respektu k zákonosti.

B. Kyberkriminalita

44. Využívání informačních technologií pro kriminální účely je relativně novým jevem a představuje výzvu pro tradiční reakce na nadnárodní zločin. Metody kyberzločinců se neustále vyvíjejí rychlostí technického pokroku, kdežto tvorba národních a mezinárodních standardů a mechanismů, které regulují postupy orgánů vymáhání práva i spolupráci mezi nimi, pokračuje skromnějším tempem.

45. V poslední době probíhají snahy zajistit integritu a uchování elektronických důkazů⁹⁷ a budovat kapacity úřadů pro práci na případech kyberkriminality. Například Úřad OSN pro drogy a kriminalitu se Globálním programem proti kyberkriminalitě snaží podporovat členské státy při rozvíjení specializované mezinárodní spolupráce při vyšetřování v oblasti kyberkriminality, jež je opřena o osvědčené postupy, tedy přiměřená, legální, odpovědná a nezbytná.⁹⁸ Obecně však platí, že tyto snahy zatím nezjednotily výměnu informací v reálném čase mezi orgány vymáhání práva a justičními orgány, a ani nevyústily ve zjednodušené postupy vzájemné právní pomoci či ve stálé mechanismy spolupráce se subjekty soukromého sektoru, jako jsou poskytovatelé internetových služeb. Ovšem subjekty soukromého sektoru jsou zásadní pro odhalování kyberkriminality a pro včasné shromažďování důkazů potřebných k tomu, aby pachatelé byli postaveni před soud. V rozvojových zemích je navíc zapotřebí překonat technické a finanční překážky, aby se zajistil trvalý přístup k nejnovějším technologiím i ke školením zaměřeným na jejich užívání. Další překážky jsou svou povahou normativní s ohledem na to, že ne vždy je v účinnosti patřičná národní legislativa a právní základ pro mezinárodní spolupráci.

46. Stejně jako u dalších nových a vznikajících forem kriminality platí i u většiny trestných činů spadajících pod zastřešující termín „kyberkriminalita“, že jsou páčány kvůli zisku, který přinášejí, a to často organizovanými zločineckými skupinami. Je tudíž nezbytné posílit kapacitu národních orgánů řešit všechny aspekty kyberkriminality. Spadá sem i jejich kapacita provádět vyšetřování zahrnující kryptoměny a temný web, jež se mohou využívat při nezákonném obchodování mimo jiné s kontrolovanými látkami, kulturními statky, výrobky z volně žijících živočichů a rostlin, padělanými zdravotnickými produkty a střelnými zbraněmi.⁹⁹ V této souvislosti Úřad OSN pro drogy a kriminalitu v rámci svého Globálního programu proti praní peněz vytvořil kurz vyšetřování kryptoměn.

97 Viz A/CONF.234/11.

98 Viz mimo jiné UNODC/CCPCJ/EG.4/2019/2. Viz též Praktická příručka pro přeshraniční žádosti o elektronické důkazy (Practical Guide for Requesting Electronic Evidence Across Borders), vydaná v roce 2018 Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu, Výkonným ředitelstvím Protiteroristického výboru Rady bezpečnosti OSN a Mezinárodní asociací prokurátorů.

99 Viz A/CONF.234/RPM.3/1.

47. Význam mezinárodní spolupráce pro boj proti kyberkriminalitě a souvisejícím výzvám se odráží ve skutečnosti, že Komise pro prevenci kriminality a trestní justici svolala několik setkání své Expertní skupiny pro provedení komplexní studie kyberkriminality. A odráží se také v množství regionálních iniciativ uskutečněných zejména v evropském regionu, jako jsou Úmluva Rady Evropy o kyberkriminalitě či Evropská justiční síť proti kyberkriminalitě (European Judicial Cybercrime Network). Skupina členských států vyzývá k dojednání nového mezinárodního právního nástroje pro potírání využití informačních a komunikačních technologií ke kriminálním účelům. Jiné členské státy se domnívají, že současný právní základ je pro mezinárodní postup dostatečný a že by se úsilí mělo zaměřit na budování kapacit příslušných úředníků. Ve své rezoluci č. 74/247 Valné shromáždění rozhodlo o ustavení otevřeného mezivládního ad hoc výboru odborníků zastupujících všechny regiony, který má zpracovat komplexní mezinárodní úmluvu o potírání využití informačních a komunikačních technologií ke kriminálním účelům, a to s plným zohledněním stávajících mezinárodních nástrojů i snah na národní, regionální a mezinárodní úrovni.

C. Trestná činnost proti životnímu prostředí

48. Svět nadále sleduje bezprecedentní nárůst nezákonného obchodu s výrobky z volně žijících živočichů a rostlin, který nezvratně ničí přírodní bohatství jednotlivých zemí a podkopává úsilí o ochranu přírody. Došlo i k některým pozitivním změnám, například k poklesu cen slonoviny a nosorožčích rohů, což může ukazovat na pokles poptávky. Jiné změny jsou znepokojivější, například nárůst obchodu s luskouny,¹⁰⁰ pokračující hrozba, jíž čelí více než 7000 druhů rostlin a živočichů, se kterými se ve velkém nezákonně obchoduje, a v některých regionech i související nejistota, zaostávající rozvoj a financování povstaleckých skupin.

49. Trestná činnost na lesích a na volně žijících živočiších a rostlinách (wildlife and forest crime) je v mnoha ohledech srovnatelná s jinými formami závažné kriminality. Jejich pachatelé využívají podobné obchodní trasy a prostředníky. Od 13. kongresu o kriminalitě, konaného v roce 2015, OSN vybízí členské státy, aby trestnou činnost na lesích a na volně žijících živočiších a rostlinách prioritizovaly, aby ji uznávaly jako závažný trestný čin ve smyslu Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a aby posilovaly svou legislativu a instituce od policejních po soudní, a tím zajistily, že tyto instituce budou na tuto formu organizovaného zločinu náležitě reagovat. Úřad OSN pro drogy a kriminalitu podporuje země při zaujímání přístupu založeného na prevenci a na zmírňování rizik a při provádění paralelních finančních vyšetřování zacílených na vyšší úrovně organizovaných zločineckých skupin.

50. Třebaže je potřeba nadále posilovat a vymáhat legislativu na národní, regionální i mezinárodní úrovni a koordinovat reakce trestní justice napříč zeměmi původu, tranzitu a určení, je stále důležité i zlepšovat znalosti a sběr dat o zapojených aktérech a o zranitelných místech řetězce nezákonného obchodování. Mezinárodní spolupráce při zadržování, vyšetřování a stíhání pachatelů trestné činnosti na lesích a na volně žijících živočiších a rostlinách může eliminovat bezpečná útočiště a mít odrazující účinek

100 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, „Research brief: Wildlife crime status update 2017“, s. 13–14.

na organizované zločinecké skupiny. Stejně jako u jiných forem kriminality cílících na omezené statky, jejichž hodnota pro lidstvo je nevyčísitelná, je zásadní zaměřit se na prevenci. Je zapotřebí integrální přístup zapojující řadu institucí, jenž by měl zahrnovat i ustavení specializovaných pracovních skupin.

51. Příkladem takovéhoho přístupu může být několik globálních programů Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu zabývajících se kriminalitou spojenou s lesy, trestnou činností na volně žijících živočiších a rostlinách, potíráním praní peněz, kontrolami kontejnerů a nadnárodním organizovaným zločinem, a to se zaměřením na mezinárodní justiční spolupráci. V rámci těchto programů dostávají země podporu v úsilí o zajišťování úspěšnosti konfiskací, zpětných vyšetřování, trestních stíhání a budování udržitelného propojení mezi celními a dalšími vnitrostátními orgány včetně lesních úřadů, státních zastupitelství a policie.

52. Je nutné zapojit komunity závislé na zdrojích a je nutné pro ně vyhledávat udržitelné způsoby obživy, jelikož jejich podpora může být klíčová jak pro páchání (na nízké úrovni zapojení), tak pro odhalování a stíhání trestných činů obchodování s volně žijícími živočichy a rostlinami.

53. Dalším typem komplexní trestné činnosti, který přitahuje pozornost mezinárodního společenství, je propojení nedovoleného obchodu s drahými kovy, nezákonně těžby a nadnárodního organizovaného zločinu.¹⁰¹ Je známo, že dodavatelské řetězce s vysokou hodnotou nezbytně zahrnují nadnárodní prvky, že jsou zranitelné vůči zneužívání organizovanými zločineckými skupinami, a že tudíž potřebují regulaci zajišťující jejich integritu. Kromě toho, že tento typ kriminality představuje hrozbu pro životní prostředí, je spojen také se zdravotními riziky pro zranitelné členy společnosti a s dalšími trestnými činy, například s praním peněz a korupcí.

D. Nezákonně obchodování s kulturními statky

54. Zapojení organizovaných zločineckých skupin do všech forem a aspektů nezákonného obchodování s kulturními statky a souvisejících trestných činů znepokojuje mezinárodní společenství už řadu let.¹⁰² Kulturní statky se kradou či protizákonně vykopávají a poté se s pomocí moderních a propracovaných technik nelegálně vyváží do mnoha částí světa. Nezákonně obchodování s kulturními statky bylo též identifikováno jako jeden ze zdrojů financování teroristických aktivit, zejména v oblastech ozbrojených konfliktů. Ve své rezoluci č. 2199 (2015) Rada bezpečnosti OSN odsoudila ničení

101 Viz rezoluce Hospodářské a sociální rady č. 2019/23 a 2013/38.

102 Viz rezoluce Valného shromáždění č. 66/180 a 68/186 a rezoluce Hospodářské a sociální rady č. 2004/34, 2008/23, 2010/19. Viz též Mezinárodní směrnice pro prevenci kriminality a reakce trestní justice týkající se nezákonného obchodování s kulturními statky a dalších souvisejících trestných činů, přijaté Valným shromážděním v rezoluci č. 69/196. Dále viz Praktická pomůcka pro pomoc s implementací Mezinárodních směrnic pro prevenci kriminality a reakce trestní justice týkající se nezákonného obchodování s kulturními statky a dalších souvisejících trestných činů, kterou roku 2016 vydal Úřad OSN pro drogy a kriminalitu. Pro novější příklady viz rezoluce č. 24/2 a 27/5 Komise pro prevenci kriminality a trestní justici, jež jsou obsaženy v E/2015/30-E/CN.15/2015/19 a E/2018/30-E/CN.15/2018/15.

kulturního dědictví v Iráku a Syrské arabské republice, zvláště Islámským státem v Iráku a Levantě a Frontou an-Nusrá, a rozpoznala úzkou vazbu mezi nezákonným obchodováním s kulturními statky a financováním teroristických aktivit těchto subjektů i dalších jedinců a subjektů spojených s Al-Káidou.¹⁰³

55. Přetrvává nedostatek spolehlivých dat dostupných mezinárodnímu společenství, jež se týkají nadnárodních rozměrů nezákonného obchodování s kulturními statky, zejména pokud jde o jeho trasy, rozsah a způsoby fungování.¹⁰⁴

56. Nezákonné obchodování s kulturními statky je zapotřebí řešit v globálním měřítku. Reakce by měla zahrnovat vytvoření či posílení legislativních rámců a souvisejících politik a budování vyšetřovacích kapacit aktérů, zvláště pokud jde o využití zvláštních vyšetřovacích technik a o finanční vyšetřování. Dalšími oblastmi, které by se měly rozvíjet či posilovat, jsou trestní stíhání a soudní rozhodování, a to včetně schopnosti v trestních věcech předkládat žádosti a nabízet právní pomoc zahraničním protějškům. Při cílení na organizované zločinecké skupiny a jejich vazby na financování terorismu by reakce měly zahrnout také právnícké osoby, jako jsou aukční síně, firmy obchodující s uměním a muzea. V této souvislosti by se měla zvážit revize a posílení standardů náležitě péče (due diligence) i právních a regulačních systémů odpovědnosti právníckých osob.

E. Nezákonné obchodování s lidskými orgány a obchodování s lidmi za účelem odebrání orgánů

57. Rychlost nezákonného obchodování s lidskými orgány a obchodování s lidmi za účelem odebrání orgánů je obecně vzato diktována nedostatkem orgánů na globálním trhu. Poptávka se propojuje s nabídkou, již často uměle vytvářejí „zprostředkovatelé“ orgánů, kteří získávají dárce z řad zranitelných členů společnosti. Tito dárce mohou v některých případech obdržet smluvený finanční obnos. Odhaduje se, že 5–10 procent všech transplantací ledvin a jater probíhá s nezákonně získanými orgány.¹⁰⁵ Jak je však obvyklé v situacích obchodování s lidmi za účelem jakéhokoliv vykořisťování, poskytnutí „služby“ bývá často motivováno chudobou a využíváním nekalých prostředků, jako je zneužití zranitelného postavení. Podle Globální studie o pašování migrantů 2018, vydané Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), zůstává obchodování s lidmi za účelem odebrání orgánů nedostatečně nahlášeným trestným činem, jehož oběti je obtížné odhalit. V letech 2014–2017 bylo odhaleno a nahlášeno UNODC pouze asi 100 obětí, výhradně dospělých.

103 Viz též rezoluce Rady bezpečnosti č. 2347 (2017) a zpráva generálního tajemníka OSN o její implementaci (S/2017/969).

104 Viz mimo jiné N. Brodie et al., *Illicit Trade in Cultural Goods in Europe: Characteristics, Criminal Justice Responses and an Analysis of the Applicability of Technologies in the Combat against the Trade*. Tato práce pojednává o výzvách týkajících se sběru dat, měření tohoto jevu a identifikace tras a analyzuje data a informace dostupné v Evropské unii.

105 Michael Bos, *Trafficking in Human Organs* (Evropský parlament, 2015), s. 8. Viz též rezoluce Valného shromáždění č. 71/322.

58. Organizované zločinecké skupiny zapojené do obchodování s lidmi za účelem odebrání orgánů zpravidla dokážou operovat přes hranice ve spolčení s lékařskými odborníky a spoléhají na korupční a podvodné praktiky. Na mezinárodní úrovni umožňují obchodníkům s lidmi neprůhledné regulační systémy pro transplantace a nedostatečně harmonizované legislativní rámce operovat nadnárodně při náborech obětí, hledání kompliků a kontaktování příjemců obchodovaných orgánů. Byť v některých případech mohou být zdravotničtí pracovníci s obchodníky přímo spolčení, v jiných případech jsou zdravotničtí pracovníci oklamáni a věří, že celé uspořádání je legitimní, což jen podtrhuje míru důmyslnosti manipulativních schopností obchodníků.¹⁰⁶

F. Další nové a vznikající formy kriminality

59. Kriminalita spojená s padělanými zdravotnickými produkty představuje hrozbu pro veřejné zdraví a může vést ke zvýšené nemocnosti a úmrtnosti, vyššímu výskytu nemocí, posilování antimikrobiální rezistence a ztrátě důvěry ve zdravotnické systémy. Nezná geografické hranice a využívá stejné trasy a techniky jako jiné typy nezákonného obchodování.¹⁰⁷ Zločinecké skupiny zneužívají mezer a nesouladů v národní legislativě a systémech trestní justice vycházejících z neexistence odsouhlasených mezinárodních standardů.¹⁰⁸ Nicméně neexistence obecně odsouhlaseného mezinárodního přístupu nebrání vzniku regionálních iniciativ, jako je Úmluva Rady Evropy o padělaných zdravotnických produktech a obdobných trestných činech ohrožujících veřejné zdraví, jež vstoupila v platnost v lednu 2016, a Vzorový zákon Africké unie o regulaci zdravotnických produktů, oficiálně schválený africkými hlavami států a vlád v lednu 2016. Termín „padělané zdravotnické produkty“ (falsified medical products) označuje dle definice schválené Světovým zdravotnickým shromážděním v roce 2017 „zdravotnické produkty, které úmyslně/podvodně uvádějí nepravdivé informace o své identitě, složení nebo zdroji“.¹⁰⁹ Kritéria týkající se práv duševního vlastnictví do této definice nespadají. Úmyslné a podvodné uvádění nepravdivých informací označuje jakoukoliv záměnu, ředění nebo reprodukování schváleného zdravotnického produktu anebo výrobu zdravotnického produktu, jenž není produktem schváleným. Kriminalita spojená s padělanými zdravotnickými produkty výrazně zvýšila svůj dosah díky nezákonnému obchodování přes internet.

60. Další formou kriminality s dopadem na veřejné zdraví, již se věnuje stále větší pozornost, je pašování tabákových výrobků, které též vyžaduje multidisciplinární přístup zahrnující ministerstva zdravotnictví a obchodu, celní orgány, policii a soudní orgány. V září 2018 vstoupil v platnost Protokol o odstranění nezákonného obchodu s tabákovými výrobky k Rámcové úmluvě Světové zdravotnické organizace o kontrole tabáku.

106 Viz Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Assessment Toolkit: Trafficking in Persons for the Purpose of Organ Removal (2015).

107 Viz Světová zdravotnická organizace (WHO), A Study on the Public Health and Socioeconomic Impact of Substandard and Falsified Medical Products (2017); WHO, WHO Global Surveillance and Monitoring System for Substandard and Falsified Medical Products (2017); a Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, The Globalization of Crime: A Transnational Organized Crime Threat Assessment (2010).

108 Viz Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Guide to Good Legislative Practices on Combating Falsified Medical Product-Related Crime (2019).

109 Viz dokument Světového zdravotnického shromáždění č. A70/23, příloha, dodatek 3, odst. 7 (c).

K zabezpečení dodavatelského řetězce tabákových výrobků využívá protokol mezinárodní spolupráci v trestních věcech, což pravděpodobně zajistí rostoucí harmonizaci vnitrostátních přístupů.

61. A konečně námořní kriminalita (maritime crime), jež zahrnuje několik typů trestné činnosti páchané na moři včetně pirátství, se často též označuje za novou a vznikající formu kriminality, vzhledem k množství výzev, jež trestné činy páchané na volném moři přinášejí, značným nesouladům v národních právních rámcích a zásadní roli, kterou při jejich účinném řešení mohou hrát mechanismy mezinárodní spolupráce.¹¹⁰ Příkladem odborné pomoci zaměřené na budování mostů mezi národními orgány je globální Program proti námořní kriminalitě, realizovaný Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu, jež podporuje dialogy mezi státy stejného regionu o vymáhání námořního práva, se zaměřením na tvorbu operačních rámců a standardních operačních postupů, aby hlídání rozsáhlých vodních ploch bylo účinnější a úplnější. Navíc byly založeny a podpořeny regionální sítě v Indickém oceánu, jihovýchodní Asii a Guinejském zálivu, jež poskytují fórum pro sdílení trendů a osvědčených postupů.

V. Závěry a doporučení

62. Se zohledněním výsledků regionálních přípravných setkání se 14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici může rozhodnout zvážit následující doporučení členskými státy.

Mezinárodní spolupráce

(a) Založit či posílit příslušné ústřední orgány a zvýšit jejich schopnost spolupracovat prostřednictvím zjednodušených procedur výměny informací a shromažďování důkazů včetně elektronických s cílem rozbít organizované zločinecké a teroristické skupiny;

(b) nadále podporovat regionální sítě justiční spolupráce a usnadňovat aktivní dialog mezi ústředními orgány členských států.

Terorismus ve všech svých formách a projevech

(c) Posílit spolupráci na mezinárodní, regionální a subregionální úrovni při řešení hrozeb terorismu, včetně zahraničních teroristických bojovníků, braní rukojmí kvůli výkupnému a financování terorismu, a podpořit včasné sdílení informací a koordinaci mezi příslušnými orgány i logistickou podporu a budování kapacit odborníků z praxe v tomto ohledu;

(d) vybízet k posilování efektivních komunikačních kanálů a výměny informací, a to též s cílem posílit spolupráci při řešení – mimo jiné – případů spojených se zahraničními teroristickými bojovníky, například prostřednictvím sítí podporovaných Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu;

¹¹⁰ Viz mimo jiné Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, *Maritime Crime: A Manual for Criminal Justice Practitioners* (druhé vydání, 2019).

(e) identifikovat a vyhodnocovat rizika financování terorismu v rámci národních ekonomik, včetně rizik zneužívání prostředků neziskových organizací a charitativních fondů k financování terorismu, a v reakci na to přijímat vhodná opatření;

(f) provádět další výzkumy o spojitostech mezi nadnárodním organizovaným zločinem a terorismem ve všech jeho formách a projevech, s cílem poskytovat tvůrcům politik cenné informace o tom, jak řešit případně existující mezery i související výzvy.

Nové a vznikající formy kriminality

(g) Ve spolupráci s Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu posílit kapacity sběru a analýzy dat o nových a vznikajících formách kriminality a zajistit tvorbu, uskutečňování, monitorování a vyhodnocování komplexních a na důkazech založených politik prevence a potírání těchto forem kriminality, a to se zohledněním jejich nadnárodní povahy, a budovat povědomí a podporu v občanské společnosti, mimo jiné zdůrazňováním odpovědnosti příslušných subjektů soukromého sektoru;

(h) zvážit rozsah vnitrostátní kriminalizace, včetně trestů na hranici, která může umožnit, aby trestné činy byly pokládány za závažné ve smyslu Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, a procesněprávních rámců na vnitrostátní, regionální a mezinárodní úrovni, které mohou pomoci při prevenci a potírání nových a vznikajících forem kriminality, a posílit podporu pro koordinované postupy opřené o dostupné právní nástroje;

(i) posílit schopnost pracovníků orgánů vymáhání práva a trestní justice provádět vyšetřování a stíhání a spolupracovat s mezinárodními a regionální protějšky, a to včetně zvažování vzniku specializovaných jednotek, s cílem rozbít organizované zločinecké skupiny odpovědné za nové a vznikající formy kriminality a bránit jim, aby měly prospěch z výnosů své trestné činnosti.

**Workshop 1. Prevence kriminality
založená na důkazech: statistiky,
indikátory a hodnocení podporující
úspěšné postupy**

**14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici
Kjóto, Japonsko, 20.–27. dubna 2020**

Bod 3 předběžného programu¹¹¹

**Komplexní strategie prevence kriminality směřující k sociálnímu
a ekonomickému rozvoji**

**Workshop 1. Prevence kriminality založená na důkazech:
statistiky, indikátory a hodnocení podporující úspěšné
postupy¹¹²**

Pracovní dokument sestavený sekretariátem

Shrnutí

Tento dokument pojednává o tom, nakolik vytváření poznatků, které mohou být podnětem pro účinné politiky, vyžaduje důkazy v podobě dat, analýz, monitorování a hodnocení.

Základem kvantitativních poznatků jsou různé typy statistik. Data o odhalené a nahlášené trestné činnosti a o reakcích trestní justice se opírají zejména o administrativní záznamy vedené orgány trestní justice. Takovéto záznamy mohou zahrnovat pouze ty trestné činy, které jsou nahlášené nebo si jich úřady samy povšimnou. Naproti tomu údaje vzešlé z průzkumů kriminální viktimizace poskytují komplexnější přehled o trestné činnosti, a to včetně té její části, která zůstává nenahlášená („temná míra“ kriminality). Existují i další nástroje pro kvantifikaci trestných činů, které nejsou nahlášené úřadům, například metodika odhadu vícečetných systémů, která se používá pro měření celkového počtu obětí obchodu s lidmi. Geoprostorové informační systémy a systémy sběru dat provozované občany, jako jsou bezpečnostní audity prováděné na místní úrovni, doplňují národní statistické systémy tím, že poskytují klíčové informace pro prevenci kriminality. Třebaže se díky mnoha snahám zlepšila kvalita a dostupnost statistik o kriminalitě a trestní justici, je ještě zapotřebí překonat závažné nedostatky prostřednictvím odborné pomoci a rozvoje mezinárodních standardů.

111 A/CONF.234/1.

112 Sekretariát by rád vyjádřil vděčnost členům sítě institutů programu OSN pro prevenci kriminality a trestní justici, zejména Mezinárodnímu centru pro prevenci kriminality, za pomoc s přípravou a organizací tohoto workshopu.

Systematický a konzistentní rámec indikátorů umožňuje zaujmout holistický přístup k měření trestné činnosti. V souladu s tím Úřad OSN pro drogy a kriminalitu prosazuje komplexní rámec měření, který klade důraz na kvalitu dat a podporuje srovnatelnost dat prostřednictvím standardizovaných metodik tvorby dat.

Analytické výzkumy, jež využívají kvalitativní i kvantitativní důkazy o kriminalitě a souvisejících faktorech, jsou též klíčové pro rozvoj tvorby politik opřených o znalosti. Takovéto výzkumy vyžadují množství zdrojů o konvenčním i organizovaném zločinu, aby se vytvořila důkazní báze na mezinárodní, národní i místní úrovni. Tuto myšlenku dobře ztělesňují podcíle a indikátory cílů udržitelného rozvoje. Pro řešení kriminálních situací, hrozeb, které představují, a potřeb prevence na mezinárodní, regionální, národní a místní úrovni lze využívat speciální analytické nástroje. Mezinárodní analýzy mohou poskytnout vhled do trendů a vzorců s cílem podpořit globální a regionální politická rozhodnutí, zatímco celostátní a místní analýzy mohou odhalit dopad kriminality na občany a identifikovat typ zacílených preventivních opatření, která jsou zapotřebí.

Náležitě realizovaná hodnocení umožňují prohlubovat porozumění faktorům úspěchu při tvorbě politik. Hodnocení poskytuje vhled nejen do toho, co funguje, ale také proč to funguje a jak lze danou politiku úspěšně realizovat v různých kontextech. Hlavním faktorem úspěchu „dobrého hodnocení“ je, nakolik shromážděné důkazy využijí tvůrci politik. „Normy a standardy pro hodnocení“ vydané Hodnotící skupinou OSN se touto zásadní otázkou zabývají prostřednictvím dvou typů standardů: na straně dodavatelů jde o standardy týkající se evaluačních produktů, poskytovaných doporučení a šíření výsledků; a na straně uživatelů o standardy zajišťující, že se výsledky hodnocení integrují a že následuje systematická reakce a návazné kroky.

Příběh představený v tomto dokumentu ukazuje, že je zapotřebí posílit dostupnost, kvalitu a srovnatelnost administrativních údajů i dat z výběrových šetření týkajících se kriminality a trestní justice. Rozvoj vysoce kvalitního a komplexního národního systému statistik trestní justice vyžaduje silný národní statistický rámec, který zajišťuje nejen tvorbu, ale také mezi-sektorovou integraci a analýzu dat o kriminalitě a trestní justici vytvářených různými institucemi. Takovéto systémy lze posilovat využitím obecných statistických rámců (jako je Mezinárodní klasifikace trestné činnosti pro statistické účely) a uznávaných metodik a nástrojů (jako je *Manuál průzkumů korupce: metodické pokyny pro měření úplatkářství a dalších forem korupce výběrovými šetřeními*, sestavený Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu a Rozvojovým programem OSN). Je důležité, aby sběr, analýza a šíření dat byly vhodné též pro monitoring naplňování příslušných cílů udržitelného rozvoje jako celku i – díky patričnímu rozčlenění údajů – v podskupinách obyvatelstva, jako jsou ženy a dívky, aby „nikdo nebyl opomenut“.

Tento dokument též ukazuje význam analytických nástrojů, které mohou tvůrce politik podpořit při využívání důkazů pro tvorbu účinných politik na mezinárodní i místní úrovni. Příkladem takového nástroje jsou regionální hodnocení hrozeb organizovaného zločinu, která propojují kvantitativní a kvalitativní informace o několika trzích organizovaného zločinu, aby identifikovaly hrozbu, kterou organizovaný zločin v daném regionu představuje. Osvědčené postupy a zavedené standardy mohou podpořit vytváření národních a místních důkazních bází prevence kriminality a také umožnit realizaci monitoringu cílů udržitelného rozvoje. Kromě toho jsou zapotřebí inovativní analytické nástroje pro pochopení těch aspektů kriminality, které se obtížně zachycují, jako je skrytá část trestné činnosti nebo nezákonné finanční toky.

Tento dokument také zdůrazňuje potřebu integrovat hodnocení do procesu tvorby politik, a tím zajistit, aby iniciativy v oblasti prevence kriminality měly potřebné zdroje pro provádění hodnocení. Navíc zdůrazňuje i význam rozvoje silných národních hodnotících systémů, které zajistí dostupnost hodnotících důkazů pro tvorbu politik a pro utváření procesu posuzování cílů udržitelného rozvoje a zároveň podpoří evaluační kulturu realizací vysoce kvalitních hodnotících procesů na všech úrovních.

I. Úvod

1. Prevence kriminality zůstává svou povahou nesmírně komplexní. Kriminalita a násilí mají mnoho diferencovaných faktorů, jež jsou vzájemně propojené a existují ve stavu neustálé změny. Koncept prevence se opírá o myšlenku, že kriminalita a viktimizace jsou podmíněny mnoha příčinnými či skrytými faktory. Ty jsou výsledkem širokého spektra faktorů a okolností, které ovlivňují životy jedinců a rodin v době jejich dospívání, a místních prostředí i situací a příležitostí, které usnadňují viktimizaci a recidivu.¹¹³

2. Jak se uvádí v publikaci *Příručka k pokynům pro prevenci kriminality: jak zařídit, aby fungovaly* (Handbook on the Crime Prevention Guidelines: Making Them Work), vydané Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu, „určení toho, které faktory jsou spojené s různými typy trestné činnosti, může vést k tvorbě souboru strategií a programů, jež mají změnit tyto faktory a předejít výskytu těchto trestných činů nebo ho omezit“. Tyto skryté či příčinné faktory se často označují jako rizikové faktory a zahrnují dynamiku ovlivňující makrosociální a makroekonomické podmínky; faktory ovlivňující jednotlivé země a místní prostředí a komunity; faktory týkající se rodiny a blízkých vztahů; a faktory ovlivňující jedince.¹¹⁴

3. Hospodářská a sociální rada přijala dva soubory pokynů pro prevenci kriminality, v roce 1995¹¹⁵ a v roce 2002.¹¹⁶ Ve své rezoluci č. 56/261 přijaté roku 2002 vybidlo Valné shromáždění státy mimo jiné k tomu, aby podpořily prosazování úzké spolupráce mezi sektory, jako jsou justice, zdravotnictví, školství a bydlení, s cílem podpořit účinnou prevenci kriminality a práci s občanskou společností. Kromě toho je prevence kriminality také průřezovou dimenzí cílů udržitelného rozvoje, neboť mnoho z cílů zahrnuje úsilí o rozvoj prostředí, které podporuje rovné příležitosti pro všechny jedince a zároveň odstraňuje rizikové faktory kriminality a násilí.

4. Prevence kriminality se do značné míry opírá o tvůrce politik, kteří musejí být informováni a využívat při řešení problémů spolehlivé důkazy. Toto využívání spolehlivých důkazů musí probíhat na všech úrovních – mezinárodní, národní, místní a obecní –, aby bylo zajištěno, že se politiky holisticky integrují a zároveň přizpůsobují konkrétním potřebám a problémům různých komunit.

5. Pro tvorbu politik opřených o znalosti jsou zapotřebí různé typy důkazů. Například statistické informace, jako jsou trendy kriminálních jevů, ukazují rozsah daných jevů, kdežto poznatky o vývoji klíčových rizikových a odolnostních faktorů, vzešlé z longitudinálních analýz, nabízejí hloubkové porozumění nezbytné pro vytváření komplexních politik. Kromě toho tvorba politik založených na důkazech závisí i na dobrém poznání toho, v čem spočívají osvědčené postupy, a na hlubokém porozumění faktorům úspěchu, které lze získat z náležitě provedených hodnocení. Hodnocení poskytují vhled

113 Handbook on the Crime Prevention Guidelines: Making Them Work, Criminal Justice Handbook Series (publikace OSN, prodejní č. E.10.IV.9), s. 10.

114 Tamtéž.

115 Guidelines for cooperation and technical assistance in the field of urban crime prevention (rezoluce Hospodářské a sociální rady č. 1995/9, příloha).

116 Guidelines for the Prevention of Crime (rezoluce Hospodářské a sociální rady č. 2002/13, příloha).

nejen do toho, co funguje, ale také proč to funguje a co by se při realizaci dané politiky mělo zohlednit v různých kontextech.

6. Vládnutí představuje průřezovou dimenzi rozhodování a tvorby politik založených na důkazech. Přístup k informacím, spolupráce na procesech budování znalostí a zapojení všech příslušných aktérů – včetně občanů a komunit – do plánování a tvorby politik jsou základními podmínkami prevence kriminality založené na důkazech. Partnerství a sdílená odpovědnost tvoří základ přístupu OSN k prevenci kriminality i k udržitelnému rozvoji, a to prostřednictvím Pokynů pro prevenci kriminality a Agendy pro udržitelný rozvoj 2030.

II. Prevence kriminality založená na důkazech

A. Statistika jako primární nástroj pro porozumění kriminalitě a ovlivňování politik prevence kriminality

7. Statistika hraje v prevenci kriminality založené na důkazech přední roli: vytváří základ pro sdílené porozumění kriminálním jevům i souvisejícím rizikovým a odolnostním faktorům, které lze řešit prostřednictvím programů založených na důkazech. Poznání základních faktů o kriminalitě – jako je rozšířenost různých typů trestné činnosti a jejich trendy, geografická distribuce a nejhroženější skupiny obyvatel – má zásadní význam pro stanovení prioritních oblastí preventivních intervencí.

8. Tvorbu politik mohou ovlivňovat různé typy statistik. Data vytvářená orgány vyvíjející práva a justičními orgány se opírají o administrativní záznamy z různých fází trestního řízení. Mohou sice poskytnout celkový obraz některých vzorců a trendů, avšak nezachycují celý fenomén kriminality, jelikož zahrnují pouze trestnou činnost, která je odhalena nebo nahlášena. Jsou výrazně ovlivněny vládními prioritami a kapacitami pro řešení problému kriminality.

9. Statistiky vzešlé z výběrových šetření (zaměřených na domácnosti, firmy nebo konkrétní aktéry v systému trestní justice) lépe zachycují celkový obraz kriminality, protože dokážou změřit „skrytou míru“ (dark figure) kriminality, o níž se úřady nedozvídají. Takovéto průzkumy poskytují informace o kontextech, v nichž se trestné činy páchají, a o charakteristikách obětí a pachatelů, avšak nedokážou popsat kriminalitu „bez obětí“, jako je trestná činnost na volně žijících živočiších a rostlinách.

10. Statistické informace mohou též identifikovat ochranné a rizikové faktory. Například statistiky vražd podle typu mechanismu usmrcení mohou osvětlit roli střelných zbraní ve vraždách a data o vztazích mezi oběťmi a pachateli zase mohou poskytnout informace o domácím násilí.

11. V úsilí o porozumění kriminalitě hrají roli i další typy a zdroje statistik. Patří mezi ně data ze zdravotnictví a kontextuální data o relevantních aspektech, jako jsou urbanizace, nerovnost či situace týkající se zákonnosti. Šíře a hloubka porozumění, jež tyto zdroje poskytují, lépe informují ty, kdo rozhodují, o rizikových a odolnostních faktorech ovlivňujících kriminalitu. Tyto statistiky rovněž umožňují více zohledňovat vliv kontextu a prostředí.

12. Náležitěmu integrovanému využívání statistik z různých odvětví pro porozumění kriminalitě mohou bránit dvě hlavní překážky: technické obtíže při propojování databází a řídicí struktury omezující dostupnost. Větší harmonizace metod sběru dat prostřednictvím silných národních statistických rámců a rozvoj kultury sdílení informací, kooperativních procesů a transparentnosti posilují příležitosti k integraci dat a ke zlepšování popisu kriminality, jejích základních příčin i rizikových a odolnostních faktorů.

B. Indikátory monitorování kriminality

13. Obvykle se rozlišuje mezi indikátory, které dokážou změřit vstupy, procesy a výsledky politik. Monitorovací rámec cílů udržitelného rozvoje je dobrým příkladem systému indikátorů – většinou indikátorů výsledků –, který umožňuje sledovat pokrok na národní úrovni a srovnávat situace po celém světě. Indikátory mohou také zemím či místním orgánům poskytnout šablonu pro rozvoj detailnějších, přizpůsobených pohledů na jednotlivé situace.

Agenda pro udržitelný rozvoj 2030 a související podcíle/indikátory relevantní pro statistiky kriminality a trestní justice

<i>Oblast politiky</i>	<i>Podcíl</i>	<i>Indikátory</i>
Snížení násilí	16.1 Výrazně snížit všechny formy násilí a související míru úmrtnosti všude na světě	16.1.1 Počet obětí úmyslných vražd na 100 000 obyvatel podle pohlaví a věku 16.1.3 Podíl obyvatel vystavených v posledních 12 měsících fyzickému, psychickému nebo sexuálnímu násilí 16.1.4 Podíl obyvatel, kteří se cítí bezpečně, když po oblasti, kde žijí, chodí sami
	11.7 Do roku 2030 zajistit všeobecný přístup k bezpečné, inkluzivní a přístupné městské zeleni a veřejnému prostoru, zejména pro ženy a děti, starší osoby a osoby se zdravotním postižením	11.7.2 Podíl osob, které se za posledních 12 měsíců staly obětmi fyzického nebo sexuálního obtěžování, podle pohlaví, věku, zdravotního postižení a místa výskytu
	5.2 Eliminovat všechny formy násilí vůči ženám a dívkám ve veřejné i soukromé sféře, včetně obchodu s lidmi a sexuálního či jiného vykořisťování	5.2.1 Podíl žen a dívek ve věku 15 let a starších a majících nyní nebo dříve partnera, které byly v posledních 12 měsících vystaveny fyzickému, sexuálnímu nebo psychickému násilí ze strany současného nebo bývalého intimního partnera, podle formy násilí a věku 5.2.2 Podíl žen a dívek ve věku 15 let a starších, které byly v posledních 12 měsících vystaveny sexuálnímu násilí ze strany jiných osob než intimních partnerů, podle věku a místa výskytu

Organizovaný zločin a nezákonný obchod	16.2 Skoncovat se zneužíváním, vykořisťováním a obchodem s lidmi a všemi formami násilí na dětech a jejich mučením	16.2.2 Počet obětí obchodování s lidmi na 100 000 obyvatel podle pohlaví, věku a formy vykořisťování
	16.4 Do roku 2030 výrazně snížit pohyb nezákonných finančních prostředků a zbraní, usilovat o navrácení odcizeného majetku a bojovat proti všem formám organizovaného zločinu	16.4.1 Celková hodnota příchozích a odchozích nezákonných finančních toků (v současných amerických dolarech) 16.4.2 Podíl zabavených, nalezených nebo odevzdaných zbraní, jejichž nezákonný původ nebo kontext byl vysledován nebo zjištěn příslušným orgánem v souladu s mezinárodními nástroji
	15.7 Přijmout neodkladná opatření ke skoncování s pytláčením chráněných druhů rostlin a živočichů a nezákonným obchodem s nimi a řešit nabídku nelegálních produktů z volně žijících rostlin a živočichů i poptávku po nich	15.7.1 Podíl obchodovaných volně žijících rostlin a živočichů, kteří byli upytlačeni nebo s nimi bylo nezákonně obchodováno
Přístup ke spravedlnosti, korupce a zákonnost	16.3 Podporovat zákonnost na národní i mezinárodní úrovni a zajistit rovný přístup ke spravedlnosti pro všechny	16.3.1 Podíl obětí násilí za posledních 12 měsíců, které svou viktimizaci nahlásily příslušným orgánům anebo využily jiných oficiálně uznávaných mechanismů řešení konfliktů 16.3.2 Podíl neodsouzených vězňů na celkové vězeňské populaci
	16.5 Podstatně omezit korupci a úplatkářství ve všech formách	16.5.1 Podíl osob, které za posledních 12 měsíců měly alespoň jeden kontakt s veřejným činitelem a zaplatily úplatek veřejnému činiteli anebo byly těmito veřejnými činiteli o úplatek požádány 16.5.2 Podíl firem, které za posledních 12 měsíců měly alespoň jeden kontakt s veřejným činitelem a zaplatily úplatek veřejnému činiteli anebo byly těmito veřejnými činiteli o úplatek požádány

14. Pro výběr indikátorů a vytvoření rámce indikátorů lze využít řadu kritérií. Dobrý indikátor by měl být specifický, relevantní, sledovatelný, snadno interpretovatelný a citlivý na změny, a tudíž schopný odrážet probíhající změny. Při posuzování rámce indikátorů je důležitým kritériem kvality systémová provázanost.

C. Holistický přístup ke kvalitě dat

15. Podle Rámce OSN pro zajištění kvality statistik by se poskytovatelé dat měli snažit splňovat specifický soubor kritérií, aby vytvářeli vysoce kvalitní data.¹¹⁷ K těmto kritériím lze přidat ještě tři další rozměry kvality dat:

(a) *Reprezentativnost*: ilustrovat všechny pohledy na určitý jev. V kontextu kriminality například průzkumy viktimizace zajišťují, aby v systémech statistik kriminality byly spravedlivě zastoupeny a zahrnuty pohledy a zkušenosti obětí;

(b) *rozčlenění*: poskytnout lepší porozumění kriminálním jevům a zacílenější politice prevence kriminality. Statistika kriminality charakterizuje řada atributů: (a) atributy trestné činnosti, například motivace a okolnosti; (b) atributy obětí, například gender, věk, úroveň vzdělání, socioekonomické zázemí, povolání, hlavní bydliště a vztah k původci trestného činu; (c) atributy pachatelů, například gender, věk, úroveň vzdělání, socioekonomické zázemí, povolání, hlavní bydliště a vztah k oběti trestného činu; (d) čas; (e) geografické atributy;

(c) *lokalizace*: využívání lokalizovaných dat a geografických informačních systémů je velmi cenné nejenom pro statistiku kriminality, ale také pro lepší informovanost o prostorovém rozložení rizikových a odolnostních faktorů, a tím i pro lepší rozvoj komunitních, lokalizovaných preventivních politik a iniciativ.

D. Výzvy a příležitosti pro sběr dat na mezinárodní, národní a místní úrovni

16. Sběr dat je nedílnou součástí podpory kultury orientované na data a nezbytnou podmínkou náležité tvorby politik založených na důkazech. Tento oddíl zkoumá hlavní výzvy, jimž aktéři na všech úrovních čelí v procesu sběru vysoce kvalitních, využitelných dat, a identifikuje existující nástroje pro řešení těchto výzev.

17. Na mezinárodní úrovni jsou dvěma hlavními výzvami pro podporu kultury orientované na data dostupnost a srovnatelnost. Jelikož úroveň statistických kapacit jednotlivých zemí se liší, v méně rozvinutých regionech snižují spolehlivost poznatků informační mezery. A srovnatelnost důkazů sestavených různými zeměmi je navíc oslabena i odlišností konceptů, metod a kvality dat. Mezinárodní klasifikace trestné činnosti pro statistické účely pomáhá některé z těchto výzev překonat harmonizací způsobu, jak lze údaje o kriminalitě klasifikovat. Ačkoliv tento rámec umožňuje standardizovat sběr, analýzu a šíření dat, přetrvává zřetelný nedostatek metodických standardů řídicích sběr, zpracování, analýzu a interpretaci dat pro účely jejich srovnatelnosti.

18. Mnoho systémů statistik o kriminalitě a trestní justici na národní úrovni je stále slabých kvůli kombinaci různých faktorů včetně nedostatku zdrojů, koordinace a odborných dovedností. Pro posílení těchto systémů jsou nezbytné aktivity zaměřené na budování kapacit. V posledních několika letech výrazně vzrostla poptávka po odborné pomoci

¹¹⁷ Výbor hlavních statistiků systému OSN, „UN Statistics Quality Assurance Framework: including a generic statistical quality assurance framework for a UN agency“ (září 2016).

a školicích aktivitách týkajících se statistik o kriminalitě a trestní justici, a to ve vztahu k přijetí a implementaci nových standardů, jako je Mezinárodní klasifikace trestné činnosti pro statistické účely či Latinskoamerická a karibská iniciativa pro průzkum kriminální viktimizace, a k potřebám vyvstávajícím z národních monitoringů podílů cílů udržitelného rozvoje (E/CN.3/2019/19, odst. 17).

19. Místní orgány, zvláště obce, jsou cennými sběrateli dat a mohou výrazně přispívat k porozumění místním kontextům a problémům. Například místní a obecní úřady shromažďují data prostřednictvím obecní policie i dalších služeb, jako jsou orgány zabývající se bydlením a městským plánováním či komunitní služby (přístup k vodě a hygienickým zařízením, rekreace a volný čas, programy pro ohrožené skupiny, komunitní zdravotní služby atd.). Avšak při vytváření kvalitních dat čelí místní úřady mnoha výzvám, jednak spjatým s jejich kapacitami, jednak institucionálním, technickým a metodickým. Místní bezpečnostní audity jsou jedním z úspěšných nástrojů, které mohou místní samosprávy a obce využívat pro rozvoj hlubokého a diferencovaného porozumění místním kontextům, a Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) je podporuje. Audity propojují rozčleněné administrativní údaje o kriminalitě a rizikových a odolnostních faktorech a údaje o prostředí na úrovni komunit (o bydlení, infrastruktuře, dopravě, městském plánování, službách atd.) s kvalitativními údaji shromážděnými z fokusních skupin sestávajících z místních aktérů a občanů i prostřednictvím dalších typů kvalitativních metod (výzkumné procházky, zúčastněné pozorování atd.). Při přípravě místních bezpečnostních auditů je klíčové zapojit všechny relevantní aktéry i komunitu. Audity jsou velmi užitečné nástroje pro tvorbu místních politik prevence kriminality, neboť je lze snadno začlenit do programového cyklu jakožto součást jak navrhování a plánování strategií prevence kriminality (prostřednictvím participativních aktivit řešení problémů), tak procesů monitorování a vyhodnocování (prostřednictvím důkladné revize stávajících politik, programů a postupů v oblasti prevence kriminality).¹¹⁸ V rámci své práce v oblasti komunitní a na důkazech založené prevence kriminality podporuje UNODC místní samosprávy při provádění místních bezpečnostních auditů, což prohlubuje porozumění trendům kriminality a viktimizace a slouží jako základ pro revizi místních politik prevence kriminality a bezpečnosti.^{119, 120}

20. Obrovské množství osobních údajů vytvářejí též občané, zejména v podobě rozsáhlých souborů nestrukturovaných dat označovaných jako „velká data“ (big data). Nové technologie a globalizace internetu věci a propojených objektů umožňují jedincům podílet se na procesech sběru dat a smysluplně ovlivňovat tvorbu politik. Cílem sběru dat provozovaného občany je využívat možností, které velká data a internet věci nabízejí, k tomu, aby jedinci mohli jedinečným a přímým způsobem představit svůj pohled na věc. V oblasti veřejného bezpečí a prevence kriminality je uplatnitelnost tohoto přístupu vysoce cenná. Konkrétním příkladem je rozvoj a rozsáhlé šíření a využívání mobilní aplikace SafetiPin, která prostřednictvím crowdsourcingu sbírá data a informace o nebezpečí ve městech. SafetiPin se zrodil z potřeby zlepšit bezpečnost veřejných prostranství pro

118 Sohail Husain, *Guidance on Local Safety Audits: A Compendium of International Practice* (Paříž, Evropské fórum pro bezpečnost měst, 2007).

119 <https://auditoriadeseuridad-cdeunodc.org>.

120 <https://www.cali.gov.co/observatorios>.

indické ženy a ukázal se jako úspěšný příklad nástroje shromažďování poznatků provozovaného občany.¹²¹

E. Mezinárodní nástroje pro sběr a analýzu dat

21. Existují různé mezinárodní nástroje pro sběr a analýzu dat, které mohou mezinárodnímu společenství a národním orgánům poskytovat informace o globálních a regionálních trendech, vzorcích a hrozbách, a ovlivňovat tak tvorbu politik v oblasti prevence kriminality.

22. Průzkum OSN o trendech kriminality a fungování systémů trestní justice (United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems) se opírá o síť národních kontaktních míst, která mají podobu institucí a úředníků určených jednotlivými zeměmi a mají odbornou kapacitu vytvářet data o kriminalitě a trestní justici. K roku 2016 bylo určeno zhruba 130 kontaktních míst.

23. *Globální studie o vraždách* (Global Study on Homicide) představuje od roku 2011 významný nástroj pro mezinárodní srovnávání míry násilí. Vykresluje obrázek fenoménu vyznačujícího se velkými rozdíly v distribuci, demografii, typologiích a mechanismech. Opírá se – vedle dalších zdrojů – o soubor statistických údajů o vraždách spravovaný Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) (celkový počet obětí vražd, rozčlenění obětí vražd podle pohlaví a věku, podle mechanismu usmrcení – střelná zbraň, ostrý předmět nebo jiné – a podle pachatele/kontextu trestného činu – rodinný příslušník/intimní partner, organizovaný zločin, gang, loupež nebo jiné).

24. *Globální zpráva o obchodování lidmi* (Global Report on Trafficking in Persons), vydávaná jednou za dva roky z pověření Valného shromáždění prostřednictvím Globálního akčního plánu OSN pro boj proti obchodování s lidmi, poskytuje přehled vzorců a toků obchodu s lidmi na globální, regionální a národní úrovni, především na základě odhalených případů obchodování. Jelikož UNODC systematicky sbírá data o obchodování s lidmi již více než deset let, jsou informace o trendech představeny ve vztahu k širokému spektru indikátorů, což může tvůrcům politik poskytnout informace o postupně probíhajících změnách.

25. *Celosvětová zpráva o trestné činnosti na volně žijících živočiších a rostlinách: obchodování s chráněnými druhy* (World Wildlife Crime Report: Trafficking in Protected Species) od roku 2016 vyhodnocuje situaci týkající se trestné činnosti na volně žijících živočiších a rostlinách (wildlife crime) se zaměřením na obchodování s jejich konkrétními chráněnými druhy a zevrubně posuzuje povahu a rozsah tohoto problému na globální úrovni.

26. V rámci *Studie OSN o střelných zbraních 2015* (UNODC Study on Firearms 2015) se rozvinul celosvětový systém sběru dat o obchodování se střelnými zbraněmi na základě oficiálních informací o zabavených zbraních, shromážděných a poskytnutých

121 Kalpana Viswanath a Ashish Basu, „SafetiPin: an innovative mobile app to collect data on women's safety in Indian cities“, *Gender and Development*, roč. 23, č. 1 (březen 2015), s. 45–60.

členskými státy. Zpracováním studie UNODC nejen vytvořil struktury pro systematickou analýzu a sběr dat, ale také posílil kapacity pro dlouhodobý sběr národních dat ve státech, kde toto bylo výzvou.

27. Za poslední desetiletí zpracoval UNODC celou řadu zpráv o nadnárodním organizovaném zločinu, včetně série regionálních hodnocení hrozeb a jedné globální zprávy. S ohledem na to, že kriminální trhy jsou často vzájemně propojené, jsou v hodnoceníh hrozeb nadnárodního organizovaného zločinu popsány mechanismy celé škály kriminálních aktivit včetně trhů s nelegálními drogami, obchodování s lidmi, nelegálního obchodu s volně žijícími živočichy a rostlinami, ukládání toxického a elektronického odpadu, falšovaných výrobků, pašování migrantů, padělaných zdravotnických produktů a nezákonného obchodování s ropou, minerály a dalšími přírodními zdroji. Hodnocení hrozeb nadnárodního organizovaného zločinu dávají tyto toky kontrabandu do kontextu regionálního rozvoje a poté probírají dopad organizovaného zločinu na sociální, ekonomickou a politickou stabilitu. Tato hodnocení se opírají o data pocházející z oficiálních zdrojů UNODC, ale zahrnují také statistiky a kvalitativní informace získané z obchodních údajů, akademických výzkumů, rozhovorů, soudních případů a dalších zdrojů.

F. Mezinárodní standardy a globální úsilí o zlepšování statistik kriminality

28. Statistická komise a Komise pro prevenci kriminality a trestní justici diskutovaly při mnoha příležitostech o způsobech, jak zlepšovat kvalitu a dostupnost statistik kriminality na národní i mezinárodní úrovni. V roce 2013 obě komise přijaly cestovní mapu pro statistiky kriminality, což přineslo významné výsledky, pokud jde o tvorbu nových mezinárodních standardů, poskytování konkrétní pomoci při vývoji nových nebo vylepšených státem vlastněných systémů sběru dat či lepší pokrytí a relevanci mezinárodních souborů dat a analytických zpráv. Mezi úspěchy patří zejména: (a) vznik a implementace Mezinárodní klasifikace trestné činnosti pro statistické účely, kterou jednotlivé země postupně implementují jakožto globální nástroj pro standardizaci statistik kriminality napříč jurisdikcemi a institucemi trestní justice; (b) vznik a implementace nových metodik měření nekonvenčních trestných činů, například metodiky odhadu vícečetných systémů (multiple systems estimation) pro výpočet celkového počtu obětí obchodu s lidmi (včetně těch, které úřady nezaznamenají); (c) úprava globálního systému sběru dat (Průzkum OSN o trendech kriminality a fungování systémů trestní justice) a rozšíření globálního souboru dat o vraždách jednak o více údajů týkajících se typologie vražd a informací o kvalitě národních dat, jednak o další vydání (2019) *Globální studie o vraždách*; a (d) různá inovativní regionální a globální partnerství podporující národní kapacity pro zlepšování statistik kriminality, především prostřednictvím modelu „center excelence“, která UNODC založil v partnerství s národními statistickými úřady v Mexiku a nověji i v Korejské republice.

29. V roce 2019 Statistická komise přijala aktualizovanou cestovní mapu, která nazývá na výsledky cestovní mapy z roku 2013 a stanovuje řadu kroků k dalšímu řešení mezer ve statistikách kriminality, jež se týkají metodických nástrojů, národních kapacit pro tvorbu a šíření statistik kriminality a mezinárodního sběru a analýzy dat. Hlavní cíle pro nejbližších pět let jsou: vznik řady nových metodických nástrojů; využití velkých dat k získávání informací o makrodynamice kriminality; poskytování podpory zemím

prostřednictvím regionálních a globálních programů a cílené vnitrostátní pomoci při implementaci mezinárodních standardů a při certifikaci kvality národních procesů v oblasti statistik kriminality; a tvorba globálních souborů dat a globálních analytických zpráv informujících mezinárodní společenství o dynamice a hrozbách kriminality.

30. Mezinárodní klasifikace trestné činnosti pro statistické účely,¹²² jeden z významných výsledků cestovní mapy z roku 2013, poskytuje všem státům rámec pro používání mezinárodně odsouhlasených konceptů, definicí a principů s cílem posílit konzistentnost a mezinárodní srovnatelnost statistik kriminality. Výhody přijetí Mezinárodní klasifikace trestné činnosti pro statistické účely jsou dvojí: zaprvé zvyšuje srovnatelnost statistik kriminality mezi státy a zadruhé pomáhá budovat kapacity podporou osvědčených postupů sběru dat, která jsou v souladu s mezinárodními standardy. Je v plánu doplnit tuto klasifikaci prováděcími příručkami a odbornou pomocí, aby bylo zajištěno, že ji každý stát dokáže realizovat.

31. *Manuál pro rozvoj systému statistik trestní justice* (Manual for the Development of a System of Criminal Justice Statistics), jež sestavila OSN, představuje obecný rámec pro rozvoj národních systémů statistik trestní justice. Poskytuje základní statistické nástroje pro sběr dat, jako jsou dotazníky, informační výstupy, zprávy, klasifikace, definice a viktimologické otázky, s cílem zlepšit srovnatelnost národních přístupů.

32. *Manuál průzkumů viktimizace* (Manual on Victimization Surveys), jež sestavil UNODC a Ekonomická komise OSN pro Evropu, zavádí systematický přístup a nabízí zemím harmonizovanou metodiku pro začleňování údajů o kriminalitě zaměřených na občany i pro přístup k „temné míře“ kriminality. Tato publikace poskytuje komplexní zdroj informací pro přípravu národních průzkumů viktimizace. Pojednává o zásadních otázkách, jako jsou tvorba dotazníků, metody rozhovoru a analýza a šíření dat.

33. *Manuál průzkumů korupce: metodické pokyny pro měření úplatkářství a dalších forem korupce výběrovými šetřeními* (Manual on Corruption Surveys: Methodological Guidelines on the Measurement of Bribery and Other Forms of Corruption through Sample Surveys), jež nedávno vydal UNODC a Rozvojový program OSN, pomáhá při měření úplatkářství a dalších forem korupce výběrovými šetřeními.

34. *Pokyny pro vytváření statistik násilí na ženách: statistická šetření* (Guidelines for Producing Statistics on Violence against Women: Statistical Surveys), vydané Statistickým oddělením Odboru OSN pro ekonomické a sociální záležitosti (UN DESA), poskytují pokyny pro sběr, zpracovávání, šíření a analýzu dat o násilí na ženách. Tato publikace představuje koncepty, definice a požadavky na data pro měření násilí na ženách a nabízí pokyny pro plánování, organizaci a implementaci průzkumu násilí na ženách (samostatného nebo specializovaného).

35. Jako nástroje shromažďování údajů určených pro tvorbu politik založených na důkazech lze využívat i kvalitativní přístupy a přístupy založené na malých datech. Malá

122 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, International Classification of Crime for Statistical Purposes, verze 1.0 (březen 2015).

data (small data) jsou dostupná a snadno zpracovatelná a mohou být užitečným nástrojem pro vykreslení podrobného obrázku současného stavu věcí na daném místě. Toho lze dosáhnout místními bezpečnostními audity a participativními metodami.

36. Dalším nástrojem, který se začal hojně používat pro podporu policejní práce a prevence kriminality, jsou geografické informační systémy. Takovéto systémy lze využívat pro operační, taktické i strategické účely. To zahrnuje mapování vzorců různých typů trestných činů, identifikaci oblastí, kde k trestným činům dochází nejčastěji (hotspots), a identifikaci některých z příčinných faktorů.¹²³ Statistiky založené na geografických informačních systémech hojně využívají obce pro rozvoj diferencovaného prostorového porozumění kriminalitě na svém území. Jsou cenným doplňkem tradičních statistických přístupů při místní implementaci politik prevence kriminality.

G. Další nástroje

37. Četné země, regiony a města založily sledovací střediska, aby se zlepšilo informování o kriminalitě a souvisejících sociálních a ekonomických problémech i porozumění těmto jevům. Hlavním cílem středisek pro sledování kriminality (crime observatories) je ovlivňovat politická rozhodnutí na základě informací, které přesahují rámec statistik kriminality. Opírají se o partnerství mezi veřejnými, kvaziveřejnými a/ nebo soukromými aktéry (jako jsou obecní služby, dopravní služby, instituce zajišťující sociální bydlení, majitelé bytů, firmy a obchodníci), aby získaly přístup k datům z každého sektoru. Často vytvářejí a využívají geografické informační systémy, průzkumy viktimizace a strachu z kriminality a selfreportová šetření delikvence i informace z kvalitativních rozhovorů a fokusních skupin, aby dospěly ke komplexnímu chápání lokální kriminality a násilí.¹²⁴

38. Roku 2010 UNODC a mexický Národní institut pro statistiku a geografii (INEGI) založily Centrum excelence pro statistické informace o vládnutí, obětech kriminality, veřejném bezpečí a spravedlnosti. Jeho hlavním cílem je posilovat statistické, analytické a monitorovací kapacity v oblastech vládnutí, viktimizace, veřejného bezpečí a spravedlnosti. Za deset let své existence centrum zlepšilo dialog mezi vnitrostátními aktéry zapojenými do tvorby a využívání statistik a posílilo koordinaci regionálních procesů. Vytvořilo rovněž nové metodické přístupy a podpořilo mnoho zemí v Latinské Americe při provádění průzkumů viktimizace, zlepšování kvality národních statistik kriminality a monitorování indikátorů cílů udržitelného rozvoje týkajících se kriminality. 44. zasedání Rady bezpečnosti deklarovalo, že model center excelence představuje osvědčený postup, který by se měl opakovat. V Korejské republice nedávno UNODC a Korejský statistický úřad (KOSTAT) založily nové centrum tohoto typu, jehož cílem je podporovat země v asijském a pacifickém regionu při zlepšování jejich statistik kriminality a vykazování indikátorů cílů udržitelného rozvoje týkajících se kriminality a trestní justice.

123 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Handbook on the Crime Prevention Guidelines, s. 60.

124 Tamtéž, s. 59–60.

III. Monitorování a hodnocení

A. Přehled

39. Pro zajištění účinného a efektivního využívání zdrojů jsou monitorování a hodnocení politik a programů nezbytnými nástroji, které mohou těm, kdo rozhodují, poskytovat informace a důkazy o skutečných výsledcích, jichž lze dosáhnout.¹²⁵ V tomto ohledu představují monitorovací a evaluační systémy nedílnou součást programového cyklu, který „uznává jak význam schopnosti poskytovat spolehlivé důkazy (dodavatelská strana), tak význam kapacity uvnitř systému umožňující jedincům a institucím tyto informace využívat (odběratelská strana)“.¹²⁶ Avšak monitorování a hodnocení odkazují k velmi odlišným konceptům a je potřeba je pokládat za komplementární nástroje.

B. Monitorování

40. V monitorovacím a evaluačním systému se monitorování definuje jako „neustálé zkoumání všech pokroků dosažených při realizaci projektu s cílem sledovat jejich soulad s plánem a přijímat nezbytná opatření ke zlepšení výkonu“.¹²⁷

41. Náležité monitorování je v prevenci kriminality zvláště důležité. Efektivní monitorovací systémy umožňují sledovat pokroky a soulad u všech aktérů a identifikovat úspěchy i překážky, a tím podporovat adaptivní způsoby řízení. Avšak třebaže monitorování přispívá k implementaci politik prevence kriminality, nenabízí hloubkovou analýzu dopadů dané politiky. Pro porozumění tomu, jestli daná politika funguje, jak funguje a proč funguje, je zapotřebí hodnocení.

C. Hodnocení: definice a přístupy

42. V roce 2005 Hodnotící skupina OSN (United Nations Evaluation Group) vydala „Standardy pro hodnocení v systému OSN“, které pak v roce 2016 byly aktualizovány a přejmenovány na „Normy a standardy pro hodnocení“, s cílem poskytnout vhodný institucionální rámec pro efektivní řízení hodnotících funkcí. Hodnocení se v dokumentu z roku 2016 definuje jako „posouzení – provedené co nejsystematičtěji a nejneustraněji – aktivity, projektu, programu, strategie, politiky, předmětu, tématu, sektoru, operační oblasti nebo institucionální výkonnosti. Analyzuje míru úspěšnosti očekávaných i neočekávaných výsledků zkoumáním řetězce výsledků, procesů, kontextuálních faktorů a příčinnosti s využitím vhodných kritérií, jako jsou relevance, efektivita, účinnost, dopad a udržitelnost. Hodnocení by mělo poskytnout důvěryhodné, užitečné a na důkazech založené informace, které umožní včasné začlenění jeho zjištění, doporučení a poznatků

125 Rozvojová skupina OSN, Results-Based Management Handbook: Harmonizing RBM Concepts and Approaches for Improved Development Results at Country Level (říjen 2011), s. 2.

126 Hodnotící skupina OSN, National Evaluation Capacity Development: Practical Tips on How to Strengthen National Evaluation Systems – A Report for the United Nations Evaluation Group (UNEG) Task Force on National Evaluation Capacity Development (listopad 2012), s. 7.

127 Hodnotící skupina OSN, „Norms and standards for evaluation“ (červen 2016), s. 30.

do rozhodovacích procesů organizací a aktérů“.¹²⁸ Vedle toho „je zapotřebí do všech fází hodnocení integrovat všeobecně uznávané hodnoty a principy lidských práv a genderové rovnosti“,¹²⁹ a tím podpořit princip „nikdo nezůstává opominut“ (no-one left behind).

43. Hodnocení politik a programů prevence kriminality se obvykle zaměřuje na tři hlavní složky: (a) implementace a uskutečnění cílů a aktivit, nazývané též procesní hodnocení; (b) bezprostřední výsledky a výstupy, ať už očekávané či nikoliv, nazývané též hodnocení výsledků; a (c) středně- a dlouhodobé výsledky a dopady, ať už očekávané či nikoliv, nazývané též hodnocení dopadů.¹³⁰

44. Brigitte Ellefsenová¹³¹ identifikuje tři hlavní přístupy k hodnocení v oblasti prevence kriminality. Na důkazech založený přístup „co funguje?“ (what works?) se ve velké míře opírá o kvantitativní informace (statistická data) a experimentální metody, jako jsou randomizované kontrolované studie. Je to přístup orientovaný na výsledky, jehož cílem je změřit, zda intervence dosáhla zamýšleného účinku. Mezi jeho výhody patří efektivita a odpovědnost, vysoká míra objektivity a nestrannosti a schopnost ovlivňovat rozhodnutí o alokaci zdrojů a identifikovat osvědčené postupy.

45. Avšak přístup „co funguje?“ má i slabiny a omezení. Zaprvé, neprokazuje kauzalitu, ale pouze zjišťuje korelace. Zadruhé, nelze zajistit replikovatelnost. Tento typ hodnocení sice může ukázat, zda intervence v určitém kontextu „fungovala“, nebo ne, avšak neprokáže její replikovatelnost. Politiky prevence kriminality mají širokou a rozmanitou škálu cílů, priorit, aktérů a typů činností. Vzhledem ke svým omezeným metodickým možnostem (experimentální metody a randomizované kontrolované studie) přístupy „co funguje?“ omezují také typ informací využívaných pro hodnocení i škálu parametrů, které lze hodnotit (bezprostřední a středně- a dlouhodobé výsledky). To je pro komplexní politiky příliš omezující.

46. V reakci na tyto nedostatky odborníci na politiky prevence kriminality vyvinuli přístup „co se má dělat?“ (what's to be done?), který se zaměřuje nejen na výsledky, ale také na proces a implementaci. Tento přístup propojuje kvantitativní a kvaziexperimentální metody s případovými studiemi. To umožňuje začlenění kontextových faktorů, a tudíž zvyšuje přenositelnost. Přístupy „co se má dělat?“ začleňují rovněž praxi aktérů a poznatky založené na zkušenostech, což umožňuje vytvářet komplexní řešení pro zlepšování.

47. Zatímco přístupy „co funguje?“ poskytují přímočaré informace o výkonnosti, přístupy „co se má dělat?“ nabízejí diferencovanější analýzu celého procesu veřejné politiky. Avšak třebaže přístupy „co se má dělat?“ berou v potaz kontexty, nezohledňují skutečnost, že konstitutivní součástí každé politiky jsou i geohistorické, sociální a politické kontexty.

128 Tamtéž, s. 10.

129 Tamtéž, s. 12.

130 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Handbook on the Crime Prevention Guidelines.

131 Brigitte Ellefsen, „Evaluating crime prevention: scientific rationality or governmentality?“, Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, roč. 12, č. 2 (listopad 2011), s. 103–127.

48. V reakci na to se kriticko-realistické přístupy soustřeďují na kontext, a zaměřují se tak na otázku, kdo je odpovědný za dosažení požadovaného výsledku, za jakých podmínek a s jakými důsledky. Tyto přístupy triangulují různé metody, aby se dosáhlo lepšího porozumění komplexnosti různých kontextů. Představují tudíž zajímavý hodnotící rámec pro komplexní politiky. Podobně jako přístupy „co se má dělat?“ hodnotí i kriticko-realistické přístupy jak dopady, tak proces, což umožňuje holistické porozumění procesu tvorby politik.

49. Avšak kriticko-realistické hodnocení má určitá významná omezení, především to, že vyžaduje velké investice do zdrojů a také značně rozvinuté soubory dovedností a komplexní výzkumné struktury. Kvůli tomu se velmi těžko používá v kontextech, kde jsou kapacity slabé nebo nedostatečně rozvinuté. Kromě toho je více explorativní než přístupy „co funguje?“ a „co se má dělat?“ a jeho výsledky jsou nepředvídatelné.

D. Klíčové faktory úspěchu hodnocení podporujícího tvorbu politik prevence kriminality

50. Podle *Příručky pro hodnocení: pokynů pro navrhování, provádění a využívání nezávislých hodnocení v UNODC*, vydané Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), dobré hodnocení: (a) ovlivňuje tvorbu politik poskytnutím užitečných doporučení, (b) podporuje angažovanost a propojení různých aktérů poskytnutím spolehlivých a relevantních důkazů a (c) podporuje systémy řízení založené na výsledcích.

51. Tudíž hlavním faktorem úspěchu „dobrého hodnocení“ podporujícího tvorbu politik je to, nakolik tvůrci politik využijí shromážděné důkazy. „Normy a standardy pro hodnocení“ vydané Hodnotící skupinou OSN se touto zásadní otázkou zabývají prostřednictvím dvou typů standardů. Zaprvé, na straně dodavatelů by se evaluační produkty, poskytovaná doporučení a šíření výsledků měly rozvíjet a plánovat podle potřeb zamýšlených uživatelů. Zadruhé, uživatelé (organizace a instituce) by měly zajistit, že se výsledky hodnocení integrují a že následuje systematická reakce a návazné kroky.

52. Při vytváření hodnotících systémů je nezbytné definovat koncept „úspěchu“, jenž pro různé aktéry může mít různý význam. Může se též lišit v závislosti na zvolených kritériích, časovém rámci (krátkodobé versus dlouhodobé dopady) i na tom, jak kvalitně se měří. V souladu s tím je u systémů hodnotících výsledky a dopady důležité vyhnout se definici úspěchu jako snadno dosažitelného a snadno měřitelného.

53. Klíčovým faktorem je též načasování. Strategie hodnocení by se měly vytvářet ve fázi přípravy politik, aby se zajistilo, že všechny cíle a úkoly dané politiky jsou měřitelné a že lze pro jejich změření získat kvalitní data. Kromě toho by výsledky a zjištění měly být neprodleně k dispozici těm, kdo rozhodují, a tím včasné podporovat cyklus tvorby politik. Jednou z hlavních výzev hodnocení dopadů je, že dlouhodobé dopady leckdy v rámci programového cyklu nejsou měřitelné. Ovšem krátkodobé výsledky mohou být zavádějící a poskytovat nepřesný pohled. Tato omezení by se v procesu tvorby politik měla zohledňovat.

54. Při přípravě hodnotícího rámce je zásadní zvážit rozpočet a zdroje. Systematická, důkladná, participativní a nezávislá hodnocení vyžadují značné investice, pokud jde o kvalifikovaný personál, výzkumné úsilí a podíl zapojených aktérů na hodnotícím

procesu. To znamená, že hodnotící procesy by se měly rozpočtovat již ve fázi plánování politik a alokaci zdrojů na ně. Toto finanční plánování by navíc mělo pokrýt také úsilí o šíření a využívání výsledků a doporučení vzešlých z hodnocení.

55. Participativní přístupy jsou v hodnotících procesech obzvlášť zajímavé, neboť pomáhají vytvářet vysoce kvalitní hodnocení a zajišťovat přítomnost a participaci zranitelných a nedostatečně zastoupených skupin.¹³² V participativních přístupech by se mělo zvážit, koho do hodnocení zahrnout a z jakého důvodu.¹³³

E. Budování kapacit pro monitorování a vyhodnocování politik prevence kriminality: z mezinárodní úrovně na místní

56. Mezinárodní instituce systému OSN již vytvořily normativní rámce i rozsáhlý soubor poznatků týkajících se otázek monitorování a hodnocení. Ty se vztahují jak k procesům v rámci OSN, tak k národním monitorovacím a evaluačním rámcům, přičemž hodnotící principy OSN jsou začleněny do širších rámců Agendy 2030. Harmonizovaný a standardizovaný rámec Hodnotící skupiny OSN „Normy a standardy pro hodnocení“, etické zásady a průřezové přístupy mohou sloužit jako vzor pro národní systémy. Budování kapacit je zvláště důležité na úrovni jednotlivých zemí, jelikož ta představuje rozhraní mezi mezinárodními rámci a subnacionálními a místními systémy.

57. Hodnotící skupina OSN poskytuje několik klíčových doporučení pro rozvoj národních hodnotících kapacit pro podporu efektivního začlenění monitorovacích a hodnotících procesů do cyklu tvorby politik a identifikuje čtyři základní stavební prvky: (a) jasná vize a vůdcovství; (b) uschopňující prostředí, které podporuje sdílené porozumění pro monitorovací a evaluační principy a procesy a vnímavost vůči nim; (c) odborná kapacita pro provádění monitoringu a hodnocení a pro získávání kvalitních důkazů; a (d) schopnost uživatelů tyto důkazy požadovat, chápat a využívat.¹³⁴

58. V úsilí o prevenci kriminality hrají klíčovou roli vlády jednotlivých států, jak se uznává i ve Směrnících OSN pro prevenci kriminality (2002), které doporučují založit stálý ústřední orgán, který bude poskytovat institucionální vedení a koordinovat a kontrolovat tvorbu a implementaci národních politik napříč sektory i na subnacionální a místní úrovni. Tyto ústřední orgány mají dobré předpoklady k tomu, aby vedly monitorovací a hodnotící procesy tím, že: (a) zajistí pevnou integraci monitorování a hodnocení do národních politik prevence kriminality; (b) budou šířit výsledky a důkazy vzešlé z monitorování a hodnocení a zajistí jejich náležité využití; a (c) budou podporovat a šířit osvědčené monitorovací a hodnotící postupy a poskytnou všem aktérům podporu při budování kapacit.

59. Významnou roli v úsilí o prevenci kriminality hrají též subnacionální, místní

132 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, *Evaluation Handbook: Guidance for Designing, Conducting and Using Independent Evaluations at UNODC* (Vídeň, 2017).

133 Irene Guijt, „Participatory approaches“, *Methodological Briefs: Impact Evaluation No. 5* (Dětský fond OSN, Odbor pro výzkum, Florencie, 2014).

134 Hodnotící skupina OSN, *National Evaluation Capacity Development*.

a obecní orgány. Z toho důvodu je zásadní rozvíjet monitorovací a hodnotící kapacity nejen na národní, ale také na subnacionální úrovni, zvláště u obcí. Města a městská centra čelí specifickým výzvám spjatým s kriminalitou a je zapotřebí podporovat jejich schopnost předkládat důkazy o dopadech opatření, která pro prevenci kriminality přijímají. Tomu lze napomáhat podporou celostátního orgánu odpovědného za tvorbu politik prevence kriminality, jenž může poskytovat finanční zdroje, normativní rámce a školení. Klíčovou roli v budování místních kapacit můžou hrát též místní univerzity.¹³⁵

IV. Závěry a doporučení

60. V přípravě na workshop je nezbytné:

(a) Posilovat tvorbu a využívání nástrojů a metod cílících na posílení dostupnosti a kvality důkazů vzešlých z výzkumů, statistik, hodnocení a metasyntéz prevence kriminality, aby bylo možné lépe měřit dopad reakcí na kriminalitu a zvyšovat účinnost programů a politik v oblasti prevence kriminality a trestní justice na místní, národní, regionální a mezinárodní úrovni;

(b) poskytovat finanční a politickou podporu s cílem dále posilovat kulturu rozhodování a tvorby politik založených na důkazech, a to prostřednictvím nezávislých hodnocení, výzkumů a analýz, uskutečňovaných v reálném čase a na všech úrovních v oblasti prevence kriminality a trestní justice;

(c) na všech úrovních posilovat rozhodování založené na důkazech, a to dalším zvyšováním hodnotících kapacit a podporou rozvoje hodnotících nástrojů a pomůcek, s cílem systematicky posuzovat výsledky politik a investic určených k řešení kriminality a programů v oblasti trestní justice na místní, národní, regionální, globální a institucionální úrovni.

61. Se zohledněním výsledků regionálních přípravných setkání se 14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici může rozhodnout zvážit následující doporučení.

62. Na národní úrovni by se procesy založené na důkazech měly integrovat do všech fází programového cyklu i do všech úrovní státní správy. Aby k tomu došlo, je zapotřebí zavést několik strategií cílících na:

(a) rozvíjení silných národních statistických rámců, které zajišťují mezisektorovou integraci dat vzešlých z různých institucionálních mechanismů a z různých úrovní státní správy;

(b) zakládání národních koordinačních systémů pro statistiky kriminality a trestní justice, aby se zajistila srovnatelnost dat napříč všemi fázemi trestní justice a podpořily analýzy a výzkumy, které mohou kriminalitu řešit z holistického hlediska. Mezinárodní klasifikace trestné činnosti pro statistické účely je komplexní rámec pro podporu

¹³⁵ Viz příklady takovýchto opatření v Příručce k pokynům pro prevenci kriminality.

národních koordinačních systémů a pro vytváření koherentních národních statistik kriminality, které ovlivňují výzkum kriminality. Dosahuje toho díky detailním informacím o kontextu, závažnosti, typologii a mapování trestné činnosti, které přesahují pouhé seznamy a výčty různých forem trestné činnosti;

(c) podporu kultury orientované na data zaváděním vysoce kvalitních standardů sběru dat a prosazováním osvědčených postupů na všech úrovních, od sběru dat po jejich správu a analýzu;

(d) implementaci rozčleňování dat jakožto nedílnou součást kvalitních dat s cílem posílit porozumění kriminálním jevům a jejich kontextu a dopadu, zvláště na určité podskupiny obyvatelstva včetně žen a dívek;

(e) přijímání politik „otevřených dat“ aktivně podporujících přístup k informacím, důkazům a datům a jejich dostupnost pro všechny relevantní aktéry, včetně vládních, mezinárodních a nevládních orgánů, pro účely transparentnosti a odpovědnosti;

(f) vytváření a zpřístupňování dat pro indikátory cílů udržitelného rozvoje v oblastech násilí, kriminality, organizovaného zločinu, nezákonného obchodování, přístupu ke spravedlnosti, korupce a zákonnosti, a to v souladu s postupy podávání zpráv pro globální monitorování Agendy 2030;

(g) rozvíjení vysoce kvalitních národních rámců indikátorů v oblasti prevence kriminality, které doplní globální rámec cílů udržitelného rozvoje a podpoří na důkazech založené monitorování preventivních politik a intervencí;

(h) přijímání a vytváření nástrojů umožňujících interpretaci důkazů a jejich přizpůsobování potřebám tvůrců politik a dalších aktérů; přičemž model hodnocení hrozeb nadnárodního organizovaného zločinu poskytuje dobrý příklad analytických výstupů, které propojují kvantitativní a kvalitativní informace a informace z různých zeměpisných jednotek, vnitrostátních i přeshraničních, s cílem zachytit nadnárodní část kriminality;

(i) testování a inovování národních a mezinárodních systémů sběru a analýzy dat s novými zdroji dat, pokud jsou pro prevenci kriminality relevantní a mají potřebnou kvalitu; investování do integrace národních systémů statistik kriminality s geografickými informačními systémy s cílem mapovat trestnou činnost a poskytovat přesnější a včasější informace pro zacílená vládní opatření; využívání statistických metod, které mohou doplňovat tradiční zdroje dat z administrativních záznamů; zvážení užití metodiky odhadu vícečetných systémů pro odhad počtu obětí obchodování s lidmi anebo modelování využívaného pro odhad nezákonných finančních toků pocházejících z nelegálních trhů; a využívání umělé inteligence, jež prokazatelně dokáže poskytnout informace přínosné pro strategie prevence kriminality (například policejní dohled nad „hotspoty“) a zároveň uplatňování obezřetnosti, aby postupy opírající se o umělou inteligenci nepodporovaly začarovaný kruh, v němž se opatření zaměřují pouze na některé komunity nebo skupiny obyvatel;

(j) zavádění osvědčených postupů a uznávaných metodik do národních rámců; zvážení implementace *Manuálu průzkumů korupce: metodických pokynů pro měření*

úplatkářství a dalších forem korupce výběrovými šetřeními (sestaveného Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu a Rozvojovým programem OSN) jakožto příkladu standardu, který může jednotlivým zemím pomoci měřit korupci a pravidelně monitorovat podcíle cílů udržitelného rozvoje týkající se korupce; a využívání dalších regionálních a mezinárodních iniciativ, jako je modul průzkumů viktimizace vytvořený pro Latinskou Ameriku, pro pomoc zemím, aby navzájem těžily ze svých osvědčených postupů;

(k) investování do dat a výzkumů na místní úrovni a do sběru dat provozovaného občany; a využívání bezpečnostních auditů jakožto příkladu přístupu, který zapojuje komunitu s cílem zmapovat problém kriminality a pomoci zasadit statistiky do kontextu, a poskytuje tak účinný nástroj pro porozumění tomu, kde a jak předcházet kriminalitě a násilí;

(l) doplňování administrativních záznamů diverzifikací metod sběru dat, zejména využíváním průzkumů viktimizace a strachu z kriminality i dalších typů průzkumů a inovativních metod sběru důkazů;

(m) doplňování statistických dat kvalitativními metodami;

(n) systematické využívání participativních i lidskoprávních a genderově citlivých evaluačních přístupů, aby se zajistilo, že se vezmou v potaz hlediska všech relevantních aktérů a podpoří se zapojení těchto aktérů do procesů tvorby politik;

(o) integrování hodnocení do procesu tvorby politik, čímž se zajistí, aby iniciativy v oblasti prevence kriminality měly nezbytné zdroje pro realizaci hodnocení;

(p) vytváření silných národních hodnotících systémů, které zajistí dostupnost hodnotících důkazů pro tvorbu politik a pro ovlivňování procesu posuzování cílů udržitelného rozvoje;

(q) posilování evaluační kultury realizací vysoce kvalitních evaluačních procesů na všech úrovních.

63. Na mezinárodní úrovni by mezinárodní společenství a systém OSN a její agentury měly podporovat členské státy při implementaci norem a standardů a osvědčených postupů:

(a) pokračující podporou zemí při posilování jejich kapacit pro sběr, zpracovávání a analýzu dat a pro provádění výzkumů, které mohou autoritativně ovlivňovat politiky prevence kriminality;

(b) podněcováním rozvoje mechanismů jiho-jihní spolupráce, jako je model „center excellence“;

(c) informováním členských států a dalších aktérů o globálních a regionálních trendech a hrozbách, aby politiky prevence kriminality v různých částech světa byly lépe zacíleny;

(d) podporou rozvoje a uskutečňování nezávislých hodnocení na globální, regionální, národní a místní úrovni;

(e) zpracováním na důkazech založených globálních zpráv a studií o okruzích a tématech relevantních pro prevenci kriminality a týkajících se příslušných podcílů cílů udržitelného rozvoje, aby se posílilo porozumění globálním trendům, vzorcům a slabým místům v oblastech násilí, kriminality, organizovaného zločinu, nezákonného obchodování, přístupu ke spravedlnosti, korupce a zákonnosti;

(f) pokračující podporou zemí při posilování jejich národních hodnotících kapacit a systémů pro ovlivňování tvorby politik týkajících se především prevence kriminality a cílů udržitelného rozvoje.

Workshop 2. Snižování recidivy: identifikace rizik a vývoj řešení

**14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici
Kjóto, Japonsko, 20.–27. dubna 2020**

Bod 4 předběžného programu¹³⁶

Integrované přístupy k výzvám, jimž čelí systém trestní justice

**Workshop 2. Snižování recidivy: identifikace rizik
a vývoj řešení¹³⁷**

Pracovní dokument sestavený sekretariátem

Shrnutí

Snižování recidivy je stěžejní pro budování inkluzivní, udržitelné společnosti, jak to předpokládá Agenda pro udržitelný rozvoj 2030. Pro účinné snižování recidivy musí systémy trestní justice prioritizovat rehabilitaci a sociální reintegraci pachatelů. Tento pracovní dokument zkoumá – jakožto řešení snižující recidivu – vytváření rehabilitujícího vězeňského prostředí, přijetí a uskutečňování komunitních přístupů, které přispívají ke snižování recidivy, a přístupy propojující různé aktéry¹³⁸, které zajišťují nepřetržitou podporu a služby pro sociální reintegraci pachatelů.

¹³⁶ A/CONF.234/1.

¹³⁷ Sekretariát by rád vyjádřil vděčnost členským institutům Sítě programu OSN pro prevenci kriminality a trestní justici, zejména Asijskému a dálněvýchodnímu institutu pro prevenci kriminality a zacházení s pachateli, za pomoc s přípravou a organizací tohoto workshopu.

¹³⁸ Pozn. překl.: klíčovými pojmy tohoto dokumentu jsou rehabilitation a rehabilitative (ve vztahu k pachatelům) – překládám je obvykle jako „rehabilitace“ a „rehabilitující“. Rehabilitace pachatelů zahrnuje různé programy a intervence, jejichž cílem je umožnit pachatelům „vrátit se do své komunity s dovednostmi a postoji, které pomohou při prevenci recidivy“ (viz odst. 15 tohoto dokumentu). V ostatních dokumentech zařazených do tohoto překladového souboru se výraz rehabilitation vyskytuje jen sporadicky – ve vztahu k pachatelům ho obvykle překládám jako „náprava“, ve vztahu k obětem trestné činnosti jako „rehabilitace“.

I. Úvod

1. Cílem udržitelného rozvoje č. 16 Agendy pro udržitelný rozvoj 2030 (rezoluce Valného shromáždění č. 70/1) je podporovat mírové a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, zajistit všem přístup ke spravedlnosti a vytvořit efektivní, odpovědné a inkluzivní instituce na všech úrovních. Pro dosažení tohoto cíle je důležité, aby orgány trestní justice přijaly opatření, která zajistí rehabilitaci pachatelů a jejich reintegraci do společnosti jako produktivních a spořádaných občanů. Termín „recidiva“¹³⁹ označuje spáchání nového trestného činu osobou, která již byla předmětem intervence trestní justice. Třebaže spolehlivé globální statistiky o míře recidivy nejsou v současnosti k dispozici, recidivu zaznamenávají rozvinuté i rozvojové země. Snížení recidivy znamená méně obětí, větší bezpečnost komunit, menší tlak na systém trestní justice a nižší náklady pro něj. Pro snížení recidivy musejí existovat účinné postupy rehabilitace a sociální reintegrace pachatelů, a to ve vězení, v komunitě a po celou dobu pachatelova kontaktu se systémem trestní justice. Avšak hladké a rehabilitující intervence nemohou orgány trestní justice uskutečňovat samy. Je nezbytné, aby orgány trestní justice rozvíjely pevná partnerství s různými aktéry ve veřejném i soukromém sektoru a zapojovaly je do celého procesu směřujícího k sociální reintegraci pachatele.

2. Standardy a normy OSN v oblasti prevence kriminality a trestní justice uznávají a podporují rehabilitující přístupy. Zejména aktualizovaná Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni (Pravidla Nelsona Mandely) (rezoluce Valného shromáždění č. 70/175, příloha) upozorňují na skutečnost, že účelů uvěznění, totiž „bránit společnost před kriminalitou a snižovat recidivu“, lze dosáhnout jen tehdy, je-li doba uvěznění využita pro zajištění reintegrace pachatelů do společnosti po propuštění, aby dokázali žít spořádaný a soběstačný život. Pravidla uznávají nutnost přizpůsobit zacházení individuálním potřebám pachatelům, a to posouzením rizik, jež mohou vězňové představovat, a potřeb, jež mohou mít, a přípravou programu zacházení odpovídajícího jejich potřebám, schopnostem a sklonům. Pokud jde o pachatele se zvláštními potřebami, především ženy a mladistvé, mělo by proběhnout pečlivé individuální posouzení zohledňující tyto potřeby a měly by se vyvinout specifické rehabilitační a reintegrační programy, jak zdůrazňují Pravidla OSN pro zacházení s vězňovými ženami a ne vazební opatření pro pachatelky (Bangkoká pravidla) (rezoluce Valného shromáždění č. 65/229, příloha) a Pravidla OSN na ochranu mladistvých zbavených svobody (rezoluce Valného shromáždění č. 45/113, příloha). Podobně i Standardní minimální pravidla OSN pro ne vazební opatření (Tokijská pravidla) (rezoluce Valného shromáždění č. 45/110, příloha) podporují využívání ne vazebních opatření, jako jsou probace, podmíněné propuštění a pokuty, a zdůrazňují význam zapojení dobrovolníků a dalších komunitních zdrojů do procesu rehabilitace a reintegrace pachatelů.

3. V praxi by se rehabilitující postupy měly opírat o spolehlivé empirické důkazy. Tato důkazní báze, jež zahrnuje monitorování, měření a hodnocení programů, by měla sloužit k plánování a zlepšování budoucích intervencí. Významné výzkumy se již věnovaly rozvoji empirických nástrojů pro identifikaci náležitých cílů zacházení s pachateli a pro

139 V tomto dokumentu se používá výraz „reoffending“, synonymum pro „recidivism“, v souladu s formulací použitou Valným shromážděním v rezoluci č. 72/192 pro téma tohoto workshopu. – Pozn. překl.: výraz „reoffending“ užívaný v anglickém originále překládám jako „recidiva“.

zlepšení účinnosti rehabilitace a reintegrace. Zejména rámec RNR (risk-needs-responsivity, riziko-potřeby-responzivita)¹⁴⁰ identifikuje dynamické rizikové faktory spjaté s recidivou, označované též jako „kriminogenní potřeby“, na které je potřeba se při zacházení s pachateli zaměřit. Kromě rizik a potřeb zahrnuje tento rámec i „responzivitu“, jež zohledňuje prvky mající dopad na účinnost zacházení s pachateli, například jak a v jakém kontextu se daný program uskutečňuje, anebo na motivaci, charakteristiky a situaci pachatelů. Jako jedno z neúčinnějších opatření z hlediska responzivity byla identifikována kognitivně-behaviorální terapie. Podobně teorie desistance zdůrazňuje poskytování podpory pachatelům, „aby se viděli v novém [a pozitivnějším] světě“,¹⁴¹ což je vybízí k hledání naděje pro budoucnost a pomáhá jim vybudovat novou prosociální identitu díky zaměření na rodinné vztahy a zaměstnání.

4. Standardy a normy OSN a kolektivní odborné poznání získané praxí přinášejí následující důležité otázky, které je zapotřebí zvážit:

(a) Je dobře známo, že uvěznění samo o sobě nedostačuje k prevenci recidivy a že má značně nepříznivý dopad na vyhlídky na sociální reintegraci, způsobený stigmatizací, omezenými kontakty s vnějším světem včetně pachatelovy rodiny a rizikem institucionální, tedy rizikem, že lidé budou trávit dlouhá období ve vězení a vzniknou u nich nedostatky v sociálních a životních dovednostech. Tudíž by se uvěznění mělo uplatňovat až jako opatření „poslední instance“, ovšem aniž by byl dotčen princip proporcionality, ochrana společnosti a práva obětí;

(b) uvěznění může mít pozitivní dopad na snižování recidivy tím, že v životech pachatelů může zafungovat jako „zaháčkování ke změně“ (hook for change),¹⁴² pokud je vězeňské prostředí vhodné a pokud vedení věznice uplatňuje rehabilitující přístup k řízení věznice v souladu s lidskoprávními standardy;

(c) využívání uvěznění jako „základní volby“¹⁴³ vede k přeplňování věznic, což nadále vážně podkopává náležité řízení věznic, a má tudíž negativní dopad na kvalitu i kvantitu rehabilitujících intervencí ve věznicích;

(d) komunitní zacházení je ve srovnání s uvězněním nákladově efektivnější a lépe podporuje sociální reintegraci pachatelů, neboť jim umožňuje těžit z nezbytných intervencí

140 James Bonta a D. A. Andrews, *The Psychology of Criminal Conduct*, 6. vyd. (New York, Routledge, 2017).

141 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, *Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders*, *Criminal Justice Handbook Series* (Viedeň, 2018), s. 8.

142 Peggy C. Giordano, Stephen A. Cernkovich a Jennifer L. Rudolph, „Gender, crime, and desistance: toward a theory of cognitive transformation“, *American Journal of Sociology*, roč. 107, č. 4 (leden 2002), s. 990–1064.

143 Matti Joutsen, „International patterns in the use of community-based sanctions“, referát přednesený na 25. výročním semináři Standardních minimálních pravidel OSN pro nevězeňská opatření, konaném na Asijském a dálněvýchodním institutu pro prevenci kriminality a zacházení s pachateli v Tokiu 7.–9. září 2015. „Po celém světě se upevnilo postavení odnětí svobody jakožto hlavního trestu ukládaného za středně závažné a závažnější trestné činy a jako základní volby“, se kterou se porovnávají jiné sankce. Předpoklad, že odnětí svobody naplňuje rozličné funkce trestu, a je tudíž vhodné pro středně závažné a závažnější trestné činy, vedl k obecnému nárůstu počtu vězňů.“

a podpory a zároveň si udržet vlastní život v komunitě a vyhnout se sociálním bariérám způsobeným institucionalizací;

(e) nadužívání ne vazebních opatření či jejich užívání bez náležité komunitní podpory může vést k „masovému dohledu“ a „rozšiřování sítě“, přičemž narůstá počet osob pod kontrolou systému trestní justice.¹⁴⁴ Nadměrné uplatňování dohledu u nízkorizikových pachatelů může zvýšit riziko recidivy kvůli nadbytečným intervencím;¹⁴⁵

(f) intervence a podpora musejí být genderově citlivé a uzpůsobené individuální rizikivosti a potřebám každého pachatele, jež jsou zapotřebí nepřetržitě vyhodnocovat a přehodnocovat;

(g) příprava na návrat do společnosti by měla začít ve vězení a intervence by měly pokračovat, dokud není dosaženo sociální reintegrace;

(h) při naplňování cílů rehabilitace je nezbytné zapojit celou řadu aktérů.

5. Snižování recidivy je stěžejní pro budování inkluzivní, udržitelné společnosti, jak to předpokládá Agenda 2030. Pro účinné snižování recidivy musejí systémy trestní justice prioritizovat rehabilitaci a sociální reintegraci pachatelů, a to vytvářením rehabilitujícího vězeňského prostředí, přijímáním a uskutečňováním komunitních přístupů přispívajících ke snižování recidivy a uplatňováním mnohostranného přístupu propojujícího různé aktéry.

II. Otázky prevence kriminality a trestní justice, politiky a postupy snižování recidivy

A. Vytváření rehabilitujícího vězeňského prostředí

6. Rehabilitující vězeňské prostředí je nezbytné pro úspěšnou rehabilitaci a reintegraci uvězněných pachatelů. Pro vězně v zařízeních postižených vysokou mírou násilí, rozbujelým užíváním drog, organizovaným zločinem, násilnými extremistickými ideologiemi a porušováním lidských práv bude obtížné, ne-li nemožné započít cestu

144 Viz např. Fergus McNeill a Kristel Beyens, „Offender supervision in Europe: COST Action IS1106 – final report“ (březen 2016), s. 2; Michelle S. Phelps, „Mass probation and inequality: race, class, and gender disparities in supervision and revocation“, in Handbook on Punishment Decisions: Locations of Disparity, sv. 2, Jeffery T. Ulmer a Mindy S. Bradley, edd. (New York, Routledge, 2018), s. 45–47; Marcelo F. Aebi, Natalia Delgrande a Yann Marguet, „Have community sanctions and measures widened the net of the European criminal justice systems?“, Punishment and Society, roč. 17, č. 5 (listopad 2015), s. 589–590.

145 Viz např. James Bonta, Suzanne Wallace-Capretta a Jennifer Rooney, „A quasi-experimental evaluation of an intensive rehabilitation supervision program“, Criminal Justice and Behavior, roč. 27, č. 3 (červen 2000), s. 312, 314 („Princip rizika značí, že intenzita zacházení by měla odpovídat míře rizikivosti pachatele. Tudiž nízkorizikovní pachatelé potřebují jen málo služeb (nebo žádné), kdežto vysoce rizikovní pachatelé potřebují intenzivní míru služeb.“)

směřující k desistenci (upuštění) od trestné činnosti¹⁴⁶ a k rehabilitaci. Vězeňské prostředí sužované přeplněností a korupcí u vězňů zaručeně zhorší kriminální sklony, což zvýší riziko recidivy po propuštění. Na vznikající hrozbu násilného extremismu ve vězeňském a nápravném prostředí se často reaguje pokusy uplatňovat u násilných extremistických vězňů vysoce specializované protiteroristické strategie a iniciativy. Často se však přehlídí, že aby takovéto strategie a iniciativy byly účinné, musejí se opírat o stabilní, spolehlivé a dobře fungující systémy řízení věznic, které jsou v mnoha zemích ohroženy.¹⁴⁷

7. Z odhadů vyplývá, že v roce 2018 bylo po celém světě ve vězení více než 11 milionů lidí – tento údaj zahrnuje vězně ve vyšetřovací vazbě i odsouzené.¹⁴⁸ Přeplněnost věznic zůstává jednou z největších výzev, které brání vytváření rehabilitujícího vězeňského prostředí, přičemž v 121 zemích převyšuje počet vězňů oficiální kapacitu věznic.¹⁴⁹ V přeplněných zařízeních není kapacita – ve smyslu prostoru, infrastruktury i lidských zdrojů – na to, aby se vězňům poskytovaly na míru připravené intervence, zacházení a podpora. Znepokojivý je rovněž trend ke zpříšňování rozsudků a k dlouhodobým trestům. Počet osob odsouzených na doživotí stoupl mezi lety 2000 a 2014 o téměř 84 procent a odhadem 479 000 osob na celém světě je nyní ve výkonu trestu odnětí svobody na doživotí, což přináší zásadní otázky o zacházení s nimi, o jejich vyhlídkách na rehabilitaci i o výzvách spočívajících v tom, jak řídit a opatrovat lidi, kteří ve vězení stárnou a umírají.

8. Některé země upřednostňují snahy o snížení přeplněnosti. V reakci na přeplněnost věznic tak Kazachstán dramaticky snížil míru uvěznění až na 194 vězňů na 100 000 osob a uzavřel osm věznic.¹⁵⁰ Dosáhlo se toho reformou justice řízenou silnou politickou vůlí, zkrácením délky trestů odnětí svobody a posílením využíváním ne vazebních sankcí za méně závažné trestné činy.

9. Nedostatečný přístup k právnímu zastoupení a neschopnost uhradit peněžitou kauci jsou úzce spjaté s chudobou a vedou k nadměrnému využívání vyšetřovacích vazeb a trestů odnětí svobody. Pro zajištění rovného přístupu ke spravedlivému justičnímu systému a pro odstranění nepotřebných vyšetřovacích vazeb by systémy trestní justice měly posilovat mimo jiné volný přístup pachatelů k právním poradcům například prostřednictvím náležitých mechanismů právní pomoci, spravedlivé postupy při ukládání kaucí, uplatňování náležité správy složek pachatelů a, dovoluji-li to zdroje, elektronické monitorování.

10. Korupce a násilí uvnitř vězeňského prostředí¹⁵¹ rovněž podkopávají uplatňování rehabilitujících přístupů. Transparentnost a odpovědnost ve věznicích lze zajistit

146 „Desistence“ je termín užívaný v kriminologii pro upuštění od kriminálního chování.

147 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons, Criminal Justice Handbook Series (Videň, 2016).

148 Tamtéž, s. 2.

149 Rom Walmsley, „World prison population list“, 12. vyd. (Londýn, World Prison Brief, Institute for Criminal Policy Research, Birkbeck, Londýnská univerzita, 2018).

150 Yerbolat Uatkhanov, „Kazakhstan’s prison population drops dramatically in criminal justice reform breakthrough“, Astana Times, 17. února 2018.

151 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Handbook on Anti-Corruption Measures in Prisons, Criminal Justice Handbook Series (Videň, 2017).

striktním dodržováním všech záruk nastíněných v Pravidlech Nelsona Mandely, včetně programů vnitřního a vnějšího monitorování a inspekce, a také externími vyšetřováními všech případů mučení nebo jiného špatného zacházení, úmrtí ve vazbě, zmizení nebo vážných zranění, prováděných orgánem nezávislým na vedení věznice či nápravného zařízení. Argentinská Federální vězeňská služba podnikla kroky k řešení korupce prostřednictvím preventivních a represivních přístupů, jako byl vznik Služby pro prevenci korupce, horké linky pro stížnosti, pravidel na ochranu whistleblowerů, školení zaměstnanců a monitorovacích a inspekčních služeb.

11. Vězni čelí celé řadě sociálních, ekonomických a osobních výzev, jež zpravidla značně ztěžují jejich sociální reintegraci, jako jsou historie sociální izolace a marginalizace, fyzické a emocionální trauma či zneužívání, fyzické nebo mentální postižení, špatné interpersonální dovednosti, nízká úroveň vzdělání a mnohé další. Pouhé uvěznění pachatelů jim nezabrání v recidivě ani neusnadní jejich rehabilitaci, zvláště pokud uvěznění neřeší jejich potřeby. Bez účinných programů pomáhajících pachatelům čelit těmto četným výzvám je pravděpodobnost jejich úspěšné sociální reintegrace velice nízká. Mezi institucionální programy a intervence, které mají pachatele připravit na sociální reintegraci, patří na míru připravené intervence zaměřené na tělesné i duševní zdraví, například programy na léčbu poruch způsobených užíváním drog, sportovní aktivity, poradenství, psychosociální podpora, vzdělávací a profesní kurzy, kreativní a kulturní aktivity, pracovní příležitosti a pravidelný přístup k dobře vybaveným knihovnám. V rámci Globálního programu pro implementaci Deklarace z Dauhá, konkrétně jeho části zaměřené na rehabilitaci vězňů, vytvořil Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) *Cestovní mapu pro rozvoj vězeňských rehabilitačních programů* (Roadmap for the Development of Prison-based Rehabilitation Programmes) a podporuje členské státy při zavádění či posilování vzdělávacích, profesních a pracovních programů pro vězně cílících na jejich účinnou rehabilitaci a sociální reintegraci. UNODC rovněž – v souladu s Bangkockými pravidly – specificky podporuje genderově citlivé vězeňské rehabilitační programy a služby poskytované po propuštění.

12. Vězni by měli být ohodnoceni co nejdříve po nástupu do vězení, neboť intervence a programy zacházení s nimi jsou neúčinnější, když se opírají o takováto hodnocení a o individualizované plány zacházení. Individuální hodnocení rizik a potřeb jsou klíčovou součástí rehabilitace vězňů a jsou nezbytná pro zajištění toho, že vězni budou umístěni do zařízení vybavených tak, aby to odpovídalo jejich vzdělávacím a školicím potřebám, a to se zohledněním sociálních, právních, zdravotních a dalších aspektů rehabilitace. Hodnocení opírající se pouze o trestný čin, kterého se daný vězeň dopustil, jsou nedostačující. Některé důkazy založené na modelu riziko-potřeby-responzivity (risk-needs-responsivity) totiž dokládají, že konkrétní faktory rizik a potřeb, jako jsou kriminální historie, prokriminální postoje, prokriminální společníci, antisociální vzorec osobnosti, rodinné a manželské vztahy, školní či pracovní vztahy a výkony, zneužívání návykových látek a volnočasové a rekreační aktivity, mohou pomoci predikovat budoucí trestnou činnost a je zapotřebí se na ně zaměřit v intervencích a programech zacházení s vězni.¹⁵² Je také potřeba věnovat pozornost aspektům responzivity, které mohou ovlivnit to, jaký bude pracovník nápravného zařízení či věznice mít k pachateli vztah a jak

152 Andrews a Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*, s. 44.

bude na jeho případ dohlížet – sem spadají motivační bariéry, popírání či minimalizace trestného činu, interpersonální úzkost, otázky genderu, kultury či etnicity, komunikační bariéry, duševní postižení či poruchy a psychopatie.¹⁵³ Kromě toho výzkumy dokládají, že pozitivních výsledků se spíše dosáhne, když se intervence a služby opírají o přístup založený na silných stránkách a využívající „lidského kapitálu“, což značí schopnost jedince provádět změny a plnit cíle, a „sociálního kapitálu“, který pachatelům pomáhá řešit osobní problémy, a zajistit tak úspěšnou reintegraci – sem patří například podpora v zaměstnání a od rodiny.¹⁵⁴ Je pravděpodobné, že pokud se vězňům poskytují zdroje a motivace pro konstruktivní plnění jejich cílů, sníží se tím možnost, že se po propuštění budou dopouštět kriminálního chování.

13. Pro dosažení účinných intervencí musejí věznice zajistit řádnou realizaci programů, kvalitní postupy při řízení případů (case management) a přítomnost dobře proškolených zaměstnanců s dovednostmi a odbornostmi nezbytnými pro řízení a realizaci intervencí.¹⁵⁵ Vězeňští pracovníci mohou být klíčovými aktéry rehabilitace vězňů, vybízet je k zapojování do vzdělávacích a školicích aktivit a nabízet i další podporu. Pro úspěch rehabilitace jsou důležité také pozitivní a prosociální vztahy mezi vězni a zaměstnanci. Tento přístup postihuje koncept dynamické bezpečnosti, který se zaměřuje na vytváření a udržování každodenní komunikace a interakce s vězni ze strany zaměstnanců na základě profesní etiky. Vytvoření pevného terapeutického spojení s vězni je stěžejní součástí účinné intervence. Společná práce s nimi při stanovování cílů zacházení, projevování empatie a vřelosti a poskytování podpory a odměn za pokrok usnadňují proces změny.¹⁵⁶ Navíc schopnost a ochota vězeňských pracovníků komunikovat s vězni otevřeně, vystupovat neautoritativně a reagovat pevně a spravedlivě jsou nutnými složkami náležitého řízení věznic. UNODC uznává zásadní roli vězeňských pracovníků, mimo jiné s ohledem na rozvoj rehabilitujícího přístupu k řízení věznic, a vytvořil proto e-learningový kurz o Pravidlech Nelsona Mandely¹⁵⁷ zacílený na zaměstnance věznic a další osoby pracující ve vězeňství. Tento inovativní nástroj propojuje teoretickou výuku s 25 interaktivními videi, které byly natočeny ve vybraných vězeňských zařízeních v Alžírsku, Argentíně a Švýcarsku. V těchto scénářích si uživatel má vybrat mezi různými možnostmi, jak reagovat na danou situaci z každodenního vězeňského života, včetně pěti, které se soustřeďují na roli vězeňských pracovníků na poli rehabilitace a sociální reintegrace. V Kyrgyzstánu UNODC podpořil vězeňské orgány při posilování schopností vězeňských pracovníků navazovat prosociální vztahy s násilnými extremistickými vězni a zavádět profesní školení, a to i pro takovéto vězně.

153 D. A. Andrews, James L. Bonta a J. Stephen Wormith, „Level of Service/Case Management Inventory (LS/CMI)“ (Toronto, Kanada, Multi-Health Systems, 2004).

154 Steve Pitts, „The effective resettlement of offenders by strengthening ‘community reintegration factors’“, in Resource Material Series č. 82 (Tokio, Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, 2010).

155 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism, s. 6, 12 a 20.

156 Viz např. Tony Ward a Claire A. Stewart, „The treatment of sex offenders: risk management and good lives“, Professional Psychology: Research and Practice, roč. 34, č. 4 (2003), s. 353–360.

157 UNODC Global eLearning, veřejné kurzy, „The Nelson Mandela Rules“. Dostupné zde: www.unodc.org.

14. Cílem programů zacházení s pachateli je odvrátit je od trestné činnosti a dosáhnout sociální preadaptace zaměřením na proměnu jejich postojů a chování. Přístup riziko-potřeby-responzivita (risk-needs-responsivity) vyzývá k využití kognitivně-behaviorálních technik pro ovlivňování změn, neboť se jedná o nejúčinnější techniky pomáhající pachatelům rozvinout nové postoje a chování. Kromě toho z předběžných empirických výzkumů vyplývá, že přístupy založené na modelu riziko-potřeby-responzivita lze posílit desistenčním přístupem, zvláště pokud jde o lepší zapojení subjektů do programů.¹⁵⁸ Kognitivně-behaviorální terapie má propracovaný teoretický základ a lze ji přizpůsobit různým pachatelům a mnoha kulturním a sociálním kontextům. Uskutečňováním rehabilitačních programů usiluje Namibijská vězeňská služba nejen o dodržování postupů založených na důkazech, ale snaží se též zaměřit na konkrétní potřeby a charakteristiky namibijské vězeňské populace. Programy reagují na namibijskou populaci, realie a prostředí a jsou jim přizpůsobené na míru. A jako většinu ostatních vězeňských programů je lze úspěšně nabízet i v komunitách.

15. Základním cílem rehabilitace je umožnit pachatelům vrátit se do své komunity s dovednostmi a postoji, které pomohou při prevenci recidivy. Vzdělávací, profesní a pracovní programy dovolují vězňům zapojovat se do konstruktivních aktivit a zároveň si osvojovat nové dovednosti pro případné budoucí zaměstnání. Mnoho jurisdikcí usiluje o poskytování profesních školení, vzdělávacích programů a pracovních příležitostí ve věznicích.¹⁵⁹ Studie potvrzují, že u vězňů, kterým se v době odnětí svobody dostává vzdělávání a profesního školení, je nižší pravděpodobnost recidivy a vyšší pravděpodobnost nalezení práce než u těch, kterým se takových příležitostí nedostane.¹⁶⁰ Je třeba vyvinout úsilí o úzké propojení programů profesního školení se skutečnými požadavky vnějšího pracovního trhu a o realizaci těchto programů v úzké spolupráci s poskytovateli profesních školení ve vnější komunitě.

16. Navíc, jak uvádějí Bangkokská pravidla, se má vyvíjet úsilí o naplňování zvláštních potřeb sociální reintegrace žen a o zajištění toho, aby vězněné ženy měly přístup k vyváženému a komplexnímu programu aktivit, který zohledňuje genderově specifické potřeby, a přitom neupadá do genderových stereotypů. Školení žen v „ženských“ profesích totiž často omezuje jejich vyhlídky na získání dobře placené práce po propuštění. Globální program pro implementaci Deklarace z Dauhá, koordinovaný Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), proto podpořil Mnohonárodnostní stát Bolívie při poskytování profesních školení vězněným ženám v oblasti stavebnictví, což vězněným ženám poskytuje reálnou šanci najít po propuštění práci, neboť budou proškoleny v oblasti, kde po jejich dovednostech bude poptávka.

158 Viz např. Theresa A. Gannon et al, „Good Lives sexual offender treatment for mentally disordered offenders“, *British Journal of Forensic Practice*, roč. 13, č. 3 (srpen 2011), s. 153–168.

159 Význam „profesních školení, vzdělávacích programů a pracovních příležitostí ve věznicích“ pro pachatele zmiňuje zpráva Asijského a pacifického regionálního přípravného setkání před 14. kongresem OSN o prevenci kriminality a trestní justici, konaného 22.–24. ledna 2019 v Bangkoku (A/CONF.234/RPM.1/1, odst. 34 (e)).

160 Sharon Critoph, *The Rehabilitation and Social Reintegration of Women Prisoners: Implementation of the Bangkok Rules*, Martha Crowley, ed. (Londýn, Penal Reform International a Bangkok, Thailand Institute of Justice, 2019), s. 29.

17. Čím izolovanější a uzavřenější je vězeňské prostředí, tím těžší bude pro danou osobu se úspěšně vrátit na svobodu. Princip normalnosti (či „normalizace“),¹⁶¹ tedy myšlenka, že život ve vězení by se měl co nejvíce podobat životu v komunitě, je jedním ze základních kamenů moderní Norské vězeňské služby. Vězeňské orgány v Norsku se snaží udržovat nejnižší možnou úroveň zabezpečení a vězňům zůstává tolik práv, kolik rámec odnětí svobody umožňuje. Služby zásadní pro reintegraci dodávají během uvěznění do věznic místní a obecní poskytovatelé služeb. To znamená, že pracovníci dodávající zdravotní, vzdělávací, pracovní, administrativní či knihovnické služby poskytují tyto služby stejným způsobem, jako by činili v komunitě.

18. Vzhledem k sociálním bariérám při návratu není pro uvězněné pachatele snadné se pro propuštění vrátit do komunity a znovu v ní začít žít. Kontinuita intervencí a podpory, dosažená spoluprací mezi vězeňskými pracovníky a komunitními poskytovateli programů, je nesmírně důležitá pro usnadnění rehabilitace a snížení rizika recidivy. Intervence a podpora ve věznicích by se měly zaměřovat na přípravu vězňů na návrat do komunity. Tudiž by věznice měly vést vězně k tomu, aby navazovali a udržovali pravidelný kontakt s rodinnými příslušníky nebo jinými významnými druhými, kteří je po propuštění budou podporovat.

19. Technologické pokroky nabízejí věznicím nové způsoby, jak vězňům poskytovat vzdělávací programy. Rozšířenost elektronických zařízení je velkým příslibem pro jejich nákladově efektivní využívání ve věznicích, včetně využití videokonferencí při soudních řízeních, návštěvách rodinných příslušníků a lékařských konzultacích. Využití videokonferencí by však nemělo nahrazovat osobní setkání, neboť to by bylo v rozporu s principem normalizace a dále by to omezovalo vězňův kontakt s vnějším světem. V Singapuru se zkoumá využití videoporadenství a vznikla mobilní aplikace pomáhající bývalým pachatelům s reintegrací.¹⁶² V Kyrgyzstánu se s podporou UNODC využívá aplikace Skype pro některé návštěvy rodinných příslušníků, což snižuje finanční a cestovní zátěž pro ty, kteří žijí daleko.

B. Komunitní přístupy, které přispívají ke snižování recidivy

20. Komunitní přístupy, včetně nezávazných opatření a postupů restorativní justice, mohou účinně snižovat recidivu tím, že zajistí, aby se pachatelům dostalo náležité podpory a v případě nutnosti i zacházení, což maximalizuje jejich příležitost žít produktivním a nezávislým životem jako odpovědní členové společnosti. V mnoha zemích představují značnou část vězeňské populace nebo populace, jež je v kontaktu se systémem trestní justice, lidé s poruchami způsobenými užíváním drog. Pro tuto populaci má prokazatelnou účinnost léčba založená na důkazech a intervence v oblasti péče.¹⁶³ Ve společné

161 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Roadmap for the Development of Prison-based Rehabilitation Programmes, Criminal Justice Handbook Series (Viedeň, 2017), s. 4–5.

162 Aquil Haziq Mahmud, „Prisons exploring use of digital platforms to help ex-offenders better reintegrate into society“, Channel News Asia, 11. ledna 2019.

163 U případů týkajících se osobního užívání a dalších relevantních případů méně závažné povahy umožňují mezinárodní úmluvy o kontrole drog uplatnit léčebná a rehabilitační opatření jako alternativu k odsouzení či trestu (Úmluva OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami z roku 1988, čl. 3, odst. 4 (c) a (d)).

publikaci nazvané *Zacházení a péče zaměřené na lidi s poruchami způsobenými užíváním drog, kteří jsou v kontaktu se systémem trestní justice: alternativy k odsouzení či trestu* (Treatment and Care for People with Drug Use Disorders in Contact with the Criminal Justice System: Alternatives to Conviction or Punishment) Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) a Světová zdravotnická organizace zkoumají různé možnosti, jak lidi s poruchami způsobenými užíváním drog, kteří jsou v kontaktu se systémem trestní justice, odklonit do programů zacházení.

21. Nevazební opatření lze uplatňovat v kterékoli fázi justičního procesu. V předsoudní fázi zahrnují podmíněné propuštění, kauci a odklon od stíhání, například prostřednictvím postupu restorativní justice, jako je mediace mezi obětí a pachatelem. V případě lidí s poruchami způsobenými užíváním drog lze jako alternativu k odsouzení nebo trestu poskytnout léčbu a péči. Možnosti ve fázi vynesení rozsudku zahrnují pokuty, uložení veřejně prospěšných prací, probaci a podmíněný trest. Možnosti ve fázi po vynesení rozsudku zahrnují u uvězněných pachatelů různé formy podmíněného propuštění. V různých fázích se navíc mohou ve spojení s vazebními opatřeními či předčasným propuštěním uplatňovat – anebo pro ně otevírat cestu – programy restorativní justice. Některé z těchto vazebních sankcí zahrnují komunitní dohled či jiné intervence. V mnoha zemích se jako součást komunitního dohledu v případech podmíněného propuštění stále více využívají nové metody dohledu, například elektronické monitorování.

22. Soudní rozsudky či rozhodnutí musejí být v souladu s principem proporcionality a také se základními právy pachatelů, právy obětí a ohledy na veřejné bezpečí. Praktická aplikace těchto principů naráží na různé výzvy, jako jsou mezery v právních a politických rámcích, nedostatečná kapacita u pracovníků trestní justice anebo nízké povědomí o alternativách k odnětí svobody a jejich nízké přijetí na straně veřejnosti. Využívání vazebních opatření je pravděpodobnější v jurisdikcích, kde široká veřejnost má pozitivní postoj k rehabilitaci pachatelů v komunitách a kde systém dokáže realizovat rehabilitující komunitní intervence („komunitní zacházení“, community-based treatment, nebo „komunitní nápravné programy“, community corrections). Některé jurisdikce kodifikovaly legislativní možnosti pro vazební sankce, které však mají malé nebo žádné praktické uplatnění kvůli nízké míře pochopení a přijetí na straně veřejnosti anebo nedostatku orgánů či institucí odpovědných za realizaci komunitního zacházení anebo s ním obeznámených.

23. Pro stanovování přiměřených trestů či soudních rozhodnutí a poskytování rehabilitujících intervencí jsou nezbytná hodnocení, která u pachatelů identifikují individuální rizika, potřeby a faktory prostředí, které mohou mít pozitivní či negativní dopad na jejich šanci na úspěšnou sociální reintegraci. V příslušných fázích trestního řízení je tudíž zapotřebí sbírat relevantní informace, například využitím zpráv o obviněných¹⁶⁴ ve fázi vynesení rozsudku anebo hodnocení rizik a potřeb ve vězení. Některé země navíc sestavily pokyny pro vynášení rozsudků nebo pro tuto oblast ustavily poradní výbory či komise, aby zajistily spravedlnost a začlenily do fáze vynesení rozsudku také hlediska rehabilitace.

164 Pozn. překl.: v originále „pre-sentencing or social inquiry reports“. Termíny pre-sentencing report, pre-sentence report („zpráva před vynesemím rozsudku“) nebo social inquiry report („zpráva ze sociálního šetření“) označují zprávu o obviněném, kterou si před vynesemím rozsudku může vyžádat soud. Sestavuje ji obvykle probační úředník nebo místní sociální pracovník.

24. Pro začlenění hledisek rehabilitace do rozhodnutí v předsoudní fázi nebo ve fázi vynesení rozsudku je také důležité o těchto hlediscích informovat justici nebo jiné rozhodovací instituce – zejména o roli věznic a těch, kdo v rehabilitaci pachatelů odpovídají za komunitní zacházení. V Kanadě program „Soudci do věznic“ (Judges to Jails) dává soudcům příležitost získat znalosti o věznicích a podmíněném propuštění, a to mimo jiné návštěvami věznic a účastí na slyšeních o podmíněném propuštění. V Keni jsou policie, vězeňství, služby pro děti, státní zastupitelství, justice a probační služba zapojeny do nepřetržité spolupráce a sdílení informací v průběhu celého procesu soudnictví ve věcech mládeže, takže každý orgán včetně justice může svou roli plnit efektivně.

25. Programy restorativní justice mohou přispívat ke snižování recidivy, pokud se realizují v souladu s procesními zárukami, a náležitě tak zohledňují práva a potřeby pachatelů i obětí.¹⁶⁵ Jakožto pružný přístup k řešení kriminality je lze realizovat v kterémkoli stadiu trestní justice (policie, státní zastupitelství, soudy a vězeňství) anebo i nezávisle na ní. Tím, že pachatelům poskytují příležitost plně pochopit a docenit důsledky jejich činů i dopad, který tyto činy měly na oběti, jejich rodiny a členy komunity, mohou programy restorativní justice přispívat ke snižování recidivy, jelikož zvyšují pravděpodobnost, že pachatelé přijmou odpovědnost za své chování a odvrátí se od trestné činnosti. Přístup programů restorativní justice, jenž je participativní, pružný a zaměřený na řešení problémů, podporuje více prosociální postoj, což může snižovat recidivu. Když se na procesu restorativní justice podílejí i členové komunity, může jejich neformální podpora pomáhat pachatelům osvojit si prosociální chování, a tím je motivovat ke změně.¹⁶⁶ Například v Rakousku se udává, že 84 procent pachatelů, kteří se zapojili do mediace mezi obětí a pachatelem, se poté nedopustilo recidivy.¹⁶⁷ Na Filipínách hraje v procesu restorativní justice důležitou roli *barangay*, nejnižší územní samosprávný celek. Mezi aktéry zapojené do tohoto procesu zpravidla patří úředníci jednotlivých *barangay*, náboženští představitelé, rodinní příslušníci pachatele i oběti a dobrovolníci z komunity.

26. Je zásadní, aby se komunitní přístupy realizovaly se zřetelem na individuální situaci pachatelů a komunity. Údaje o osobách ve výkonu komunitních či polovazebních sankcí a opatření z projektu Rady Evropy SPACE II ukazují, že nárůst užívání komunitních trestů nevede automaticky k nižšímu využívání odnětí svobody.¹⁶⁸ Nerozlišující a nadměrné užívání komunitních sankcí bez náležitého zohlednění individuálních případů a kapacity dané komunity přináší rizika masového dohledu a rozšiřování sítě (net-widening), jelikož vede k ukládání komunitního dohledu v případech, které dříve mohly skončit finančními sankcemi či jinými méně restriktivními alternativami. Tento postup by nezmírnil přeplněnost věznic a může přesáhnout kapacitu orgánu odpovídajícího za komunitní nápravné programy, a přinést tak obtíže při uskutečňování vhodných

165 Základní principy využívání programů restorativní justice v trestních věcech (rezoluce Hospodářské a sociální rady č. 2002/12).

166 Viz např. Andrew Day et al., „Promoting forgiveness in violent offenders: a more positive approach to offender rehabilitation?“, *Aggression and Violent Behavior*, roč. 13, č. 3 (červen–červenec 2008), s. 195–200.

167 Veronika Hofinger a Alexander Neumann, „Legalbiografien von Neustart Klienten“ (Viedeň, Institut für Rechts- und Kriminalsoziologie, 2008).

168 Vicki Prais a Frances Sheaban, *Global Prison Trends 2019*, Martha Crowley, ed. (Londýn, Penal Reform International a Bangkok, Thailand Institute of Justice, 2019), s. 40.

intervencí pro ty, kdo je potřebují. Navíc nadbytečný dohled a intervence u nízkorizikových pachatelů zvyšují riziko jejich recidivy.

27. Komunitní zacházení může usnadnit sociální reintegraci pachatelů podléhajících ne vazebním sankcím či rozhodnutím anebo propuštěných z vězení. Cílem je poskytnout ve vhodném vyvážení dohled a podporu prostřednictvím efektivní spolupráci mezi orgány trestní justice a komunitními aktéry, mimo jiné snahou o zapojení komunity. To vytvoří příznivé podmínky pro reintegraci pachatelů do komunity za nejlepších možných podmínek s ohledem na jejich situaci.

28. Jednou z obvyklých strategií pro zavádění a uskutečňování účinných komunitních nápravných programů je plně využívat existujících zdrojů dané komunity. Například aktivní využívání dobrovolníků je účinným způsobem, jak zapojit komunitu a poskytnout nezbytnou podporu pachatelům s různými potřebami a zároveň šetřit vládní zdroje. V Japonsku hrají v komunitních nápravných programech stěžejní roli dobrovolní probační úředníci, kteří provádějí komunitní dohled a koordinační práci v pachatelově sociálním prostředí před jeho propuštěním. Podobné systémy jsou zavedeny v dalších zemích včetně Keni, Malajsie, Filipín, Korejské republiky, Singapuru a Thajska.¹⁶⁹ Povinnosti těchto dobrovolníků se sice v jednotlivých zemích liší, nicméně základními koncepty jsou realizovat komunitní dohled a poradenství v prosociálním prostředí, s využitím místních znalostí etablovaného člena komunity, což pachatele propojí s místními zdroji, a vytvářet pozitivní osobní vztahy, které přetrvávají období dohledu. V Chorvatsku byl nový probační systém zaveden postupným přístupem a po dlouhém a promyšleném plánování. Chorvatsko založilo probační službu v roce 2009 přijetím příslušných právních předpisů, avšak v prvních třech letech se rozhodlo založit jen malý počet středisek a zaměřit se spíše na kvalitu než kvantitu poskytovaných služeb. V roce 2017 Chorvatsko sloučilo vězeňskou a probační službu, což usnadnilo výměnu informací a podpořilo spolupráci mezi vězeňskými a probačními pracovníky, kteří často slouží stejným klientům.

29. Když jsou vězni propuštěni do komunity, často při návratu narazí na širokou škálu sociálních bariér, jako jsou výzvy v přístupu k zaměstnání, bydlení, léčbě poruch způsobeným užíváním drog a prosociální podpoře. Zásadní je kontinuum péče od věznice do komunity díky robustní koordinaci, zejména mezi institucionálními a komunitními nápravnými službami. Zajištění náležitého podpůrného období usnadňuje hladký přechod do společnosti. Může mít podobu vyčlenění podpůrných pracovníků na práci s pachatelem ve vězení a v komunitě během prvotního přechodného období – ti pachatelé pomáhají najít bydlení a práci a celkově mu asistují, když prochází prvními fázemi návratu. V Kanadě se uplatňuje „zákonně podmíněné propuštění“ (statutory parole) po vykonání dvou třetin trestu; a navíc „plně podmíněné propuštění“ (full parole) umožňuje dřívejší propuštění s komunitním dohledem na základě rozhodnutí Rady pro podmíněné propuštění (Parole Board). Plně podmíněné propuštění mělo v letech 2017–2018 mimořádně vysokou míru dokončení přesahující 98 procent. Kanadská Rada pro podmíněné

169 Asijský a dálnévýchodní institut pro prevenci kriminality a zacházení s pachatelí (Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders), „Report of the second Asia Volunteer Probation Officers meeting“, in Resource Material Series č. 104 (Tokio, březen 2018), s. 149–150.

propuštění realizuje iniciativy, které mají proces podmíněného propuštění zprůhledňovat a zpřístupňovat pro veřejnost.

30. Pouhé monitorování toho, jak pachatelé dodržují podmínky propuštění, je pro úspěšný komunitní dohled nedostatečné. Náležitý dohled zahrnuje i řízení rizik pachatelů, koordinaci zdrojů pro naplňování jejich potřeb a také budování a udržování mezilidských vztahů s nimi založených na důvěře.¹⁷⁰ Mezi další zásadní aktivity patří výuka, podpora, posilování pozitivního chování a vymáhání důsledků za negativní chování.¹⁷¹ Proces dohledu musí vycházet z pochopení recidivy a musí se zaměřovat na rozvoj motivace pachatelů a jejich schopnost změny. Dohled může přispívat ke snižování recidivy, pokud se opírá o adekvátní vyhodnocení potřeb, motivace a situace pachatelů a o spolehlivý přístup k řízení případů (case management). Zvláště důležité je poskytovat školení a poradenství pracovníkům a dobrovolníkům zapojeným do dohledu. Praktická příručka pro intervence (Practice Guide for Intervention)¹⁷², sestavená v Novém Jižním Walesu (Austrálie), je sérií strukturovaných cvičení a aktivit, jejichž smyslem je sloužit jako vodítko pro intervence a posilovat zaměření supervizních sezení na změnu chování. Strategická školicí iniciativa pro komunitní dohled (Strategic Training Initiative in Community Supervision)¹⁷³, která se využívá v mnoha jurisdikcích a přispěla k pozoruhodnému poklesu recidivy, školí sociální kurátory a probační úředníky, aby se v technikách vedení rozhovorů lépe drželi modelu opřeného o riziko-potřeby-responzivitivitu.

C. Uplatňování mnohostranného přístupu k zajištění nepřetržité podpory a služeb pro rehabilitaci a reintegraci pachatelů

31. Význam partnerství veřejného a soukromého sektoru a angažovanosti členů společnosti pro úsilí o udržitelnou společnost se zdůrazňuje jak v cílech udržitelného rozvoje (zejména v podcíli č. 17 cíle č. 17), tak v Deklaraci z Dauhá o začlenění prevence kriminality a trestní justice do širší agendy OSN s cílem zaměřit se na sociální a ekonomické výzvy a prosazovat zákonnost na národní i mezinárodní úrovni a participaci veřejnosti, přijaté 13. kongresem o prevenci kriminality a trestní justici (rezoluce Valného shromáždění č. 70/174). V kontextu trestní justice nelze dosáhnout rehabilitace a sociální reintegrace pachatelů pouze činností orgánů trestní justice. Do všech fází procesu směřujícího k sociální reintegraci musejí být zapojeny všechny segmenty společnosti. Zvláště důležitá jsou partnerství veřejného a soukromého sektoru a aktivní zapojení komunity, aby se zajistila kontinuita intervencí a podpora hladké reintegrace vězňů do komunity. Komunitní přístupy navíc nelze realizovat bez pochopení a přijetí na straně komunity a celé společnosti. Je zásadně důležité uplatňovat mnohostranný přístup začleňováním aktivní participace širokého spektra relevantních sektorů a osob do procesu rehabilitace a reintegrace. Klíčovou roli v zapojování relevantních aktérů do mnohostranných iniciativ hraje politická vůle. Orgány trestní justice musejí také identifikovat, aktivovat

170 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, *Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism*, s. 59.

171 Tamtéž.

172 Mark V. A. Howard et al., „Innovations in a model for enhancing the behavior change content of supervision with community-based offenders“, *Advancing Corrections Journal*, 7. vyd. (červen 2019).

173 James Bonta et al., „Taking the leap: from pilot project to wide-scale implementation of the Strategic Training Initiative in Community Supervision (STICS)“, *Justice Research and Policy*, roč. 15, č. 1 (červen 2013), s. 17–35.

a mobilizovat existující veřejné a soukromé komunitní zdroje a usilovat o vytváření pevných partnerství s relevantními aktéry. Například Japonsko přijalo komplexní celostátní strategie, díky nimž se realizují různé rehabilitující iniciativy řešící zaměstnání, bydlení, vzdělávání, sociální zabezpečení, zdravotní péči a rodinné vztahy na základě posílených partnerství v rámci veřejného sektoru i mezi veřejným a soukromým sektorem.

32. Angažovanost zainteresovaných aktérů je zásadně důležitá pro koordinaci zaměstnání, bydlení, vzdělávání, sociálního zabezpečení, zdravotní péče a podpory od rodinných příslušníků a jiných propuštěných pachatelů, pro posilování lidského a sociálního kapitálu pachatelů, pro komunitní dohled a další intervence, pro osvětu i pro odbornou pomoc. Může se jednat o aktéry z veřejného sektoru (na celostátní i místní úrovni a také o zástupce mezinárodních či regionálních institucí), ze soukromého sektoru (včetně nevládních organizací, zaměstnavatelů a skupin vzájemné podpory propuštěných pachatelů) anebo o jedince (rodinní příslušníci, odborníci, dobrovolníci či členové komunity). Je nezbytně nutné, aby orgány trestní justice, zejména orgány odpovídající za nápravné programy a rehabilitaci, tyto aktéry zapojovaly a navazovaly s nimi kooperativní partnerství s jasně definovanými rolemi.

33. Jedním z klíčových faktorů úspěšné reintegrace je zaměstnání, neboť se nejedná jen o zdroj příjmů, ale také pomáhá pachatelům se znovu zapojit do komunity a přispívá k posílení jejich sebeúcty, sebedůvěry a víry ve vlastní schopnosti (self-efficacy).¹⁷⁴ Řadu intervencí pomáhajících pachatelům najít a udržet si práci lze realizovat jak ve vězení, tak v komunitě – například profesní školení, výuku dovedností potřebných pro žádosti o zaměstnání a pracovní pohovory či nabízení zprostředkování práce a kariérního poradenství. Účinná podpora by se měla poskytovat též zaměstnavatelům, například veřejné dotace na zaměstnávání bývalých pachatelů, náhrady škod, upřednostnění při zadávání veřejných zakázek a daňové úlevy nebo odpočty. Pro úspěšnou podporu je kromě toho klíčové sladovat potřeby pachatelů a firem. Nadace Safer Foundation, nevládní organizace sídlící ve Spojených státech amerických a pracující nezávisle a v partnerství s vládou, nabízí řadu služeb, které dříve vězněným jedincům pomáhají zajistit zaměstnání, a dosahuje vysoké míry trvalé zaměstnanosti.

34. Nedostatek dostupného bydlení přináší riziko recidivy a je závažnou výzvou, jíž čelí bývalí vězňové v době návratu.¹⁷⁵ Mnoho pachatelů vycházejících z vězení jsou nebo se stanou bezdomovci a čelí silné stigmatizaci, a to i od vlastních rodin, která jim brání v návratu k životu s rodinou. Bez odpovídajícího ubytování je nesmírně obtížné udržet si práci a žít nezávisle. Proto by podpora v oblasti bydlení měla začínat už ve vězení jakožto důležitá příprava na návrat. Jelikož ubytování představuje základ života v komunitě, měly by se zohlednit individuální okolnosti každého pachatele, přičemž zvláštní pozornost bude nutné věnovat pachatelům se specifickými potřebami, například s tělesným nebo duševním postižením, seniorům a osobám trpícím drogovou závislostí. Podpora v oblasti bydlení bude fungovat nejlépe, když se propojí s iniciativami na podporu

174 Joe Graffam et al., *Attitudes of Employers, Corrective Services Workers, Employment Support Workers, and Prisoners and Offenders towards Employing Ex-Prisoners and Ex-Offenders* (Burwood, Melbourne, Victoria, Deakin University, School of Health and Social Development, 2004), s. 4.

175 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, *Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism*, s. 45.

zaměstnanosti, sociálního zabezpečení, zdravotní péče a léčby poruch způsobených užíváním drog, uskutečňovanými orgány odpovídajícími za komunitní rozvoj a za bydlení a neziskovými a náboženskými organizacemi. Vězeňské orgány a orgány odpovídající za komunitní nápravné programy by s takovými iniciativami a organizacemi měly spolupracovat při koordinaci bydlení. Ve Spojených státech nadace Safer Foundation v partnerství s vládou státu Illinois provozuje přechodová centra (transition centres) ubytovávající bývalé pachatele. V Japonsku probační služba začíná koordinovat ubytování pachatelů po propuštění již v době jejich uvěznění. Nemůže-li se vězeň opřít o svou rodinu, příbuzné nebo přátele, poskytuje vláda pachatelům možnost dočasného ubytování včetně veřejně spravovaných či dotovaných rehabilitačních zařízení a bydlení v soukromí. Kromě toho lze pro seniory či handicapované zařídit ubytování v zařízeních sociálních služeb.

35. Pravidla Nelsona Mandely poukazují na potřebu poskytovat vězňům vzdělávání a integrovat takovéto programy do vzdělávacího systému dané země. Přístup na trh práce vyžaduje určitou úroveň funkční gramotnosti a matematické gramotnosti a také další základní pracovní dovednosti, které si mnozí vězni zkrátka neosvojili. Funkční gramotnost a středoškolské anebo vyšší vzdělání usnadňují zaměstnání. Je zapotřebí rozvíjet pevná a trvalá partnerství s veřejnými i soukromými vzdělávacími institucemi. Iniciativa EQUAL Generálního ředitelství pro zaměstnanost, sociální věci a sociální začleňování Evropské komise podnikla kroky ke zlepšení přístupu ke vzdělávání a školení pro vězně, například k distančnímu vzdělávání ve věznicích, aby se usnadnila jejich reintegrace do trhu práce.¹⁷⁶ Globální program pro implementaci Deklarace z Dauhá podporuje vládu Salvadoru při zakládání e-learningového univerzitního a profesního studia v několika věznicích.

36. Vězeňské i komunitní rehabilitující přístupy by měly být citlivé vůči pachatelům se specifickými potřebami, jako jsou ženy, mladí lidé, senioři, osoby s postižením, cizinci, chudí a marginalizované skupiny. V souladu s tím je zásadní budovat partnerství s aktéry, kteří mohou tyto specifické potřeby řešit. Například ženy-pachatelky potřebují genderově specifické reintegrační iniciativy, jak nastiňují Bangkocká pravidla. Ženy mají k dispozici méně příležitostí k rehabilitaci a ty, které existují, bývají méně rozmanité a horší kvality než příležitosti nabízené mužům. V Gruzii mezinárodní nevládní organizace Penal Reform International spolupracuje s místními partnerskými organizacemi při poskytování rehabilitačních a podpůrných služeb pro vězněné ženy a jejich děti, které zažily násilí a diskriminaci.

37. Pachatelova rodina je obvykle nejdůležitějším aktérem úspěšné reintegrace, neboť pachateli poskytuje sociální, finanční a psychickou podporu. Proto je zásadní zapojovat, kdykoliv je to možné, rodinné příslušníky do rehabilitačního procesu tím, že se jim usnadní pokračující kontakt s pachatelem během doby uvěznění, s náležitými výjimkami v případech domácího násilí. Avšak mnoho rodin rovněž čelí negativním dopadům uvěznění pachatelů a nemusejí být ochotni nebo schopni je po propuštění podporovat. Proto může být nezbytné podporovat i rodinné příslušníky, například včas jim oznámit propuštění pachatele a nabízet jim pomoc v emocionálních, finančních a mezilidských aspektech.

38. Podpora (peer support) a mentoring od propuštěných vězňů je pro sociální reintegraci cenná, protože mentoři se do pachatelů dokážou vcítit, a protože je méně

pravděpodobné, že pachatelé na jejich vklad budou nahlížet s podezřením. Tato podpora se zaměřuje na postoje, spiritualitu a další faktory, které usnadňují sociální reintegraci. Ve Švédsku a několika dalších zemích působí Kriminellas Revansch I Samhället (Zločinci se vracejí do společnosti), nevládní organizace provozovaná bývalými pachateli, která jiným pachatelům pomáhá na cestě k reintegraci tím, že naslouchá jejich obavám a radí jim.

39. Využívání dobrovolníků je účinný způsob, jak zapojit komunitu a poskytovat nezbytnou podporu. Význam role supervidovaných dobrovolníků, náležitě vyškolených v oblasti sociální reintegrace pachatelů, zdůrazňují i Tokijská pravidla. Kromě využívání dobrovolných probačních úředníků v Japonsku a narůstajícím počtu dalších zemí jsou dalšími příklady i zapojení členů komunity do programů mediace a restorativní justice či nevládní organizace vedené dobrovolníky, které podporují rehabilitaci pachatelů.

40. Osvětové aktivity posilují porozumění a součinnost aktérů a vyvolávají souhlas na straně veřejnosti. Osvětové úsilí by se mělo zaměřovat na různé cílové skupiny včetně tvůrců politik a uskutečňovat se vhodným způsobem. Nezbytné je například posilovat u široké veřejnosti obecné porozumění významu sociální reintegrace pachatelů. Dobrým způsobem, jak přesvědčit běžnou populaci, by mohlo být předvádění příběhů o úspěších. Různá elektronická média jako internet, služby pro zasílání textových zpráv a aplikace pro mobilní telefony mohou být účinnými prostředky – jak co do nákladů, tak co do dopadu – šíření osvěty, neboť umožňují rozsáhlé šíření informací a interaktivní komunikaci. Pro přesvědčování konkrétních aktérů, aby se zapojili do rehabilitující podpory, mohou být účinné také osobní konzultace nebo jiné formy přímé komunikace.

41. V posledních 15 letech projekt Žlutá stužka (Yellow Ribbon) v Singapuru významně pokročil v šíření osvěty, vyvolávání přijetí a podněcování komunitních aktivit. Společné úsilí členů komunity a partnerů, spojené s nepřetržitou prací s médii, vybuchovalo národní kulturu přijetí a empatie vůči bývalým vězňům a jejich rodinám. V průzkumu uskutečněném roku 2018 se zhruba 65 procent respondentů vyjádřilo, že jsou připraveni přijímat bývalé vězně ve školách, na pracovištích, v rodině i v komunitě. Kromě úspěšnosti osvětové kampaně je projekt Žlutá stužka spojován také s poklesem míry recidivy.¹⁷⁷

42. Odbornou pomoc mohou poskytovat a poskytují různí aktéři včetně Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), institutů Síť programů OSN pro prevenci kriminality a trestní justice a dalších mezinárodních nebo regionálních organizací. Například Asijský a dálněvýchodní institut pro prevenci kriminality a zacházení s pachateli (Asia and Far Eastern Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders) uskutečnil dlouhodobé budování kapacit zaměstnanců trestní justice na celém světě prostřednictvím mezinárodních školicích kurzů zaměřených na snižování recidivy, se zvláštním zaměřením na standardy a normy OSN a na cíle udržitelného rozvoje. Soukromý sektor a nevládní organizace mohou být klíčovými partnery díky tomu, že využívají vztahů v komunitě a uplatňují svou odbornost, dovednosti a znalosti sociálního, náboženského

176 Tamtéž, s. 50.

177 Santhi Pandian et al., „Singapore’s Yellow Ribbon Project: unlocking the second prison“, *Advancing Corrections Journal*, 7. vyd. (2019), s. 60–72.

a kulturního zázemí oblasti, které slouží. Při řešení základních příčin kriminality, jako je chudoba a diskriminace, může být účinná též odborná pomoc netrestních úseků justice.

43. Organizace Penal Reform International a Thajský institut pro spravedlnost sestavily praktickou příručku rehabilitace vězňených žen s mnoha inovativními příklady slibných postupů z různých jurisdikcí, kterou lze po celém světě využívat pro budování kapacit.¹⁷⁸ Hedayah, mezinárodní centrum excelence pro boj proti násilnému extremismu, vyvinulo a spustilo monitorovací, měřicí a hodnotící aplikaci pro chytré telefony a počítače, která pomáhá vytvářet programy potírající násilný extremismus a předpovídající dopad programů. Tato aplikace se sice zaměřuje na potírání násilného extremismu, ale dobře se hodí pro vytváření jakýchkoliv programů rehabilitace nebo reintegrace pachatelů. Aplikace je známá jako „MASAR“ a jedná se o bezplatný online nástroj, který poskytuje návod, jak krok za krokem vytvořit „teorii změny“ řídící každý program, identifikovat komunitní zdroje a vytvářet rámce pro efektivní hodnocení.

III. Závěry a doporučení

44. Snižování recidivy je stěžejní pro budování inkluzivní, udržitelné společnosti, jak to předpokládá Agenda 2030. Pro účinné snižování recidivy musejí systémy trestní justice prioritizovat vytváření rehabilitujícího řízení věznic a vězeňského prostředí, přijímání a uskutečňování komunitních přístupů, které přispívají ke snižování recidivy, a uplatňování mnohostranného přístupu propojujícího různé aktéry. Za tímto účelem by systémy trestní justice měly zajistit rehabilitující procesy a prostředí ve všech fázích a na všech cestách směřujících k úspěšné reintegraci.

45. Dosažení rehabilitujících procesů a prostředí vyžaduje setrvalé úsilí aktérů trestní justice zahrnující státní zastupitelství, soudní, vězeňské a probační orgány a také aktérů v komunitě, aby se řešily problémy pramenící z přeplněnosti, zamezovalo se nadměrnému využívání odnětí svobody, zajistily se plynulé intervence a hladký přechod z vězení do komunity, náležitě se realizovaly komunitní nápravné programy, zvyšovala se schopnost vězňů žít bez trestné činnosti a posilovalo se přijetí a součinnost na straně komunity. Jelikož takováto opatření zahrnují mnoho oblastí, vyžaduje snižování recidivy mnohostranný přístup s aktivními a pevnými partnerstvími mezi širokou škálou veřejných a soukromých aktérů. Tito aktéři musejí postupovat koordinovaně, přičemž je třeba zohledňovat různorodost justičních systémů i sociálních, kulturních a dalších zázemí jednotlivých jurisdikcí.

46. S ohledem na tyto skutečnosti a se zvážením doporučení přijatých na regionálních přípravných setkáních se účastníci workshopu mohou rozhodnout zvážit následující doporučení:

(a) Členské státy by měly zajistit rehabilitující procesy a prostředí ve všech fázích a na všech cestách směřujících k úspěšné reintegraci, a to se zvláštním zaměřením na: (i) kde je to vhodné, ukládání méně restriktivních sankcí a aktivní a adekvátní uplatňování

¹⁷⁸ Critoph, *The Rehabilitation and Social Reintegration of Women Prisoners*, s. 29.

nevazebních trestů a rozhodnutí v souladu s Tokijskými pravidly a Bangkockými pravidly; (ii) efektivní intervence a podpora ve vězení i v komunitě, založené na důkazech a reagující na konkrétní potřeby každého jedince; (iii) kontinuitu intervencí a podpory v průběhu celého procesu, zejména při přechodu z vězení do komunity; a (iv) uplatňování mnohostranného přístupu propojujícího různé aktéry;

(b) členské státy by měly podniknout důsledné kroky k vytvoření rehabilitujícího prostředí ve všech věznicích tím, že: (i) zajistí náležitou správu věznic a řízení případů (case management) a odstraní korupci, přeplněnost a násilí ve věznicích; (ii) budou poskytovat intervence, programy zacházení, vzdělávání, profesní školení a práci, aby pomáhaly pachatelům osvojit si dovednosti potřebné pro spořádaný život; (iii) umožní pachatelům udržet si komunitní a rodinné vazby; a (iv) zajistí, aby se s vězni zacházelo spravedlivě a s respektem odpovídajícím jejich inherentní důstojnosti coby lidských bytostí. Je zapotřebí dodržovat a v praxi uplatňovat ustanovení Pravidel Nelsona Mandely a Bangkockých pravidel;

(c) členské státy by měly usilovat o rozvoj a realizaci intervencí a programů zacházení založených na empirických důkazech, které přispívají ke snižování recidivy. Měly by se věnovat sběru relevantních statistik, provádění výzkumů a sdílení těchto informací na národní i mezinárodní úrovni;

(d) členské státy by měly rozvíjet a realizovat specifické genderově citlivé rehabilitační a reintegrační politiky a programy v souladu s Bangkockými pravidly a na základě existujících osvědčených postupů;

(e) členské státy by měly přizpůsobovat intervence a programy zacházení individuálním potřebám každého pachatele, zvláště těch se specifickými potřebami, jako jsou mladí lidé, senioři, osoby s postižením, chudí a marginalizované skupiny, a odstraňovat překážky sociální reintegrace;

(f) členské státy by měly uznávat význam rehabilitujících komunitních intervencí a podporovat snižování recidivy a měly by usilovat o rozvoj efektivních komunitních přístupů. Při zavádění nebo realizaci komunitního zacházení by členské státy měly identifikovat a posilovat existující komunitní zdroje, zapojovat komunitní aktéry včetně dobrovolníků, posilovat jejich kapacity prostřednictvím poradenství a školení a zajistit, aby existoval pověřený a dostatečnými zdroji vybavený veřejný orgán, například specializovaná probační služba, pro řízení, supervizi a podporu pachatelů v komunitě;

(g) při uplatňování přístupů propojujících různé aktéry ke snižování recidivy by členské státy měly zavádět, posilovat a zlepšovat mechanismy a platformy a zavádět organizační kulturu trvale zapojující všechny relevantní aktéry včetně veřejného sektoru na celostátní i místní úrovni, soukromého sektoru, náboženských organizací, akademické obce, dobrovolníků a členů komunity, aby všichni relevantní aktéři mohli společně pracovat na sociální reintegraci pachatelů. Členské státy by měly usilovat o podporu partnerství v rámci veřejného sektoru i mezi veřejným a soukromým sektorem, která budou mimo jiné pomáhat pachatelům si zajistit včas práci a bydlení po propuštění i přístup k sociálním a zdravotním službám a k možnostem vzdělávání a profesnímu školení;

(h) při zavádění a realizaci účinných rehabilitujících mechanismů by členské státy

měly usilovat o realistický přístup, jež postupuje krok za krokem, zohledňuje dostupnost zdrojů i proveditelnost kroků, jež se mají v určitém časovém rámci podniknout, a alokovat dostatečné zdroje. Při uplatňování takového přístupu by členské státy měly plně využívat existující zdroje včetně komunitních, informovat se o zavedených opatřeních a zkušenostech z jiných jurisdikcí a zkoumat nákladově efektivní využívání informačních technologií;

(i) s vědomím toho, že porozumění a spolupráce na straně veřejnosti jsou klíčovými prvky rehabilitace pachatelů a jejich reintegrace do společnosti, by členské státy měly realizovat osvětové aktivity – a alokovat na ně dostatečné finanční a lidské zdroje – zaměřené na širokou veřejnost, soukromý sektor, nevládní organizace, dobrovolníky, zaměstnavatele a rodinné příslušníky pachatelů;

(j) členské státy se vyzývají, aby podle potřeby nabízely či vyhledávaly odbornou pomoc při přebírání nebo realizaci účinných rehabilitačních opatření. Kromě toho by členské státy měly aktivně sdílet informace o slibných postupech a podporovat úsilí o budování kapacit pracovníků trestní justice zaměřených na snižování recidivy. Členské státy mohou rovněž zvážit vyhledání odborné pomoci od Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), institutů Sítě programů OSN pro prevenci kriminality a trestní justici, dalších mezinárodních a regionálních organizací a relevantních nevládních aktérů.

**Workshop 4. Současné trendy
kriminality, aktuální vývoj
a vznikající řešení, zejména nové
technologie jakožto prostředky
trestné činnosti i nástroje v boji
proti ní**

**14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici
Kjóto, Japonsko, 20.–27. dubna 2020**

Bod 6 předběžného programu¹⁷⁹

Mezinárodní spolupráce a odborná pomoc při prevenci a řešení všech forem kriminality

Workshop 4. Současné trendy kriminality, aktuální vývoj a vznikající řešení, zejména nové technologie jakožto prostředky trestné činnosti i nástroje v boji proti ní¹⁸⁰

Pracovní dokument sestavený sekretariátem

Shrnutí

Tento pracovní dokument zkoumá dopad technologií, jež představují dvousečnou zbraň: umožňují trestnou činnost, ale také přispívají k její prevenci, odhalování a potlačování. V souladu s tím tento dokument uplatňuje dvojí přístup k vysvětlení výsledného zásadního dualismu: na jedné straně role technologií při hledání řešení v policejní práci, stíhání a úspěšných výsledcích trestní justice; a na druhé straně temnější role technologií spočívající v posíleném působení zločinců a organizovaných zločineckých skupin. Analýza bere v potaz vývoj v konkrétních oblastech a zahrnuje dva aspekty průřezové povahy: význam školení, interdisciplinárních přístupů a kooperativních synergií mezi relevantními aktéry při získávání porozumění současným přínosům technologií a jejich potenciálu pro řešení budoucích kriminálních hrozeb; a nutnost náležitě zohledňovat etické problémy a lidskoprávní záruky při využívání technologií v boji proti kriminalitě.

179 A/CONF.234/1.

180 Sekretariát by rád vyjádřil vděčnost členským institutům Síť programu OSN pro prevenci kriminality a trestní justici, zejména Korejskému institutu pro kriminologii a Národnímu institutu pro spravedlnost Ministerstva spravedlnosti Spojených států amerických, za pomoc s přípravou a organizací tohoto workshopu.

I. Úvod

1. V roce 1997, když se sloučil Mezinárodní program OSN pro kontrolu drog (UNDCP) s Centrem pro mezinárodní prevenci kriminality (CICP) a vznikl Úřad pro kontrolu drog a prevenci kriminality (ODCCP), přejmenovaný v roce 2002 na Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), se zdokonalená verze šachového počítače jménem „Deep Blue“ stala prvním počítačovým systémem, který porazil úřadujícího mistra světa v partii hrané podle standardních časových kontrol užívaných při šachových turnajích. Navzdory neustálému technologickému pokroku byla trestná činnost v té době stále ještě poměrně „low-tech“ a internet teprve začínal mít dopad na společnost jakožto rozhodující technologie „informačního věku“.

2. Za něco málo přes dvacet let rychlý vzestup internetu a informačních a komunikačních technologií umožnil ekonomický růst a široký přístup k důležitým službám, ale také vytvořil nové příležitosti pro kriminální aktivity. Zločinci mají z nových technologií a z globalizace nezamýšlený prospěch, neboť jim tento vývoj umožňuje dopouštět se trestných činů a těžit z nich zneužíváním nadnárodních aktivit a rozšiřovat jejich nezákonné aktivity a podnikání na digitálních platformách způsobem, který snížil rizika, zejména riziko odhalení.¹⁸¹

3. Na druhé straně nové a existující technologie poskytují nové příležitosti také pro postupy vymáhání práva, trestní vyšetřování a stíhání. Zlepšování veřejného bezpečí a podpora orgánů vymáhání práva a trestní justice při využívání technických novinek k prevenci a potírání kriminality mohou mít pozitivní dopad na dosažení cílů Agendy pro udržitelný rozvoj 2030, zvláště cíle udržitelného rozvoje č. 16.

4. Panel na vysoké úrovni pro digitální spolupráci, ustavený v roce 2018 generálním tajemníkem s cílem posilovat mezinárodní a multiinstitucionální spolupráci a přispívat k veřejné debatě o bezpečné a inkluzivní digitální budoucnosti pro všechny, ve zprávě nazvané „Věk vzájemné digitální závislosti“ (The age of digital interdependence) rovněž zdůraznil „dvě Janusovy tváře“. Jak bylo uvedeno, digitální technologie ukázaly, že mohou propojovat jednotlivce napříč kulturními a geografickými bariérami, posilovat porozumění a potenciálně pomáhat společností stát se mírumilovnějšími a soudržnějšími. Avšak existují i příklady toho, kdy se digitální technologie využívají pro porušování práv, narušování soukromí, polarizování společnosti a podněcování k násilí.¹⁸²

5. Tento pracovní dokument využívá a rozšiřuje tematický rámec workshopu 4, jak je uvedeno v diskusní příručce 14. kongresu.¹⁸³ Tento pracovní dokument je rozdělen na samostatné oddíly, přičemž každý z nich se zabývá různými aspekty téhož základního problému: orgány vymáhání práva a trestní justice na křižovatce, a to kvůli rychle se rozvíjejícím technickým inovacím, které mohou nejen usnadňovat účinnou policejní

181 Jurij Fedotov, „In just two decades, technology has become a cornerstone of criminality“, Huffington Post UK, 23. října 2017.

182 Viz OSN, „The age of digital interdependence“, červen 2019, s. 17.

183 A/CONF.234/PM.1, odst. 161–189.

práci a pomáhat při řešení tradičních nedostatků snah o plné vymáhání zákonnosti, ale jsou též náchylné ke kriminálnímu zneužití v různých oblastech.¹⁸⁴

II. Technologie jako nástroje pro trestnou činnost i proti ní

A. Kryptoměny a virtuální aktiva

6. V posledních letech se objevily kryptoměny a virtuální aktiva a podnítily investice do platební infrastruktury budované s využitím jejich softwarových protokolů.¹⁸⁵ Uživatelé kryptoměn je mohou z různých důvodů pokládat za žádoucí, mohou ovšem takováto aktiva držet i jako spekulativní investice. Někteří uživatelé vyhledávají soukromí spojené s vyšší mírou anonymity transakcí, zatímco jiní se zkrátka chtějí vyhnout doзору a/nebo kontrole ze strany státu či bank nad svými legálními transakcemi.¹⁸⁶ Zastánci kryptoměn poukazují na to, že transakční poplatky jsou nižší než ty, které tradiční banky vybírají za národní měny, byť úsporu nákladů mohou zmařit případné kurzové ztráty i poplatky spojené s poskytovateli kryptoměnových služeb.¹⁸⁷ Na místech, kde tradiční banky nejsou dostupné, mohou kryptoměny nabízet funkčnost spojenou s tradičními platebními službami.¹⁸⁸ A konečně jelikož kryptoměna obvykle není státní měnou, může usnadňovat přeshraniční transakce.¹⁸⁹

7. Nicméně mnoho zemí, které provozování trhů s kryptoměny povolují, přijalo zákony k prevenci praní peněz, organizovaného zločinu a financování terorismu,¹⁹⁰ ačkoliv se zatím nezdá, že by teroristé kryptoměny ve velkém využívali.¹⁹¹ Tento trend regulací vznikl jako reakce na časté užívání kryptoměn pro online uskutečňování nelegálních nákupů a transakcí na černém trhu¹⁹² a jako platební metody v případech praní peněz,

184 Využíváním internetu a digitálních technologií pro teroristické účely i problémy spjatými s kyberkriminalitou se zabývá pracovní dokument sestavený sekretariátem k bodu 6 předběžného programu (A/CONF.234/7).

185 Sesha Kethineni a Yin Cao, „The rise in popularity of cryptocurrency and associated criminal activity“, *International Criminal Justice Review*, 6. února 2019; Stearns Broadhead, „The contemporary cybercrime ecosystem: a multi-disciplinary overview of the state of affairs and developments“, *Computer Law and Security Review*, roč. 34, č. 6 (prosinec 2018), s. 1180–1196.

186 Geoff Goodell a Tomaso Aste, „Can cryptocurrencies preserve privacy and comply with regulations?“, *Frontiers in Blockchain*, roč. 2, čl. 4 (květen 2019), s. 1–20.

187 Angela S. M. Irwin a Adam B. Turner, „Illicit Bitcoin transactions: challenges in getting to the who, what, when and where“, *Journal of Money Laundering Control*, roč. 21, č. 3 (červenec 2018), s. 297–313.

188 Tamtéž.

189 Perri Reynolds a Angela S. M. Irwin, „Tracking digital footprints: anonymity within the bitcoin system“, *Journal of Money Laundering Control*, roč. 20, č. 2 (květen 2017), s. 172–189.

190 Spojené státy americké, Právnícká knihovna Kongresu, Globální centrum pro právní výzkum (Global Legal Research Center), *Regulation of Cryptocurrency around the World* (Washington, D.C., 2018), červen 2018.

191 Cynthia Dion-Schwarz, David Manheim a Patrick B. Johnson, *Terrorist Use of Cryptocurrencies: Technical and Organizational Barriers and Future Threats* (Santa Monica, Kalifornie, RAND Corporation, 2019).

192 Reynolds a Irwin, „Tracking digital footprints“; Monica J. Barratt, Jason A. Ferris a Adam R. Winstock, „Safer scoring? Cryptomarkets, social supply and drug market violence“, *International Journal of Drug Policy*, č. 35 (září 2016), s. 24–31.

Ponziho schémat, různých druhů vydírání (například hrozeb útoky typu DDoS, „distribované odepření služby“) a podvodů.

8. Stejně koncepty, které se vztahují k praní peněz s využitím hotovosti, se mohou vztahovat i na praní peněz s využitím kryptoměn.¹⁹³ Praní peněz zahrnující kryptoměny představuje podobný proces jako tradiční praní peněz, avšak zneužívá pro praní peněz technologie.¹⁹⁴ Kryptoměny se navíc mohou využívat i pro usnadnění daňových úniků.¹⁹⁵

9. Rostoucím problémem jsou též krádeže kryptoměn.¹⁹⁶ Uživatelé kryptoměn se mohou stát oběťmi podvodů, jejichž cílem je kryptoměny ukrást.¹⁹⁷ Navíc ransomwarové útoky na jednotlivce, firmy nebo vlády často zahrnují vyděračské požadavky na platby v kryptoměnách.

10. Trestná činnost zahrnující kryptoměny je snazší v prostředích, kde jsou regulace nedostatečné na to, aby umožňovaly identifikaci uživatelů či ukládání sankcí, a kde lze mezery v regulacích zneužívat. Rozdíly v regulaci kryptoměn v různých zemích umožňují uživatelům uskutečňovat v jedné zemi aktivitu, která je jinde nelegální.¹⁹⁸

11. K prevenci užívání kryptoměn pro kriminální účely by se měla zvážit a podniknout celá řada kroků. Odrazující a vyšetřovací funkce lze podpořit různými přístupy k deanonymizaci transakcí. Mohou jimi být regulace požadující identifikující informace (pravidla typu „know your customer“, KYC)¹⁹⁹ nebo analýza transakcí s využitím strojového učení či jiných sledovacích technik pro identifikaci nelegálních transakcí.²⁰⁰

12. Omezené znalosti a dovednosti týkající se identifikace či účinného vyšetřování podvodů s kryptoměnami otevírají cestu k rozšířeným možnostem využívání kryptoměn

193 Chad Albrecht et al., „The use of cryptocurrencies in the money laundering process“, *Journal of Money Laundering Control*, roč. 22, č. 2 (květen 2019), s. 210–216; Rolf van Wegberg, Jan-Jaap Oerlemans a Oskar van Deventer, „Bitcoin money laundering: mixed results? An explorative study on money laundering of cybercrime proceeds using bitcoin“, *Journal of Financial Crime*, roč. 25, č. 2 (červen 2018), s. 419–435.

194 Denis B. Desmond, David Lacey a Paul Salmon, „Evaluating cryptocurrency laundering as a complex socio-technical system: a systematic literature review“, *Journal of Money Laundering Control*, roč. 22, č. 3 (červenec 2019), s. 480–497.

195 Albrecht et al., „The use of cryptocurrencies in the money laundering process“; Saman Jafari et al., „Cryptocurrency: a challenge to legal system“, 10. květen 2018.

196 Garrick Hileman a Michel Rauchs, *Global Cryptocurrency Benchmarking Study* (Cambridge, Spojené království Velké Británie a Severního Irska, Cambridge Centre for Alternative Finance, 2017).

197 Desmond et al., „Evaluating cryptocurrency laundering as a complex socio-technical system“.

198 Angela S. M. Irwin a Caitlin Dawson, „Following the cyber money trail: global challenges when investigating ransomware attacks and how regulation can help“, *Journal of Money Laundering Control*, roč. 22, č. 1 (leden 2019), s. 110–131.

199 Financial Action Task Force, *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism and Proliferation: the FATF Recommendations* (Paříž, 2012).

200 Irwin a Turner, „Illicit Bitcoin transactions“; Goodell a Aste, „Can cryptocurrencies preserve privacy and comply with regulations?“.

za účelem nelegálních aktivit.²⁰¹ Úsilí, vyvíjené například Organizací spojených národů, o proškolení vyšetřovatelů o kriminalitě spjaté s kryptoměny přispívá k prevenci a identifikaci takovýchto aktivit.²⁰²

13. Vydavatelé kryptoměn, regulátoři a orgány vymáhání práva jsou klíčovými hráči v prevenci užívání kryptoměn pro usnadňování trestné činnosti. Je důležité vyvinout robustní soubor preventivních a vyšetřovacích technik, které lze přizpůsobovat technologickým změnám a různým uplatněním kryptoměn, s cílem minimalizovat hrozby spojené s jejich kriminálním zneužíváním.

B. Technologie a darknetové trhy včetně drogových

14. Internet poskytuje nové příležitosti pro nezákonný prodej a nákup zboží, a to na viditelném i temném webu. Na rozdíl od viditelného webu, nazývaného též „povrchový web“, jež zahrnuje informace, které jsou veřejně dostupné a indexované běžně dostupnými vyhledávači, se temný web (neboli darknet/darknety – tyto pojmy se níže používají zaměnitelně) skládá z darknetů šifrovaných sítí, jež umožňují majiteli webu i uživatelům zůstat relativně anonymní a nesledovatelní.²⁰³

15. Darknetová tržiště (nazývaná též „kryptotrhy“)²⁰⁴ poskytují kupujícím a prodávajícím anonymitu; a na takovýchto tržištích se pro platby používají především kryptoměny, což usnadňuje prodej zboží, jako jsou zbraně a nelegální drogy, a obchodování s ním.

16. Podle Agentury Evropské unie pro spolupráci v oblasti prosazování práva (Europol) jsou uniklé osobní, zdravotní a finanční údaje jednou z klíčových komodit na darknetových trzích a hrají zásadní roli v aktivitách, jako jsou podvody, phishing, krádeže identit a ovládnutí účtů. Avšak třebaže darknetová tržiště nabízejí k prodeji celou řadu falešných a pirátských produktů, k většině nezákonného obchodování stále ještě dochází na povrchovém webu.²⁰⁵ Na temném webu se pro podporu tras praní peněz stále více využívá ovlivňování výsledků zápasů a sázení, především ze strany nadnárodních organizovaných zločineckých skupin.²⁰⁶ Evropské regionální přípravné setkání před 14. kongresem zdůraznilo též potřebu řešit využívání darknetu pro páchaní trestných činů z nenávisti (hate crimes).²⁰⁷

201 Sessa Kethineni, Yin Cao a Cassandra Dodge, „Use of Bitcoin in darknet markets: examining facilitative factors on Bitcoin-related crimes“, *American Journal of Criminal Justice*, roč. 43, č. 2 (červen 2018), s. 141–157.

202 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, „UNODC launches training to tackle cryptocurrency-enabled organized crime“, 8. května 2017.

203 Darren Guccione, „What is the dark web? How to access it and what you'll find“, *The State of Cybersecurity*, 4. července 2019.

204 Julian Broseus et al., „Studying illicit drug trafficking on Darknet markets: structure and organization from a Canadian perspective“, *Forensic Science International*, č. 264, 5. března 2016, s. 7.

205 Agentura Evropské unie pro spolupráci v oblasti prosazování práva (Europol), Evropské centrum pro kyberkriminalitu, *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2018* (Haag, 2018), s. 49.

206 Robin Cartwright a France Cleland Bones, *Transnational Organized Crime and the Impact on the Private Sector: The Hidden Battalions* (Ženeva, Globální iniciativa proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, 2017), s. 29.

207 Viz A/CONF.234/RPM.5/1, odst. 36 (g).

17. Pro oblast drog *Světová zpráva o drogách 2019* uvádí, že nákupy drog na darknetu dlouhodobě rostou, ačkoliv v letech 2018–2019 patrně poklesly. Data z Globálního drogového průzkumu 2019 napovídají, že nákup drog přes darknet je stále ještě velmi nový jev – 48 procent lidí, kteří uvedli, že v roce 2019 nakoupili drogy přes darknet, začalo darknet pro takovéto účely používat v předchozích dvou letech a dalších 29 procent ve dvou letech předtím.²⁰⁸

18. Darknetové drogové trhy mohou mít potenciál přinést výrazné změny ve vzorcích a rozšíření užívání drog,²⁰⁹ jelikož mohou pro kupující i prodávající snižovat určitá rizika, jako jsou násilné střety ve čtvrtích, kde dochází k prodeji drog,²¹⁰ nátlak a zatýkání.²¹¹ Avšak prodej drog prostřednictvím internetu má vlastní rizika. K největším rizikům nejspíše dochází při souvisejících aktivitách „offline“.²¹² Prodej drog prostřednictvím internetu může být spjatý také s nárůstem počtu předávkování do té míry, že zvyšuje snadnost experimentování a dostupnost drog s vyšší účinností.²¹³

19. Při likvidaci velkých darknetových trhů bylo dosaženo významných úspěchů. Avšak podle Europolu zkoumají zločinci alternativní způsoby, jak se vyhnout postupům orgánů vymáhání práva. Jedním z nových trendů je vznik obchodních modelů, v nichž zločinci využívají více identit prostřednictvím užívání více profilů na různých online platformách, což pak usnadňuje provádění operací různými jedinci, a nikoliv jen jedinou osobou.²¹⁴

20. Provádění vyšetřování na temném webu čelí řadě výzev. Jedním ze závažných problémů je, že informace na darknetu nejsou indexované a vyšetřovatelé kvůli tomu nemohou tyto informace snadno lokalizovat s využitím vyhledávačů nebo klíčových slov. Navíc zločinci pro hostování svých webových serverů využívají decentralizované platformy, což umožňuje šíření služeb, které může být obtížnější odhalit.²¹⁵

208 World Drug Report 2019: Global Overview of Drug Demand and Supply (publikace Organizace spojených národů, prodejní č. E.19.XI.8 (brožura 2)).

209 Judith Aldridge a David Décary-Héту, „Hidden wholesale: the drug diffusing capacity of online drug cryptomarkets“, *International Journal of Drug Policy*, č. 35, září 2016, s. 12.

210 Julia Buxton a Tim Bingham, *The Rise and Challenge of Dark Net Drug Markets*, Policy brief, č. 7 (Swansea, Spojené království, Global Drug Policy Observatory, leden 2015), s. 1–24.

211 Buxton a Bingham, *The Rise and Challenge of Dark Net Drug Markets*. Viz též David Décary-Héту, Masarah Paquet-Clouston a Judith Aldridge, „Going international? Risk taking by cryptomarket drug vendors“, *International Journal of Drug Policy*, č. 35, září 2016, s. 71.

212 Judith Aldridge a Rebecca Askew, „Delivery dilemmas: how drug cryptomarket users identify and seek to reduce their risk of detection by law enforcement“, *International Journal of Drug Policy*, č. 41, březen 2017, s. 101–109.

213 Nathaniel Popper, „Opioid dealers embrace the dark web to send deadly drugs by mail“, *New York Times*, 10. června 2017.

214 Europol, Evropské centrum pro kyberkriminalitu, *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2019* (Haag, 2019), s. 45.

215 Mezinárodní organizace kriminální policie (Interpol), „Innovation report: anonymous networks and darknet“ (září 2018), s. 12–13.

21. Na druhé straně existují i příležitosti umožňující orgánům vymáhání práva monitorovat darknetové trhy a provádět online vyšetřování.²¹⁶ V tomto kontextu může řešení nabízet celá řada nástrojů včetně webových crawlerů, které lze použít pro opakované automatické indexování online dat, nástrojů data miningu určených k prohledávání rozsáhlých souborů dat, analytických nástrojů pro kryptoměny ke sledování platebních cest a blockchainového softwaru používaného pro sledování důkazů.²¹⁷ Důležitá je odborná pomoc a Úřad OSN pro drogy a kriminalitu se aktivně věnuje školicím aktivitám zaměřeným na vyšetřovací techniky pro temný web.

C. Střelné zbraně: bezpečnostní hrozby spojené s technologií

1. Technopolymery ve výrobě střelných zbraní

22. Ve zbrojním průmyslu budou do budoucna stále dominantnější roli hrát průmyslové polymery, což přináší výzvy pro účinnou implementaci ustanovení o sledování a evidování střelných zbraní obsažená v Protokolu proti nedovolené výrobě střelných zbraní, jejich součástí a dílů a střeliva a proti obchodování s nimi doplňujícím Úmluvu Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu. Toto rozšíření průmyslových polymerů ohrožuje schopnost příslušných orgánů náležitě odhalovat, vyšetřovat a stíhat související trestné činy.

23. Modulární implementační kompendium pro kontrolu ručních palných zbraní (Modular Small-arms-control Implementation Compendium, MOSAIC) – sada nezávazných osvědčených postupů pro kontrolu ručních palných zbraní, která se opírá o soubor příslušných mezinárodních nástrojů: Protokol o střelných zbraních, Akční program pro ruční palné zbraně a související Mezinárodní sledovací nástroj a Smlouvu o obchodu se zbraněmi – může zemím pomoci při řešení výzev, které přinášejí polymerové rámy a pouzdra.

2. Modulární zbraně

24. Nové technologie a existující legislativní mezery způsobují, že legální i nelegální trhy jsou zaplaveny modifikačními, konverzními a výrobními sadami, které majitelům střelných zbraní umožňují i s minimálními technickými znalostmi jejich zbraně přetvořit, anebo dokonce zcela funkční zbraně vyrábět.

25. Protokol o střelných zbraních se vztahuje na jejich „součásti a díly“, ale jeho požadavky na označování (článek 8) se vztahují pouze na „střelné zbraně“. To může být zvláště problematické ve spojitosti s modulárními zbraněmi.²¹⁸ Řešení této výzvy může

216 Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogové závislosti a Europol, *Drugs and the Darknet: Perspectives for Enforcement, Research and Policy* (Lucemburk, 2017), s. 60 nn.

217 Interpol, „Innovation report“, s. 14. Viz též Shira Stein, „Law enforcement adapts to using cryptocurrency to catch criminals“, *Securities Regulation and Law Report*, 49 SRLR 1029 (Arlington, Virginie, Bureau of National Affairs, 2017).

218 Giacomo Persi Paoli, „From firearms to weapon systems: challenges and implications of modular design for marking, record-keeping, and tracing“, in *Behind the Curve: New Technologies, New Control Challenges*, Occasional paper of the Small Arms Survey, č. 32, Benjamin King a Glenn McDonald, edd. (Ženeva, Small Arms Survey, 2015), s. 23.

vyžadovat opatření, jako je identifikace kontrolního dílu u všech střelných zbraní, ať už standardních, nebo modulárních, pro účely označování, evidování a sledování; stanovení, které informace by měly být uvedeny na kontrolním dílu, aby se zamezilo duplicitě sériových čísel; a poskytování pokynů k jedinečné identifikaci pro účely sledování, zejména u modulárních zbraní.²¹⁹

3. Aditivní výroba (3D tisk)

26. Aditivní výroba – hovorově označovaná jako trojrozměrný tisk nebo 3D tisk – je rozvíjející se technologie s potenciálními krátko- i dlouhodobými místními, národními a mezinárodními bezpečnostními dopady. Vývoj a šíření aditivní výroby by mohly výrazně zrychlit rozšiřování zbraní a mohou mít dramatické důsledky pro každodenní trestnou činnost. Navíc střelné zbraně vyrobené 3D tiskem mohou mít negativní dopad na účinnost registrace střelných zbraní i na licenční systémy a balistické databáze využívané při policejních vyšetřováních.

27. Článek 3 (d) a článek 5, odstavec 1 (a) Protokolu o střelných zbraních o nedovolené výrobě střelných zbraní by se vztahovaly na střelné zbraně vyrobené s využitím 3D tisku stejně, jako se vztahují na tradičně vyráběné střelné zbraně. Avšak stahování digitálních souborů pro 3D tisk střelných zbraní podle všeho spadá mimo působnost protokolu, což je situace, která vyžaduje naléhavé legislativní reakce.

28. Mnoho existujících zákonů a trestných činů týkajících se nepovolené výroby, stavování a držení střelných zbraní zahrnuje i střelné zbraně vyrobené 3D tiskem, ne však nezbytně také držení či šíření konstrukčních souborů.²²⁰ V zákonech postihujících nedovolenou výrobu střelných zbraní může být zapotřebí stanovit vinu třetích stran v případech, kdy je zařízení zpřístupněno lidem, kteří mohou chtít zhotovit střelné zbraně s využitím technik aditivní výroby.²²¹

29. Komplexní regulační přístup by musel zahrnout domácí i mezinárodní aktéry a také veřejný i soukromý sektor. Potenciál dvojího využití aditivní výroby znemožňuje omezit šíření této technologie bez toho, že by se tím omezily i její mnohé přínosy.²²² Jako u každé rozvíjející se technologie bude důležité zajistit školení a vzdělávání pracovníků orgánů vymáhání práva.

4. Obchodování se střelnými zbraněmi na temném webu

30. Temný web má potenciál stát se oblíbenou platformou organizovaných zločineckých skupin a jedinců, kteří chtějí střelné zbraně nakupovat anonymně nebo pro nelegální účely.²²³ V reakci na studii předloženou Úřadem OSN pro otázky odzbrojení (UNODA) Prvnímu výboru Valného shromáždění roku 2018, zpracovanou na základě

219 Tamtéž, s. 40.

220 INTERPOL Innovation Paper, „3D and 4D printing“, INTERPOL Global Complex for Innovation, 2018, s. 6.

221 N. R. Jenzen-Jones, „Small arms and additive manufacturing: An assessment of 3D-printed firearms, components, and accessories“, in *Behind the Curve: New Technologies, New Control Challenges*, Occasional paper of the Small Arms Survey, č. 32, Benjamin King a Glenn McDonald, edd. (Ženeva, Small Arms Survey, 2015), s. 63–64.

222 Trevor Johnston, Troy D. Smith a J. Luke Irwin, „Additive manufacturing in 2040: powerful enabler, disruptive threat“, dokument č. PE-283-RC (Santa Monica, Kalifornie, RAND Corporation, 2018), s. 17.

223 RAND Europe, „International arms trade on the dark web“ (2019), oddíl se zjištěními, odst. 8.

rozsáhlejšího výzkumného projektu realizovaného organizací RAND Europe v roce 2017,²²⁴ zaznělo, že je naléhavě zapotřebí nová mezinárodní spolupráce v boji proti nezákonným prodejm zbraní umožněným anonytnou temným webu.²²⁵

31. Podíl prodejm zbraní uskutečňovaných na temném webu se zdá být menší než u jiných nelegálních předmětů.²²⁶ Nedávná studie zaměřená na nabídky týkající se pouze zbraní na temném webu zjistila, že nejčastější jsou nabídky střelných zbraní, jež představovaly 42 procent všech nabídek na temném webu, a dále pak digitální produkty spojené se zbraněmi (27 procent) a další produkty jako munice (22 procent).²²⁷

32. Pochopení velikosti a rozsahu nezákonného obchodu se zbraněmi na temném webu je nezbytné pro lepší porozumění závažnosti této hrozby a důsledků pro orgány vymáhání práva. Na národní úrovni musejí tvůrci politik zajistit, aby orgány vymáhání práva byly náležitě personálně zajištěny, proškoleny a vybaveny, a mohly tak řešit související výzvy. Existující mezinárodní právní rámce, především Úmluva proti organizovanému zločinu a její Protokol o střelných zbraních, mohou poskytnout základ pro komplexní přístupy k potírání tohoto jevu. Je zapotřebí hloubková analýza toho, zda by bylo možné uplatnit stávající regulaci zprostředkování obsaženou v Protokolu o střelných zbraních (článek 15) a ve Smlouvě o obchodování se zbraněmi (článek 10).²²⁸

5. Smrtící autonomní zbraně

33. Ačkoliv neexistuje žádné oficiální uznání existence plně autonomních zbraní, myšlenka využívání umělé inteligence k ovládnutí takovýchto zbraní vyvolává intenzivní debaty. V roce 2016 pátá hodnotící konference vysokých smluvních stran Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky ustavila Skupinu vládních expertů pro rozvíjející se technologie v oblasti smrtících autonomních zbraňových systémů. Na svém zasedání roku 2019 tato skupina doporučila, aby vysoké smluvní strany schválily vůdčí principy formulované skupinou.²²⁹

D. Obchodování s lidmi

34. Výzkumy z posledních let a přímé důkazy dokládají, že obchodníci s lidmi využívají technologie ve všech fázích tohoto trestného činu včetně nábory, kontroly a vykořisťování obětí.

224 Giacomo Persi Paoli et al., *Behind the Curtain: The Illicit Trade of Firearms, Explosives and Ammunition on the Dark Web* (Santa Monica, Kalifornie, RAND Corporation, 2017).

225 Giacomo Persi Paoli, *The Trade in Small Arms and Light Weapons on the Dark Web*, United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA) Occasional Papers, č. 32 (publikace Organizace spojených národů, prodejní č. E.19.XI.1), s. ix.

226 Damien Rhumorbarbe et al., „Characterising the online weapons trafficking on cryptomarkets“, *Forensic Science International*, č. 283, prosinec 2018, s. 16–20.

227 RAND Europe, „International arms trade on the dark web“ (2019), oddíl se zjištěními, odst. 4.

228 Simonetta Grassi a Mareike Buettner, „Annex: overview of international legal instruments and their applicability to illicit firearms trafficking on the dark web“, in Paoli et al., *Behind the Curtain*, s. 101.

229 CCW/GGE.1/2019/3, příloha IV.

35. Jedním z důvodů, proč obchodníci s lidmi využívají technologie, je to, že jim umožňují operovat anonymně a skrývat svou identitu. Kryptoměny jim navíc umožňují anonymně provádět finanční transakce a přesouvat výnosy z trestné činnosti. Dalším důvodem je, že technologie usnadňují nábor a vykořisťování obětí ze strany obchodníků. Online inzerce a weby sociálních sítí lze využívat jako „kanály pro obchodování s lidmi“.²³⁰

36. Kromě toho může zneužívání technologií obchodníkům ulehčovat provádění transakcí s uživateli, vstup na nové trhy a rozšiřování kriminálních operací. Obchodníci mohou využívat živé vysílání, aby oslovili širší trh zákazníků, kteří nemusejí s obětí vůbec být ve fyzickém kontaktu.²³¹

37. Navíc může zneužívání technologií obchodníkům pomáhat při kontrole obětí a nátlaku na ně. Obchodníci mohou využívat sledování polohy, aby si usnadnili vykořisťování obětí. Dokonce i poté, co oběti uniknou z dosahu obchodníků, je lze stále vysledovat, jelikož zneuživatelé zjistí, kde se oběti nacházejí, pomocí funkce sledování polohy v jejich mobilních telefonech.

38. Zároveň orgány vymáhání práva již používají sledování polohy pro odhalování poloh osob podezřelých z obchodování s lidmi anebo dalších jedinců zapojených do obchodnických sítí. Využívání dat o sledování polohy obětí je druhou stranou též mince s ohledem na to, že k obětem lze přistupovat jako k „chodícím databázím důkazů“.²³²

39. Použití technologických intervencí v boji proti obchodování s lidmi vyžaduje spolupráci napříč sektory. Odvětví informačních a komunikačních technologií a různé mezinárodní organizace společně zkoumají, jak lze technologie využívat pro prevenci obchodu s lidmi a pro podporu rehabilitace obětí. Tech Against Trafficking (Technologie proti obchodování s lidmi), koalice předních technologických firem, akademických institucí a Mezinárodní organizace pro migraci, nabízí seznam technologických řešení využívaných proti obchodování s lidmi.²³³

40. Pro řešení výzev, jež přináší užívání technologií při obchodování s lidmi, je zásadní budování kapacit všech zapojených aktérů. Je zapotřebí pečlivě promýšlet vývoj, využití, údržbu, monitorování a vyhodnocování technologií užívaných odborníky z praxe v boji proti obchodování s lidmi.²³⁴ Avšak ti, kdo vyvíjejí příslušné nástroje, musejí

230 Mark Latonero, *Human Trafficking Online: The Role of Social Networking Sites and Online Classifieds*, Centre on Communication Leadership and Policy Research Series (Los Angeles, Univerzita Jižní Kalifornie, září 2011), s. 8.

231 Meziinstitucionální koordinační skupina proti obchodování s lidmi (Inter-Agency Coordination Group against Trafficking in Persons), „Human trafficking and technology: trends, challenges and opportunities“, Issue brief, č. 7 (2019), s. 1–2.

232 Felicity Gerry, Julia Muraszkiwicz a Niovi Vavoula, „The role of technology in the fight against human trafficking: reflections on privacy and data protection concerns“, *Computer Law and Security Review*, roč. 32, č. 2 (duben 2016), s. 210–211.

233 Business for Social Responsibility, „List of technology tools and initiatives identified by tech against trafficking“, 15. ledna 2019.

234 Meziinstitucionální koordinační skupina proti obchodování s lidmi, „Human trafficking and technology“, s. 4.

předjímat a zohledňovat rozdíly, které existují mezi uživateli ohroženými obchodováním s lidmi.²³⁵

E. Pašování migrantů

41. Informační a komunikační technologie se staly důležitým nástrojem široce využívaným migranty i náboráři pro předávání informací o trasách, službách a cenách.²³⁶ Navíc sociální média zvýšila schopnost pašeráků měnit trasy v reakci na postupy orgánů vymáhání práva v tranzitních zemích, a tím zvyšovat efektivitu pašeráckých operací a bránit vyšetřování a postihu těchto trestných činů.²³⁷

42. Rychlý rozvoj mobilních technologií může mít dopady na vztah mezi migranty a pašeráky. Migranti mohou v různých facebookových skupinách kontrolovat spolehlivost některých pašeráků a sdílet informace o tom, s kým se nejlépe spojit. To bylo popsáno jako „hierarchie důvěryhodnosti“.²³⁸

43. Technologie se mohou využívat též pro finanční platby, jelikož platby pašerákům se uskutečňují především prostřednictvím online platebních systémů. Kryptoměny mohou zvyšovat snadnost, s níž pašeráci dokážou přijímat, skrývat a přesouvat peníze. Takovéto měny mohou usnadňovat praní peněz a pomáhat pašerákům vyhnout se vyšetřování a dopadení tím, že poskytují anonymitu a snižují potřebu mít u sebe velké množství hotovosti.

44. Technologie dále hrají významnou roli při poskytování falešných cestovních nebo osobních dokladů, které usnadňují pašování migrantů. Pro podvodnou výrobu, úpravu nebo kopírování pasů se využívají různé typy zařízení. V některých případech se používají technologicky pokročilé nástroje pro výrobu vysoce kvalitních falzifikátů (pasů „zrcadlové kvality“).²³⁹

45. Avšak na technologické inovace lze nahlížet z mnoha úhlů a nejen z hlediska přínosů pro pašeráky. Digitalizace také zmenšuje informační mezery, díky kterým mají pašeráci úspěch. Internet lze využít pro pomoc migrantům, aby se napojili na podpůrné a informační sociální sítě. Jedním z nedávných trendů, který vzešel z posunu způsobného technologiemi, je, že stále větší počet migrantů je během migračního procesu

235 Viz Mark Latonero, Bronwyn Wex a Meredith Dank, *Technology and Labor Trafficking in a Networked Society: General Overview, Emerging Innovations, and Philippines Case Study* (Los Angeles, Univerzita Jižní Kalifornie, Annenberg Center on Communication Leadership and Policy, 2015), s. 11.

236 Europol a Interpol, „Migrant smuggling networks: executive summary“ (květen 2016), s. 8.

237 CTOC/COP/WG.7/2018/2, odst. 25.

238 Judith Zijlstra a Ilse van Liempt, „Smart(phone) travelling: understanding the use and impact of mobile technology on irregular migration journeys“, *International Journal of Migration and Border Studies*, roč. 3, č. 2 a 3 (březen 2017), s. 176–177.

239 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Regionální kancelář pro jihovýchodní Asii a Tichomoří, *Facilitators of Smuggling of Migrants in Southeast Asia: Fraudulent Documents, Money Laundering, and Corruption* (Bangkok, 2019), s. 26.

soběstačných a méně závislých na pašerácích. To dává migrantům větší autonomii a snižuje jejich zranitelnost vůči vykořisťování.²⁴⁰

46. Jak migranti sociální média využívají, se liší podle jejich národnosti, etnické příslušnosti, oblasti původu a vzdělanostního zázemí a také v závislosti na jejich přístupu k internetu.²⁴¹ Důkazy dokládají, že mezi skupinami migrantů existuje digitální rozdělení, které vychází z nerovnosti ve fyzickém přístupu k digitálním technologiím a jejich užívání, dovedností nezbytných k efektivnímu využití jednotlivých technologií a schopnosti platit za služby.²⁴²

47. Z perspektivy vymáhání práva narůstá zájem o hledání způsobů, jak technologie využívat k narušování sítí pašování migrantů. Navíc uplatnění důkazů získaných ze sociálních médií a/nebo s využitím technologií může podpořit výpovědi pašovaných migrantů v souvisejících trestních řízeních.

48. Náležité využívání technologií pomáhá vládám, soukromému sektoru a nevládním organizacím při prevenci a zmírňování pašování migrantů v rámci jejich příslušných oblastí působnosti. Je proto zásadní posilovat efektivitu reakcí trestní justice a zavádět stimuly a partnerství s poskytovateli online služeb s cílem zlepšit monitorování, odhalování a nahlašování obsahu spojeného s pašováním.

F. Online zneužívání a vykořisťování dětí

49. Ačkoliv sexuální zneužívání a vykořisťování dětí existovalo i před nástupem internetu, online rozměr těchto trestných činů umožňuje pachatelům online mezi sebou interagovat a získávat materiály se sexuálním vykořisťováním dětí. Navíc rostoucí počet mladších dětí s přístupem k internetu poskytuje pachatelům příležitost oslovovat děti snáze – ve srovnání s offline prostředím – a to pak má závažné dopady na způsob provádění souvisejících trestných činů.

50. Technologické pokroky začaly sloužit jako nástroj komerčního sexuálního vykořisťování dětí. Sexuální turisté zneužívající děti mohou využívat cloud computingu pro ukládání snímků nebo videí, a tím se vyhýbat rizikům spojeným s fyzickou přepravou materiálů se sexuálním vykořisťováním dětí. Navíc technologie mobilních telefonů propojuje organizátory, oběti a konzumenty sexuálního vykořisťování a zneužívání dětí, a tím snižuje potřebu výrobců a distributorů být fyzicky přítomni u transakcí, což je následně lépe chrání před odhalením.

240 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Deklarace z Dauhá, terciární úroveň, série univerzitních modulů Vzdělávání pro spravedlnost (Education for Justice University Module Series), Obchodování s lidmi a pašování migrantů, „Module 14: links between cybercrime, trafficking in persons and smuggling of migrants – technology in smuggling of migrants“. Dostupné zde: www.unodc.org/e4j.

241 Evropská komise, „The use of social media in the fight against migrant smuggling“, Evropská migrační síť (EMN), inform (září 2016).

242 Alam Khorshed a Sophia Imran, „The digital divide and social inclusion among refugee migrants: a case in regional Australia“, Information Technology and People, roč. 28, č. 2 (červen 2015), s. 344 n.

51. Mezi hlavní formy zneužívání a vykořisťování dětí usnadněné informačními a komunikačními technologiemi patří vystavenost pornografii, online grooming (kriminální aktivita, jejímž cílem je pomocí psychické manipulace vylákat z oběti osobní údaje, vyvolat falešnou důvěru a vylákat ji na osobní schůzku, pozn. překl.) a nechtěné sexuální návrhy online; a mnoho takovýchto aktů vykořisťování zahrnuje nevhodné sexuální aktivity s dětmi. Příslušná studie Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu upozorňuje na nové formy zneužívání a vykořisťování dětí, jako je obsah vytvářený uživateli, obsah vytvářený samotnými dětmi včetně sextingu (elektronické rozesílání textových zpráv, videí či fotografií se sexuálním obsahem, pozn. překl.), živé vysílání sexuálního zneužívání a materiály se sexuálním zneužíváním dětí vyrobené „na objednávku“.²⁴³

52. Podle Europolu se ze živého vysílání sexuálního zneužívání stala prokázaná hrozba a probíhá prostřednictvím aplikací sociálních médií, aplikací pro videochatování, herních platform a online chatovacích místností. Navíc podle všeho dochází k posunu od užívání počítačů k chytrým telefonům a tabletům a od kabelového internetu k wi-fi a mobilnímu internetu.²⁴⁴

53. Jednou z nejvýznamnějších hrozeb v online šíření materiálů se sexuálním vykořisťováním dětí je neustálý nárůst využívání darknetu. Podle organizace Internet Watch Foundation (IWF) zůstávají závažným problémem maskované webové stránky využívající metody „digital pathway“ ke skrývání zobrazení sexuálního zneužívání dětí. Kromě toho IWF v posledních letech zaznamenala setrvalý nárůst webových adres se sexuálním zneužíváním dětí: z 68 092 v roce 2015 na 105 047 v roce 2018.²⁴⁵

54. Navíc tím, jak se pachatelé online sexuálního zneužívání dětí zdokonalují v užívání technologií, budou dále hledat nové cesty, jak unikat odhalení. V poslední době dochází k posunu od velkých fór k utváření malých skupin uživatelů propojených mobilními aplikacemi pro zaslání zpráv s koncovým šifrováním.

55. Skutečnost, že v mnoha zemích neexistují použitelná právní ustanovení pro regulaci vznikajících forem zneužívání dětí, a rozdíly v zákonech, které chrání děti a určují legální věk způsobilosti k pohlavnímu styku, přinášejí závažné problémy a snižují pravděpodobnost úspěšného odhalování, vyšetřování a stíhání.

56. Technologie mohou též nabízet orgánům vymáhání práva způsoby, jak bojovat proti souvisejícím problémům.²⁴⁶ Inovace v metodách a technikách jako data mining a analytika zlepšují forenzní postupy při rozvoji vyšetřování. Techniky využívající informační technologie by se měly uplatňovat s respektem k hranicím ochrany lidských práv, a to kvůli traumatizující povaze sexuálního vykořisťování dětí i věku a zranitelnosti dětských svědků.

243 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Study on the Effects of New Information Technologies on the Abuse and Exploitation of Children (Videň, 2015), s. 21 nn.

244 Europol, Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2018, s. 35.

245 Internet Watch Foundation, Once Upon a Year (Cambridge, Spojené království, 2018), s. 19 a 43.

246 Victoria Brains, „Online child sexual exploitation: towards an optimal international response“, SSRN Electronic Journal, 29. srpna 2018.

57. Vznikly též databáze sloužící k ukládání materiálu se sexuálním zneužíváním dětí pro účely vyšetřování, například databáze Mezinárodní sexuální zneužívání dětí (International Child Sexual Exploitation, ICSE) provozovaná Mezinárodní organizací kriminální policie (Interpol). Ve Spojených státech amerických slouží jako centrální úložiště materiálu se sexuálním zneužíváním dětí databáze Národního centra pro pohřešované a zneužívané děti (National Center for Missing and Exploited Children).²⁴⁷

58. Úsilí o účinný boj proti zneužívání a vykořisťování dětí umožněnými informačními a komunikačními technologiemi vyžaduje přístup propojující různé aktéry, jenž zahrne a aktivně začlení děti, rodiny, komunity, vlády, občanskou společnost a soukromý sektor.²⁴⁸

G. Umělá inteligence a robotika

59. Poté, co internet a mobilní technologie způsobily „třetí průmyslovou revoluci“, technologie umělé inteligence poháněné „velkými daty“ (big data)²⁴⁹ vyvolávají „čtvrtou průmyslovou revoluci“. To sice může být prospěšné pro globální rozvoj a společenské změny a přispívat k dosažení cílů udržitelného rozvoje, avšak vznikají i právní, etické a sociální problémy a výzvy. V oblasti vymáhání práva může pokrok v umělé inteligenci přinášet příležitosti i rizika, a je tudíž zapotřebí strategický přístup a investice do úsilí a zdrojů.²⁵⁰

60. Téměř všechna přípravná setkání před 14. kongresem zdůraznila nutnost a význam zkoumání způsobů a prostředků, jak pracovníkům trestní justice a orgánů vymáhání práva umožnit využívat a plně uplatňovat rozvíjející se technologie, jako jsou umělá inteligence a informační a komunikační technologie včetně velkých dat, v boji proti kriminalitě.²⁵¹

61. Relevantní diskuse se týkají mimo jiné využití umělé inteligence k provádění virtuálních pitev, systémů předvídání trestné činnosti pomáhajících policii optimalizovat zdroje, nástrojů pro detekci chování, přístupů ke sledovatelnosti založených na blockchainu, jež respektují soukromí, a autonomních hlídkových vozidel.²⁵² Navíc mnohé orgány vymáhání práva jsou povzbuzeny pokroky v umělé inteligenci, díky kterým je robotika „chytřejší“ a schopná v mnoha funkcích a úkolech nahradit lidské bytosti, a proto v celé škále svých operací takovéto technologické novinky přejímají. Míra využití robotiky

247 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Deklarace z Dauhá, terciární úroveň, série univerzitních modulů Vzdělávání pro spravedlnost (Education for Justice University Module Series), Kyberkriminalita, „Module 12: interpersonal cybercrime – online child sexual exploitation and abuse“. Dostupné zde: www.unodc.org/e4j.

248 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Study on the Effects of New Information Technologies.

249 Victor Mayer-Schönberger a Kenneth Cukier, Big Data: A Revolution that Will Transform How We Live, Work, and Think (Londýn, John Murray, 2013).

250 Meziregionální institut OSN pro výzkum kriminality a justice (UNICRI) založil v Haagu Centrum pro umělou inteligenci a robotiku, jež má sloužit jako mezinárodní zdroj pro otázky spojené s umělou inteligencí a robotikou.

251 A/CONF.234/RPM.1/1, odst. 61 (j); A/CONF.234/RPM.2/1, odst. 79 (k); A/CONF.234/RPM.3/1, odst. 56 (f); a A/CONF.234/RPM.4/1, odst. 57 (e).

252 Interpol a UNICRI, „Artificial intelligence and robotics for law enforcement“ (Turín, Itálie, 2019), s. v.

zdaleka není homogenní, neboť některé země jsou ve výzkumu a užívání těchto technologií pokročilejší než jiné.²⁵³

62. Umělá inteligence a strojové učení podle všeho poskytují stále účinnější štít proti praní peněz. Stejně jako algoritmy, které online prodejčům pomáhají cílit na zákazníky, mohou umělá inteligence a strojové učení podpořit poučenější a přesnější politiky „náležitě péče“ (due diligence) tím, že interpretují signály naznačující kriminální aktivitu a analyzují mnohonásobně rozsáhlejší objemy dat, a to spolehlivěji. Strojové učení navíc stále více využívají i platformy sociálních médií k blokování nelegálního obsahu a fake news. Firmy využívají umělou inteligenci k lepšímu řízení rizik a citlivému odhalování podvodů pro prevenci a predikci trestných činů.

63. Avšak umělá inteligence je do velké míry dvousečná zbraň, jelikož sice může vést k velkým změnám způsobu, jak orgány vymáhání práva přistupují k policejní práci, ale posiluje také způsob fungování kriminálních a teroristických skupin, a může dokonce usnadnit vznik nových forem trestné činnosti.²⁵⁴ V situaci, kterou lze výstižně popsat jako boj o „přežití nejschopnějších“, ²⁵⁵ lze prioritu shrnout takto: podporovat policejní práci založenou na umělé inteligenci v boji proti trestným činům založeným na umělé inteligenci.

H. Mezinárodní spolupráce v trestních věcech a využívání technologií

64. Na poli mezinárodní spolupráce v trestních věcech probíhá debata týkající se otázky, jak mohou ústřední orgány plně těžit z využívání moderních technologií. Z hlediska politiky vybídla konference smluvních stran Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, konaná roku 2016, smluvní strany, aby co nejplněji a nejúčinněji využívaly dostupné technologie k usnadnění spolupráce mezi ústředními orgány.²⁵⁶

65. Narůstající potřeba posílené mezinárodní spolupráce závisí na dostupnosti zdrojů včetně „technologických zdrojů“, například sítí pro bezpečné předávání informací, zařízení usnadňujících komunikaci (např. telekonference a videokonference) a systémů „řízení případů“ (case management) pro sledování příchozích i odchozích žádostí. Narůstající potřeba zdrojů může být spojena též s větší efektivitou při zpracovávání žádostí o vzájemnou právní pomoc zahrnujících elektronické důkazy (kupříkladu zakládáním specializovaných jednotek v rámci ústředních orgánů).

66. „Řízení případů“ (case management) u ústředních orgánů samozřejmě odráží vývoj, pokroky či nedostatky v celých institucionálních mechanismech trestní justice

253 Tamtéž, s. 6.

254 Jedna zpráva z roku 2018 zkoumala kriminální zneužívání umělé inteligence a identifikovala tři hlavní kategorie souvisejících hrozeb: (a) hrozby spojené s digitální bezpečností; (b) hrozby spojené s fyzickou bezpečností; a (c) hrozby spojené s politickou bezpečností (šíření fake news a automatizovaných dezinformací či vlivové kampaně, jejichž cílem je ovlivnit volební chování a případně podkopat schopnost vést pravdivou veřejnou diskusi). Viz Miles Brundage et al., *The Malicious Use of Artificial Intelligence: Forecasting, Prevention, and Mitigation* (únor 2018).

255 INTERPOL Innovation Paper, „Artificial intelligence“, INTERPOL Global Complex for Innovation, 2018, s. 2.

256 Rezoluce z konference č. 8/1.

jednotlivých členských států dle odlišné úrovně kapacit. V mnoha zemích, kde se záznamy nadále uchovávají v tištěných verzích, může prohledávání těchto záznamů a poskytnutí příslušných dokumentů dožadující zemi představovat náročný úkol. V zemích na opačné straně spektra dovolují moderní technologie využívání elektronických platforem pro zpracovávání příchozích i odchozích žádostí o vzájemnou právní pomoc či sestavování statistických dat o případech a trendech.²⁵⁷

67. Pokud jde o předávání žádostí o vzájemnou právní pomoc, na latinskoamerickém a karibském regionálním přípravném setkání před 14. kongresem se diskutovalo o využití elektronických prostředků pro tento účel, na což se poukazovalo jako na osvědčený postup užívaný v některých zemích regionu.²⁵⁸ Přípravné setkání doporučilo podporu využití technologií pro zefektivnění mezinárodní spolupráce v trestních věcech, a to se zohledněním – mimo jiné – dohod mezi ústředními orgány o elektronickém předávání žádostí o mezinárodní spolupráci v souladu s národní legislativou.²⁵⁹

68. Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) podniká kroky k podpoře mezinárodní spolupráce, mimo jiné prostřednictvím nástrojů připravených na míru a technologických inovací: portálu pro řízení znalostí nazvaného SHERLOC (Sharing Electronic Resources and Laws on Crime, Sdílení elektronických zdrojů a zákonů ke kriminalitě), adresáře příslušných národních orgánů a zmodernizované verze Nástroje pro psaní žádostí o vzájemnou právní pomoc (Mutual Legal Assistance Request Writer Tool).²⁶⁰

69. UNODC aktivně podporuje mezivládní procesy, v nichž se mezinárodní spolupráce zahrnující elektronické důkazy ukazuje jako politická a právní priorita. Mezi příklady takových procesů patří otevřená mezivládní expertní skupina pro provedení komplexní studie problému kyberkriminality,²⁶¹ tematická diskuse o kyberkriminalitě na 27. zasedání Komise pro prevenci kriminality a trestní justici konaném v květnu 2018²⁶² a související činnost Pracovní skupiny pro mezinárodní spolupráci konference smluvních stran Úmluvy o organizovaném zločinu.

I. Etické aspekty: procesní a lidskoprávní záruky

70. Technologické nástroje mohou být užitečnými vstupními body pro řešení hrozeb spojených s kriminalitou. Avšak při konkrétním uplatňování těchto nástrojů je zapotřebí obezřetnost, aby se zajistilo jejich odpovědné a etické užívání a zabránilo se nezamýšleným důsledkům. To je zvláště důležité vzhledem ke skutečnosti, že mnoho současných i budoucích technologií může mít závažné dopady na osobní soukromí a občanské svobody.

257 Asijská rozvojová banka a Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, Mutual Legal Assistance in Asia and the Pacific: Experiences in 31 Jurisdictions (2017), s. 31.

258 A/CONF.234/RPM.3/1, odst. 72.

259 Tamtéž, odst. 79 (n).

260 Dostupné zde: www.unodc.org/mla/en/index.html.

261 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, Cybercrime, „Meeting of the IED on cybercrime“. Dostupné zde: www.unodc.org.

262 Viz pokyny k této tematické diskusi (E/CN.15/2018/6).

71. Například software pro rozpoznávání obličejů používají pracovníci orgánů vymáhání práva k mnohem rychlejší identifikaci podezřelých. Avšak kritici se obávají, že to může vést ke zneužívání dohledu ze strany vlád, manipulacím ze strany korporací a konci soukromí. Navíc aspekt uchovávání dat u biometrických systémů může ohrožovat soukromí potenciálním zneužitím dat.²⁶³

72. Dalším příkladem je prediktivní policejní práce či analytika. Rostoucí počet orgánů vymáhání práva přijímá v posledních letech software pro analýzu statistických dat, rozpoznávání spojitostí mezi různými aktivitami a případy, a dokonce i předpovídání, kde se objeví další hrozba. Rizikem však je, že využívání prediktivní policejní práce k profilaci může vést ke stigmatizaci jedinců a skupin, a tedy k formám diskriminace založeným na algoritmech.²⁶⁴

73. V oblasti obchodování s lidmi a při zkoumání souvztažností mezi užíváním technologií a lidskými právy a ochranou dat²⁶⁵ je zásadní zajistit posílenou ochranu obětí. Řešení pro boj proti obchodování s lidmi by se měla navrhnout za pečlivého dohledu, aby nepřekračovala práva na soukromí anebo přespříliš necílila na určité skupiny,²⁶⁶ a zároveň je zapotřebí zajistit bezpečný přístup k technologiím také obětem.²⁶⁷

74. Dalším významným faktorem je dodržování procesních záruk pro přípustnost u soudů u důkazů získaných speciálními vyšetřovacími technikami včetně těch zahrnujících využití technologií. Uplatňování speciálních vyšetřovacích technik podléhá náležitým ustanovením vnitrostátních zákonů a příslušným multilaterálním nástrojům.²⁶⁸ Ve většině jurisdikcí vyžaduje shromažďování důkazů striktní dodržování záruk proti možnému zneužití pravomocí, a to včetně soudního nebo nezávislého dohledu nad užíváním těchto technik a dodržování principů legality, subsidiarity a proporcionality.²⁶⁹ Mají-li elektronické důkazy být přípustné, musejí být v souladu se

263 Max Snijder, *Biometrics, Surveillance and Privacy* (Ispra, Itálie, European Reference Network for Critical Infrastructure Protection (ERNICIP), Thematic Group Applied Biometrics for the Security of Critical Infrastructure, 2016), s. 4 nn.

264 Viz Eva Schlehahn et al., „Benefits and pitfalls of predictive policing“, in 2015 European Intelligence and Security Informatics Conference: EISIC 2015, Joel Brynielsson a Moi Hoon Yap, edd. (Piscataway, New Jersey, Institut pro elektrotechnické a elektronické inženýrství – IEEE, 2015), s. 145–148; Albert Meijer a Martijn Wessels, „Predictive policing: review of benefits and drawbacks“, *International Journal of Public Administration*, roč. 42, č. 12 (únor 2019).

265 Viz Meziinstitucionální koordinační skupina proti obchodování s lidmi (Inter-Agency Coordination Group Against Trafficking in Persons), „Human trafficking and technology“, s. 5.

266 Mark Latonero et al., *The Rise of Mobile and the Diffusion of Technology-Facilitated Trafficking*, Research Series on Technology and Human Trafficking (listopad 2012), s. 38.

267 Gerry, Muraszkiwicz a Vavoula, „The role of technology in the fight against human trafficking“, s. 211.

268 Viz článek 20 Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a článek 50 Úmluvy OSN proti korupci.

269 K příslušné judikatuře Evropského soudu pro lidská práva viz Dimosthenis Chrysikos, „Article 50: special investigative techniques“, in *The United Nations Convention against Corruption. A Commentary*, Cecily Rose, Michael Kubiciel a Oliver Landwehr, edd., *Oxford Commentaries on International Law Series* (Oxford, Oxford University Press, 2019), s. 507 nn.

zavedenými procedurami.²⁷⁰ Aplikace obecných principů vnitrostátních procesních předpisů a národní judikatury na přípustnost důkazů získaných při forenzních vyšetřováních kryptoměn je novou a náročnou oblastí, jež vyžaduje další promýšlení a sdílení zkušeností.²⁷¹

75. Jelikož využívání umělé inteligence a robotiky orgány vymáhání práva se stále rozšiřuje, je čím dál důležitější zajišťovat, aby toto využívání bylo etické. Uskutečňují se iniciativy mající povahu „měkkého práva“ (soft law), jejichž cílem je minimalizovat rizika porušování základních práv pramenící z využívání systémů umělé inteligence orgány vymáhání práva a zlepšit nejednoznačnost právní odpovědnosti týkající se etického užívání umělé inteligence a robotiky obecně.²⁷²

76. Zásadní otázkou nicméně je, zda společnost jako celek je dostatečně dobře připravena přijmout postupy, jako je vznik rozsáhlé sítě sledovacích zařízení, i pokud je to v zájmu bezpečnosti a ochrany veřejnosti.²⁷³ Rozhodnutí týkající se technologií by se měla opírat o široký společenský dialog o nákladech, přínosech a příslušných normách. Otázka, jak přesvědčit veřejnost o přínosech technologií v oblastech vymáhání práva a trestní justice, je součástí obecné debaty, která musí probíhat důsledně, aby bylo zajištěno, že příslušné orgány neztratí důvěru komunit a občanů, které mají za úkol chránit. Tato debata by měla odrážet také „druhou stranu mince“: kritiku, že rostoucí závislost na technologiích může potenciálně vést též k rostoucí závislosti na donucovacím dohledu a na kontrolních strategiích.²⁷⁴

77. Panel na vysoké úrovni pro digitální spolupráci doporučil, aby generální tajemník zahájil v rámci celých agentur OSN přezkum toho, jak se existující mezinárodní lidskoprávní dohody a standardy vztahují k novým a rozvíjejícím se digitálním technologiím. Občanská společnost, vlády, soukromý sektor a veřejnost by měly být vyzvány, aby předložily své názory na to, jak uplatňovat existující lidskoprávní nástroje v digitálním věku, a to v proaktivním a transparentním procesu.²⁷⁵

78. Je zapotřebí vyvážený přístup k nalezení řešení v případech, kdy se zdá, že technologie a soukromí nebo jiná lidská práva směřují ke střetu. Abychom se vyhnuli užívání technologií jako „trojského koně“ k možnému porušování základních práv, musí být technologický pokrok neustále monitorován a jeho dopad vyhodnocován.

270 E/CN.15/2018/6, odst. 30.

271 Michael Fröwis et al., „Safeguarding the evidential value of forensic cryptocurrency investigations“ (2019).

272 Institut pro elektrotechnické a elektronické inženýrství (IEEE) vydal globální pojednání o etice autonomních a inteligentních systémů („eticky sladěný design“, ethically aligned design) s cílem sladit technologie s morálními hodnotami a etickými principy. Viz IEEE Global Initiative on Ethics of Autonomous and Intelligent Systems, Ethically Aligned Design: A Vision for Prioritizing Human Well-being with Autonomous and Intelligent Systems (Piscataway, New Jersey, 2019).

273 Interpol a UNICRI, „Artificial intelligence and robotics for law enforcement“, s. 14.

274 James Byrne a Gary Marx, „Technological innovations in crime prevention and policing: a review of the research on implementation and impact“, Cahiers Politiestudies, roč. 20, č. 3 (2011), s. 30.

275 Organizace spojených národů, The Age of Digital Interdependence: Report of the Secretary-General's High-level Panel on Digital Cooperation (červen 2019), doporučení 3A.

III. Závěry a doporučení

79. Lze se inspirovat řeckou mytologií a formulovat otázku takto: je technologie nakonc panacea (prostředek, který údajně léčí všechny choroby, nazvaný podle dcery Asklépia) pro prevenci kriminality? Anebo je to Pandořina skříňka, proces, který, jak se ukáže, má závažné důsledky ve smyslu rozšíření příležitostí k trestné činnosti (podobně jako když v mýtu Pandora otevře skříňku a uniknou z ní všechna zla)?

80. Pravda leží uprostřed, daleko od manichejských odpovědí. Technologie jsou nevyhnutelně směsí dobrého a zlého. Orgány vymáhání práva a trestní justice z pokroku technologií těží. Zároveň rozmach technologických inovací poskytuje živnou půdu pro rozkvět trestné činnosti. „Krajina kriminality“ se kvůli různým využitím moderních technologií dramaticky mění a příslušné úřady s tím musejí držet krok.

81. Výsledek probíhající přetlačované mezi zločinci a obhájci zákonnosti bude do značné míry záviset na tom, zda se bude investovat do školení a zda se strategie prevence kriminality a trestní justice budou neustále přizpůsobovat, aby čelily vznikajícím výzvám a zároveň zohledňovaly etické a lidskoprávní aspekty.

82. 14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici se může rozhodnout zvážit následující doporučení:

(a) členské státy by měly identifikovat a řešit mezery ve svých právních systémech, aby zajistily efektivní vyšetřování a stíhání trestných činů usnadněných technologiemi, a to včetně přijímání nových zákonů a/nebo novelizace existujících s užitím technologicky neutrálního znění a včetně posilování mezinárodní spolupráce;

(b) členské státy by měly podporovat a rozšiřovat partnerství a synergie s různými aktéry, včetně mezinárodních a regionálních organizací, občanské společnosti, soukromého sektoru a akademické sféry, s cílem posilovat výzkum, inovace, rozvoj a využívání technologií v oblastech vymáhání práva a trestní justice;

(c) členské státy by měly identifikovat a vyhodnocovat rizika praní peněz a financování terorismu plynoucí z aktivit nebo operací zahrnujících poskytovatele služeb virtuálních aktiv; uplatňovat přístup založený na rizicích, a tím zajistit, aby opatření k prevenci nebo omezování praní peněz a financování terorismu byla přiměřená identifikovaným rizikům; a od poskytovatelů služeb virtuálních aktiv požadovat, aby identifikovali, vyhodnocovali a podnikali účinné kroky k omezení rizik praní peněz a financování terorismu;

(d) členské státy by měly výrazněji investovat do vhodných školení, aby zlepšily kapacity pro účinné řešení otázek, které při vyšetřováních vyvolávají kryptoměny;

(e) členské státy by do své legislativy měly zahrnout ustanovení týkající se vlastnictví, zveřejňování a předávání digitálních materiálů, které lze výsledně použít k výrobě střelných zbraní, a uskutečňovat aktivity zaměřené na budování kapacit, a posilovat tak dovednosti potřebné k prevenci, odhalování, vyšetřování a stíhání těchto skutků i obchodování se střelnými zbraněmi na darknetu;

(f) Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) by měl nadále podporovat pravidelná setkání komunit odborníků z praxe, a zajišťovat tak, aby vyšetřovatelé byli obeznámeni s novými podobami výroby a předávání střelných zbraní a se souvisejícími vyšetřovacími technikami;

(g) členské státy by se měly zvláště zaměřit na budování odbornosti a kapacit příslušných orgánů ve všech relevantních sektorech, a umožňovat tak optimální využití technologií proti obchodování s lidmi a zároveň i ochranu práv obětí;

(h) UNODC by měl dále rozvíjet odborné poradenství a podporu členským státům pro účinnější identifikaci a implementaci opatření systému trestní justice založených na technologiích pro prevenci, vyšetřování a stíhání obchodu s lidmi a pašování migrantů;

(i) členské státy by měly přijmout legislativní nebo jiná opatření, která usnadní odhalování (ze strany poskytovatelů internetových služeb a připojení i dalších relevantních subjektů) materiálů se sexuálním vykořisťováním a sexuálním zneužíváním dětí a zajistí nahlašování a odstraňování takových materiálů;

(j) členské státy by měly uskutečňovat politiky a sdílet osvědčené postupy, včetně těch, které se týkají podpůrných programů pro oběti a prosazování genderové perspektivy, s cílem chránit děti před sexuálním vykořisťováním a zneužíváním;

(k) členské státy by měly prohlubovat porozumění rizikům, která přináší škodlivé využívání umělé inteligence, a soustavně monitorovat vývoj nových technologií, a zajišťovat tak připravenost, odpovědnost, transparentnost a integritu; podporovat etické standardy při využívání těchto technologií; a zajistit důvěru občanů a komunit v toto využívání;

(l) členské státy ve spolupráci s UNODC a dalšími mezinárodními organizacemi by měly podporovat odbornou pomoc a školení posilující schopnost odborníků z praxe a ústředních orgánů využívat technologie pro zrychlování mezinárodní spolupráce.

Přehled titulů vydaných v edici Institutu pro kriminologii a sociální prevenci od roku 2012

Ediční řada Studie:

2021

- 465 Háková, L. *Zločin a trest v kriminálním zpravodajství.*
- 468 Blatníková, Š., Novopacká, M., Přesličková, H. & Zeman, P. *Kriminální historie pachvatelů závažného násilí v ČR.*
- 469 Diblíková, S., Špejra, M. & Vlach, J. *Vyhodnocení procesu spuštění elektronického monitorovacího systému (EMS) v ČR.*
- 470 Scheinost, M., Diblíková, S., Frydrych, J., Háková, L., Holas, J., Hulmáková, J., Kasal, Z., Kudrlová, K., Kutil, L., Šereda, P., Štěpánek, Z., Večerka, K. & Vlach, J. *Analýza trendů kriminality v ČR v roce 2020.*

2020

- 462 Scheinost, M., Barbořík, M., Čáp, J., Diblíková, S., Frydrych, J., Holas, J., Hulmáková, J., Karban, M., Linhartová, H., Martinková, M., Raszková, T., Večerka, K. & Zhřivalová, P. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2019.*
- 463 Vlach, J., Kudrlová, K. & Paloušová, V. *Kyberkriminalita v kriminologické perspektivě.*
- 464 Rozum, J., Háková, L., Hulmáková, J., Špejra, M. & Zhřivalová, P. *Zprávy PMS pro účely rozhodnutí v trestním řízení: kvalita, význam, efektivita.*

2019

- 449 Roubalová, M., Holas, J., Kostelníková, Z. & Pešková, M. *Oběti kriminality. Poznatky z viktimizační studie.*
- 452 Tomášek, J., Diblíková, S., Hamplová, N. & Rozum, J. *Rodinné skupinové konference.*
- 453 Zeman, P., Blatníková, Š., Grohmannová, K., Koňák, T., Novák, P., Roubalová, M. & Trávníčková, I. *Uživatelé drog ve vězení – hodnocení účinnosti terapeutických programů.*
- 454 Diblíková, S., Cejp, M., Hulmáková, J., Raszková, T., Roubalová, M., Scheinost, M., Večerka, K. & Zhřivalová, P. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018.*
- 455 Roubalová, M., Grohmannová, K., Trávníčková, I. & Zeman, P. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky.*
- 456 Blatníková, Š. & Zeman, P. *Evidence dat o ochranném léčení a zabezpečovací detenci v ČR – nedostatky a možná řešení.*
- 457 Martinková, M. & Biedermanová, E. *Senioři v České republice jako oběti i pachatelé kriminálních deliktů.*
- 458 Večerka, K., Hulmáková, J. & Štěchová, M. *Mladiství v procesu poruchové socializace.*
- 459 Holas, J. *Bezpečí, kriminalita a prevence.*
- 460 Tomášek, J., Háková, L. & Kostelníková, Z. *Probace a její efektivita pohledem pachatelů, veřejnosti a médií.*

2018

- 447 Diblíková, S., Cejp, M., Hulmáková, J., Pešková, M., Scheinost, M. & Večerka, K. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2017.*
- 446 Scheinost, M., Cejp, Diviák, T. & Pojman, P. *Trendy vývoje organizovaného zločinu a jeho vybraných forem.*

2017

- 440 Zeman, P. (ed.) *Research on Crime and Criminal Justice in the Czech Republic (selected results of research activities of IKSP in the years 2012–2015).*
- 441 Tomášek, J., Faridová, P., Kostelníková, Z., Přesličková, H., Rozum, J. & Zhřivalová, P. *Zaměstnání jako faktor desistence.*
- 443 Karabec, Z., Diblíková, S., Hulmáková, J., Vlach, & Zeman, P. *Criminal Justice System in the Czech Republic. 3rd amended and revised edition.*
- 444 Budka, I. *Využití právních nástrojů pro potírání organizovaného zločinu.*
- 445 Diblíková, S., Hulmáková, J., Karban, M., Martinková, M., Scheinost, M. & Večerka, K. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016.*

2016

- 431 Blatníková, Š., Faridová, P., Vranka, M. *Kriminální styly myšlení: Inventář PICT-cz.*
- 432 Marešová, A., Biedermanová, E., Rozum, J., Tamchyna, M. & Zhřivalová, P. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza.*
- 433 Blatníková, Š. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí.*
- 435 Holas, J., Háková, L., Krulichová, E. & Scheinost, M. *Regionální kriminalita a její odraz v kvalitě života obyvatel.*
- 437 Diblíková, S., Cejp, M., Martinková, M., Smejkal, V. & Štefunková, M. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2015.*
- 438 Tomášek, J., Diblíková, S. & Scheinost, M. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy.*
- 439 Rozum, J., Háková, L., Tomášek, J., & Vlach, J. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy.*

2015

- 423 Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J. & Vlach, J. *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí III.).*
- 424 Marešová, A., Havel, R., Martinková, M. & Tamchyna, M. *Násilná kriminalita v nejisté době.*
- 425 Marešová, A., Biedermanová, E., Diblíková, S., Požár, J. & Martinková, M. *Analýza trendů kriminality v ČR v roce 2014.*
- 426 Zeman, P., Štefunková, M. & Trávníčková, I. *Drogová kriminalita a trestní zákoník.*
- 427 Večerka, K. & Štěchová, M. *Preventivní praxe po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí.*
- 428 Blatníková, Š., Faridová, P. & Zeman, P. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé.*
- 429 Scheinost, M., Válková, H., (eds.) *Sankční politika a její uplatňování. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí IV.).*
- 430 Cejp, M., Blatníková, Š., Háková, L., Holas, J., Trávníčková, I. & Vlach, J. *Společenské zdroje vývoje organizovaného zločinu.*
- 422 Škvain, P. *Zabezpečovací detence z pohledu vybraných zahraničních právních úprav.*

2014

- 414 Martinková, M., Slavětínský, V. & Vlach, J. *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR.*
- 415 Štěchová, M. & Večerka, K. *Systémový přístup k prevenci kriminality mládeže.*
- 417 Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Martinková, M. & Rozum, J. *Analýza trendů kriminality v roce 2013.*
- 418 Blatníková, Š., Faridová, P. & Zeman, P. *Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty i veřejnost.*
- 419 Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J. & Vlach, J. *Sankční politika pohledem praxe. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí II.).*

2013

- 403 Košťál, J. *Vybrané metody vícerozměrné statistiky. (Vybrané metody kriminologického výzkumu – svazek 4).*
- 404 Pojman, P. *Ruský a ukrajinský organizovaný zločin.*
- 405 Tomášek, J. *Self-reportové studie kriminálního chování. (Vybrané metody kriminologického výzkumu – svazek 5).*
- 406 Holas, J. *Politický radikalismus a mládež.*
- 408 Zeman, P., Diblíková, S., Slavětínský, V. & Štefunková, M. *Zkrácené formy trestního řízení – možnosti a limity.*
- 410 Scheinost, M., a kol. *Trestní sankce a jejich odraz v praxi, tisku a v názorech veřejnosti. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí I.).*
- 411 Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Kuchařík, K., Martinková, M. & Scheinost, M. *Analýza trendů kriminality v roce 2012.*
- 412 Holas, J. & Večerka, K. *Stát a občan v prevenci kriminality.*

2012

- 397 Cejp, M. (ed.) *Selected Results of Research Activities of ICSP in the Years 2008–2011.*
- 398 Marešová, A., Cejp, M., Martinková, M., Tomášek, J., Vlach, J. & Zeman, P. *Crime in the Czech Republic in 2010.*
- 399 Večerka, K. *Mládež o kriminalitě a etice každodennosti.*
- 402 Marešová, A., Biedermanová, E., Cejp, M., Holas, J., Martinková, M. & Tomášek, J. *Analýza trendů kriminality v roce 2011.*

Ediční řada Prameny:**2021**

- 466 *Dokumenty OSN k dopadům pandemie Covid-19 na kriminalitu.*
- 467 *Zabezpečovací detence a trest odnětí svobody (Empirický výzkum výkonu zabezpečovací detence a trestu odnětí svobody předcházejícího zabezpečovací detenci).*

2020

- 461 *Globální studie o pašování migrantů 2018.*

2019

- 448 Heiskanen, M. & Lietonen, A. *Kriminalita a gender. Studie zaměřená na zastoupení mužů a žen v mezinárodní statistice kriminality.*
- 450 *Škody působené kybernetickou kriminalitou. Zpráva shrnující hlavní poznatky Pracovní skupiny k nákladům kyberkriminality.*
- 451 *Příručka k evaluaci. Pokyny k navrhování, provádění a používání nezávislé evaluace v UNODC.*

2017

- 442 UNODC: *Mezinárodní klasifikace trestných činů pro statistické účely.*

2016

- 434 Heiskanen, M., Aebi, M. E., van der Brugge, W., Jehle, J.-M. *Evidence alternativních trestů a zjišťování míry atrice. Metodologická studie komparativních dat v Evropě.*
- 436 *13. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici. Dauhá, Katar, 12.–19. dubna 2015*

2015

- 420 Francis, B., Humphreys, L., Kirby, S. & Soothill, K. *Kriminální kariéra v organizovaném zločinu.*
- 421 Mendel, R. A. *Mládeži nepřístupno. Argumenty pro snižování počtu odnětí svobody u mladistvých.*

2014

- 416 Benes, M. & Astbury, B. (eds.) *Problémy trestního soudnictví: evaluace programů, prevence kriminality, strach z kriminality a recidiva – pohledem austrálských kriminologů.*

2013

- 407 United Nations Office on Drugs and Crime *Odhad nezákonných finančních toků plynoucích z obchodu s drogami a jiného nadnárodního organizovaného zločinu.*
- 409 United Nations Office on Drugs and Crime *Světová zpráva o obchodování s lidmi 2012.*
- 413 European Forum for Urban Security *Pouliční násilí v EU: Skupiny mladistvých a násilí na veřejnosti.*

2012

- 395 Cejp, M. (ed.) *Britské strategické dokumenty k prevenci a potírání závažné trestné činnosti.*
- 396 Goodey, J. & Aromaa, K. (eds.) *Trestné činy z nenávisti (příspěvky ze Stockholmského kriminologického symposia 2006 a 2007).*
- 400 Marešová, A. (ed.) *Trendy kriminality ve světě a nové problémy a reakce v oblasti prevence kriminality a trestní justice.*
- 401 Diblíková, S. (ed.) *Rada Evropy a International Juvenile Justice Observatory k soudnictví nad mládeží.*

Plné texty všech titulů, publikovaných v edici Institutu pro kriminologii a sociální prevenci od roku 2000, jsou volně dostupné na webu IKSP www.kriminologie.cz v sekci Publikace.

**14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici
Kjóto, Japonsko, 7.–12. března 2021**

Překlad: Ministerstvo vnitra ČR a Daniel Soukup
Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, Praha 5
Určeno: Pro odbornou veřejnost
Design: addnoise.org
Sazba: Metoda spol. s r. o.
Vydání: první, říjen 2022

